

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Asta BARANAUSKAITĖ
Ekonomikos studijų programos studentė

BANKINIO SEKTORIAUS POVEIKIO ŠALIES
EKONOMIKAI VERTINIMAS

Magistro darbas

Šiauliai, 2016

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HIMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Asta BARANAUSKAITĖ

BANKINIO SEKTORIAUS POVEIKIO ŠALIES
EKONOMIKAI VERTINIMAS

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:
doc. dr. Dalia RUDYTĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Asta Baranauskaitė

Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimas.

Magistro darbas

Magistro baigiamajame darbe ištirtas ir įvertintas bankinio sektoriaus poveikis šalies ekonomikai. Teorinėje tyrimo dalyje nagrinėjama bankinio sektoriaus sąvokos raida, vaidmuo bei funkcijos. Apibūdinamas BVP, kaip pagrindinis makroekonominis rodiklis, atspindintis šalies ekonomiką. Išanalizuoti ir susisteminti bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai moksliniai tyrimai bei išskirti vertinimo metodai. Tiriamojoje darbo dalyje, analizuojami bankinio sektoriaus veiklos rodikliai ir šalies ekonomikos išlaidos. Įvertinamas bankinio sektoriaus poveikis šalies ekonomikos išlaidoms. Atlikus vertinimą paaiškėjo, kad namų ūkių vartojimo išlaidos, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos, prekių ir paslaugų eksportas jautriausiai reaguoja į bankinio sektoriaus investicijas į skolos vertybinius popierius, realiąją palūkanų maržą ir užsienio bankų skyrių kitimą. Investicinių išlaidų kitimą labiausiai veikia bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis ir realiosios palūkanų maržos kitimas. Kaip ir tikėtasi, realioji palūkanų marža turi teigiamą poveikį šalies ekonomikos išlaidoms.

SUMMARY

Asta Baranauskaitė

Evaluation of banking sector impact on country's economy.

Master's work.

In the Master thesis the impact of the country's banking economy was studied and evaluated. In the theoretical part of the study the evolution, the concept and the function of a banking sector was examined. GDP was characterized as the main macroeconomic indicator, reflecting the country's economy. The studies of banking sector impact to country's economy was analyzed and systemized as well evaluation methods were distinguished. In the research part of Master thesis banking sector performance indicators and country's expenses of economics were analyzed. Banking sector influence to country's economy expenditures were evaluated. The evaluation showed that the household consumption expenditure, Government consumption expenditure, exports of goods and services the most sensitively responds to the banking sector investment in debt securities, real interest margin and the foreign banks department changes. The evolution of the cost of most banking sector operates a portfolio of debt securities and the interest margin across the transitions. As expected, the real interest rate margin has a positive effect the country's economy.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. BANKINIO SEKTORIAUS IR JO POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1. Bankinio sektoriaus samprata, vaidmuo ir funkcijos	11
1.2 BVP, kaip pagrindinis makroekonominis rodiklis, atspindintis šalies ekonominę būklę.....	18
1.3 Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai mokslinių tyrimų apžvalga	21
1.4 Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai tyrimo metodika.....	27
2. BANKINIO SEKTORIAUS VEIKLOS IR IŠLAIDŲ ŠALIES EKONOMIKOJE ANALIZĖ	35
2.1 Lietuvos bankinio sektoriaus veiklos rodiklių santykinė analizė	36
2.1.1 Klientams suteiktų paskolų dinaminė ir struktūrinė analizė.....	38
2.1.2 Indėlių apimties dinaminė ir struktūrinė analizė.....	43
2.1.3 Skolos vertybinių popierių portfelio dinaminė analizė	47
2.1.4 Realiosios palūkanų maržos analizė	50
2.2 Šalies ekonomikos išlaidų dinaminė analizė	52
2.2.1 Namų ūkių vartojimo išlaidų analizė	52
2.2.2 Investicinių išlaidų analizė	55
2.2.3 Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų analizė	59
2.2.4 Prekių ir paslaugų eksporto analizė	62
3. BANKINIO SEKTORIAUS POVEIKIS ŠALIES EKONOMIKOS IŠLAIDOMS	67
3.1 Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų tarpusavio priklausomybės įvertinimas ir priežastinio ryšio nustatymas.....	68
3.2 Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų sąryšio modelio analizė	71
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	75
LITERATŪRA	78
PRIEDAI	83

LENTELĖS

1 lentelė – Bankinio sektoriaus sampratos evoliucija.....	12
2 lentelė – Lietuvoje veikiantys bankai.....	13
3 lentelė – Bankinio sektoriaus atliekamų funkcijų svarba šalies ekonomikai.....	23
4 lentelė – Bankinio sektoriaus dydžio ir išsivystymo lygio svarba šalies ekonomikai.....	24
5 lentelė – Bankinio sektoriaus dominuojančios padėties finansų sistemoje svarba šalies ekonomikai.....	25
6 lentelė – Efektyvaus bankinio sektoriaus svarba šalies ekonomikai.....	26
7 lentelė – Bankinio/finansų sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimo metodai.....	27
8 lentelė – Koreliacijos koeficiento reikšmės.....	32
9 lentelė – Koreliacijos koeficientai. Ryšys tarp priklausomų ir nepriklausomų rodiklių.....	69
10 lentelė – Granger priežastingumo testo rezultatai.....	70
11 lentelė – Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis namų ūkių vartojimo išlaidoms.....	71
12 lentelė – Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms.....	72
13 lentelė – Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis investicinėms išlaidoms.....	73
14 lentelė – Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis eksportui.....	73

PAVEIKSLAI

1 pav. Bankų atliekamos funkcijos.....	15
2 pav. Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai tyrimo vertinimo etapai, metodai ir siekiamas tikslas.....	28
3 pav. Bankinio sektoriaus santykinų rodiklių (santykis su BVP) kaita, proc., 2004 – 2014 m.....	36
4 pav. Klientams suteiktų paskolų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	38
5 pav. Klientams suteiktų paskolų struktūra, proc., 2004 – 2013 m.....	39
6 pav. Indėlių dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	43
7 pav. Indėlių struktūra, proc., 2004 – 2013 m.....	44
8 pav. Skolos vertybinių popierių portfelio dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	47
9 pav. Realiosios palūkanų maržos dinamika, 2004 – 2014 m.....	50
10 pav. Namų ūkių vartojimo išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	52
11 pav. Investicijų išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	55
12 pav. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	59
13 pav. Prekių ir paslaugų eksporto dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.....	62

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Viena iš svarbiausių Lietuvos ekonomikos grandžių – finansų sektorius, o bankinis sektorius yra viena iš kertinių ekonomikos sudedamųjų dalių. Jis atlieka svarbų finansinio tarpininkavimo vaidmenį, teikdamas finansinius resursus kitoms ūkio šakoms, taip skatindamas ekonomikos plėtrą. Pažymėtina, kad be finansinio tarpininkavimo negalėtų sėkmingai egzistuoti ir vystytis jokios ekonominės veiklos. Bankinis sektorius taip pat sudaro būtiną infrastruktūrą šalies centrinio banko pinigų politikai vykdyti. Pastarojo išleidžiami pinigai į apyvartą ir realiąją ekonomiką patenka per komercinius bankus, todėl kaip sklandžiai centrinio banko siunčiami signalai pasieks visuomenę per komercinius bankus, priklauso pinigų politikos veiksmingumo. Bet kokiems bankinio sistemos nestabilumo atvejams didėja ir visos šalies ekonominės ar finansinės krizės grėsmė, bei mažėja pasitikėjimas šalies pinigų sistema. Bankinio sektoriaus struktūriniai pokyčiai daro didelę įtaką bankinio sektoriaus stabilumui ir efektyvumui. Lietuvos bankiniame sektoriuje, pastebimas komercinių bankų mažėjimas ir užsienio bankų skyrių plėtimasis. Taigi, stabilūs ir efektyviai veikiantys bankai yra pagrindas šalies ekonomikos vystymuisi.

Ekonomistai jau senai stengiasi įvertinti bankinio sektoriaus daromą poveikį ekonomikos vystymuisi tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose bei spartaus ekonomikos vystymosi šalyse. O pats bankinis sektorius yra nuolatinių mokslinių tyrimų objektas. Pažvelgus į bankinį sektorių kaip visumą, susidaro įspūdis, kad tai tėra sistema finansų tarpininkų, tenkinančių taupymo, kreditavimo, saugumo investavimo ar kitus poreikius. Gana ilgai vyravo nuomonė, kad bankinis sektorius tėra ekonomikos plėtros atspindys, jo paskirtis yra tarpininkauti ūkio subjektų taupymo ir investavimo poreikiams, perskirstyti lėšas tarp ekonominių veiklų. Vis dažniau teigiama, kad stiprus ir stabilus bankinis sektorius gali būti ne tik ekonomikos plėtros rezultatas, bet ir jo priežastis, gali daryti veiksmingą įtaką pačiam ūkio augimui.

Bankinio sektoriaus įtaką ekonomikai analizavimo tokie Lietuvos autoriai kaip Jasevičienė F. ir Valiulienė V. (2013), Jurevičienė D. ir Doftartaitė D. (2013), Balkevičius A. (2012), Lakštutienė A. (2008), Dudzevičiūtė G. (2006), Ramanauskas T. (2011), Garbaravičius T. ir Kuodis R. (2002) ir kt. bei nemažai užsienio autorių, tokių kaip Eichler M., Grass M., Torti A. ir Künnemann M. (2013), Peetz D. ir Genreith H. (2011), Kendall J. (2009), R. Levine (1997) ir kt.

Šiuolaikiniame pasaulyje stiprėjant ir ryškėjant globalizacijos poveikiui, intensyvėjant integracijos procesams bei augant tarpusavio priklausomybei, bankinis sektorius ir šalies ekonomika vis labiau daro įtaką vienas kitam. 2008 metais pasaulį ištikusi globalinė ekonomikos krizė, kuri prasidėjo kilus problemoms JAV antrarūšių paskolų būstui įsigyti segmente, kaip tik ir įrodo apie tokį ryšio

egzistavimą. Todėl bankinio sektoriaus, dėl ekonominių sunkumų, kuriuos labiausiai įtakojo menka disciplina bankiniame sektoriuje, įtakos įvertinimas šalies ekonomikai tapo ypač aktualia tema ir vis sudėtingesnė problema.

Bankinis sektorius suprantamas kaip bankų ir kitų kredito institucijų tinklas, kurie teigdami finansines paslaugas, veikia šalies ekonomiką. Iš klientams suteiktų paskolų matyti, kiek pinigų bankinis sektorius „įlieja“ į ekonomiką. Indėliai atspindi šalies bankinio sektoriaus dydį ir išsivystymo lygį. Investicinei veiklai tampant vienai iš svarbiausių bankų veiklos krypčių, pasirinkta analizuoti bankų investicijas į skolos vertybinius popierius. Bankinio sektoriaus efektyvumas vertinamas pagal paskolų ir indėlių palūkanų normų skirtumą, t.y. realiąją palūkanų maržą. Taip bankinis sektorius teikia paslaugas ekonomikos sektoriams, skatindamas juos prisidėti prie ekonomikos vystymosi. Todėl pasirinkta įvertinti bankinio sektoriaus poveikį šalies ekonomikos išlaidoms.

Problema. Nuo devintojo dešimtmečio, žymiai padidėjo bankinio sektoriaus ekonominis potencialas. Daugelis politikų ir ekonomistų, bankinį sektorių vertino kaip svarbiausią ir teigiamą poveikį ekonomikai darantį sektorių. Tačiau po 2008 metų ekonomikos krizės iškilo klausimas, kaip iš tiesų bankinis sektorius veikia ekonomiką. Šiandien nesiginčijama dėl bankinio sektoriaus teigiamo poveikio modernių ekonomikos struktūrų vystymuisi. Tačiau vyksta nemažai ginčų, kad ekonomikos plėtra, kurią lėmė bankinis sektorius, yra pageidaujama visada ir jei bankinio sektoriaus plėtra viršija tam tikrą lygį, gali pakenkti visai ekonomikai. Taip pat pasigendama empirinių tyrimų, vertinančių bankinio sektoriaus poveikį šalies ekonomikos išlaidoms. Todėl šio darbo **problema**: koks poveikis egzistuoja tarp bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų?

Tyrimo objektas. Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis šalies ekonomikai.

Tyrimo tikslas. Išnagrinėti bankinio sektoriaus sąvokos raidą, vaidmenį ir funkcijas šalies ekonomikoje bei įvertinti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikį šalies ekonomikos išlaidoms.

Tyrimo uždaviniai.

1. Apibrėžti bankinio sektoriaus sampratą, atskleisti bankinio sektoriaus funkcijas ir pasireiškiantį poveikį ekonomikai.
2. Išskirti ir apibūdinti šalies ekonomiką atspindintį rodiklį.
3. Išanalizuoti ir susisteminti bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai mokslinius tyrimus bei išskirti vertinimo metodus.
4. Atlikti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų santykinę, dinaminę ir struktūrinę analizę 2004 – 2014 metų laikotarpiu.
5. Įvertinti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių daromą poveikį šalies ekonomikos išlaidoms.

Hipotezė.

1. Didėjančios bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius lemia mažesnes ekonomikos išlaidas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Teorinėje tyrimo dalyje nagrinėjama bankinio sektoriaus sąvokos raida, vaidmuo bei funkcijos. Apibūdinamas BVP, kaip pagrindinis makroekonominis rodiklis, atspindintis šalies ekonomiką. Pateikiama bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai mokslinių tyrimų apžvalga. Išskirti dažniausiai taikomi mokslininkų, Calderón C., Liu L., (2002), Lakštutienė A., Vasiliauskaitė A., Leitonienė Š. (2006), Carlson M., King T., Lewis K. (2008), Festić M., Bekő J. (2008), Jurevičienė D., Doftartaitė D. (2013), Eichler M., Grass M., Torti A., Künnemann M. (2013), bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimui metodai. Tiriamojoje darbo dalyje, analizuojama bankinio sektoriaus pagrindinių veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų dinamika ir struktūra bei bankinio sektoriaus rodiklių svoris šalies ekonomikoje. Trečioje darbo dalyje atliekamas bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikos išlaidoms vertinimas.

Darbo metodika. Moksliniam tiriamajam darbui atlikti buvo panaudoti įvairūs moksliniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas, lyginimo metodas, apibendrinimo metodas, indukcijos ir dedukcijos metodai, statistiniai metodai: dinamikos eilučių analizės metodas, dinamikos eilučių analitiniai rodikliai, struktūrinė analizė, santykinė analizė; ekonometriniai metodai: Granger priežastingumo testas ir ADL modelis. Analizuojant mokslinę literatūrą, susijusią su bankiniu sektoriumi, jo įtaka šalies ekonomikai, moksliniame darbe naudoti, daugelio autorių taikyti, bendrieji mokslinio tyrimo metodai: sisteminė, loginė ir lyginamoji mokslinės literatūros analizės. Analitinėje tiriamojoje dalyje Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos banko duomenys vaizduojami grafiškai, o jų apdorojimui taikyti statistiniai metodai. Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimui taikyta Augmented Dickey-Fuller (ADF) testas, Granger priežastingumo analizė, ADL modelis.

Darbo apribojimai. Nagrinėjant bankinio sektoriaus veiklos rodiklius, 2012 metų AB „Ūkio bankas“ duomenys nėra įtraukiami. 2012 m. gruodžio – 2013 m. sausio mėn. atlikto AB „Ūkio bankas“ inspektavimo išvados parodė, kad šio banko pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos neperteikia tikrosios padėties. Svarbu paminėti, kad struktūrinė analizė apims 2004 – 2013 metų laikotarpį, dėl pasikeitusių klientų grupių kategorijų klasifikavimo principų (keitėsi nuo 2014 m. spalio 1 d.), todėl paskolų ir indėlių duomenys pagal klientų grupes nėra tiesiogiai palyginami su ankstesnių laikotarpių duomenimis. Trečioje darbo dalyje naudojami 2005 – 2014 metų ketvirtiniai duomenys (2004 metų ketvirtiniai duomenys nenaudojami, dėl bankinio sektoriaus ketvirtinių duomenų trūkumo).

Tyrimo rezultatai. Gauti rezultatai parodė, kad klientams suteiktos paskolos yra valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų Granger priežastis. Patikrinus sąryšį tarp bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir ekonomikos sektorių padarytų išlaidų nustatyta, kad namų ūkių vartojimo išlaidoms, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms, investicijų išlaidoms ir eksporto kitimui didžiausią neigiamą poveikį daro skolos vertybinių popierių portfelis; teigiamą poveikį daro realioji palūkanų marža; o užsienio bankų skyrių skaičius turi neigiamą poveikį namų ūkių, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms ir eksportui.

1. BANKINIO SEKTORIAUS IR JO POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI

Konceptualiojoje darbo dalyje, remiantis mokslinės literatūros šaltiniais bei įstatymais, pateikiamas susistemintas požiūris į bankinį sektorių, jo svarbą šaliai, bei įtaką šalies ekonomikai.

1.1. Bankinio sektoriaus samprata, vaidmuo ir funkcijos

Finansų sektorius yra vienas iš pagrindinių funkcionuojančios ekonomikos elementų, kurio pagrindinis tikslas yra koordinuoti ir nukreipti ekonominę veiklą taip, kad turimas kapitalas būtų panaudojamas produktyviausiai. Todėl rinkos ekonomika negali funkcionuoti be tobulo ir konkurencinio finansų sektoriaus. Lietuvoje yra įvairių finansų rinkos institucijų, tokių kaip bankai, kredito unijos, lizingo ir draudimo bendrovės, taip pat kapitalo rinkos žaidėjai, pensijų fondai. Kaip ir kitose šalyse, Lietuvoje bankinis sektorius užima didžiausią finansų rinkos dalį (daugiau nei 80%). Bankai jau seniai tapo finansų institucijomis, neatsiejamos nuo kasdieninės ekonominės veiklos. Bankinis sektorius yra ypač svarbi Lietuvos ekonomikos grandis, per kurią perskirstomi finansiniai ištekliai laiko ir erdvės atžvilgiu. Lietuvos bankas, palaikydamas kainų stabilumą, kartu siekia, kad šalies finansų institucijos veiktų konkurencingos ir stabilios aplinkos sąlygomis. Tai skatina veiksmingą išteklių perskirstymą, prisideda prie ilgalaikio kainų stabilumo ir šalies ekonomikos augimo. Bankinio sektoriaus stabilumas tiek visos šalies mastu, tiek ir tarptautiniu mastu, yra pripažintas visuomenės interesu. Šiuos visuomenės interesus būtina apsaugoti, skirtingai nuo daugumos kitų komercinių įmonių, nuolat peržiūrint jų veiklą.

Siekiant išnagrinėti bankinio sektoriaus svarbą ekonomikai, tikslinga išsiaiškinti jo apibrėžimą. Mokslinėje literatūroje nėra vieno bankinio sektoriaus apibrėžimo (žr. 1 lentelę). Bankinį sektorių reikėtų suprasti kaip atskirų bankų sistemos elementų visumą ir jų veiklą. Bankų sampratą nagrinėjo tokie Lietuvos autoriai ir ekonomistai kaip Martinkus B., Žilinskas V. (2008), Snieška V. ir Čiburienė J. (2005), Šadžius L. (2005), Paliulytė R. (2004), Vaškelaitis V. (2003), Meidūnas V., Puzinauskas P., Buckiūnienė O. (2003), Ivaškevičius D. ir Sakalas A. (1997), bei užsienio autoriai tokie kaip Thomas L. B. (2006), Mayer T., Duesenberry J. S., Aliber R. Z. (1995). Ilgainiui, besiplečiant bankų funkcijoms, keitėsi ir autorių suvokimas apie bankus kaip finansines institucijas.

Snieška V. ir Čiburienė J. (2005) išaiškina žodį „bankas“, kuris yra kilęs iš italų kalbos „banco“, reiškusio stalą, prie kurio viduramžiais prekymečiuose sėdėdavo žmonės, versdavęsi pinigų mainymu ir keitimu.

Tarpukario lietuviškų pinigų – lito ir Lietuvos finansų mokslų kūrėjas Jurgutis V. (1940) pažymi, kad bankai yra svarbiausi šalies ūkio centrai, kurie leidžia pinigus, prižiūri, kad jie dirbtų planingą, šalies ūkiui naudingą kūrybinį darbą.

1 lentelė

Bankinio sektoriaus sampratos evoliucija

Autorius, metai	Apibrėžimas
Jurgutis V. (1940)	Kredito įmonės, kurių pagrindinis verslas yra kredito operacijos, t. y. kredito ėmimo (pasyvinės) ir kredito teikimo (aktyvinės) operacijos.
Miller R. L., Pulsnelli R. W. (1994)	Įstaigos, užtikrinančios saugų klientų pinigų laikymą bei vekselių apmokėjimą, aptarnaujančios klientų einamąsias sąskaitas ir tarpininkaujančios mainuose.
Mayer T., Duesenberry S. J., Aliber Z. R. (1995)	Dėl savo dydžio ir reikšmės mokėjimo mechanizmui bei pinigams kurti jie bankus priskiria svarbiausioms indėlių įstaigoms.
Ivaškevičius D., Sakalas A. (1997)	Finansinės institucijos, kurių veiklos objektas yra pinigai ir jiems prilygintos likvidžios priemonės – kvazip pinigai.
Buckiūnienė O., Meidūnas V., Puzinauskas P. (2003)	Akcinio kapitalo pagrindu veikiančios įmonės, kurios verčiasi indėlių bei kitų grąžintinių lėšų priėmimu ir paskolų teikimu bei prisiima su tuo susijusią riziką ir atsakomybę.
LR bankų įstatymas	Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinių lėšų priėmimu iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.
Snieška V., Čiburienė J. (2005)	Finansų institucijos, turinčios specialią valstybės licenciją, leidžiančią priimti pinigus ir suteikti paskolas.
Vainienė R. (2005)	Kredito įmonės, kurios verčiasi indėlių ar kitų grąžintinių lėšų priėmimu ir skolinimu.
Dudzevičiūtė G. (2006)	Svarbiausi šalies ūkio centrai, kurie leidžia pinigus į ekonominį gamybos darbą.
Martinkus B., Žilinskas V. J. (2008)	Kredito institucijos, savo veiklą grindžiančios indėlių ar kitų grąžintinių lėšų priėmimu iš juridinių ar fizinių asmenų bei kreditų teikimu ir prisiimančios su tuo susijusią riziką ir atsakomybę.
Aleknavičienė V. (2009)	Specialūs ekonominiai institutai, telkiantys laikinai laisvus pinigus, teikiantys kreditus, tarpininkaujantys atsiskaitymuose, leidžiantys į apyvartą pinigus, vertybinius popierius, atliekantys su jais susijusias operacijas.
Freitakas E. (2010)	Pagrindinis finansinių išteklių perskirstytojas kiekvienoje šalyje.
Čiegis R. (2012)	Finansų institucijos, kurios turi specialią valstybės licenciją, leidžiančią priimti pinigus ir suteikti paskolas.
Jurevičienė D., Doftartaitė D. (2013)	Labai svarbūs tarpininkai bet kokios valstybės ekonominėje sistemoje, tarp individualių klientų ir valstybės centrinio banko, kontroliuoti pinigų srautus.
Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G., Vengraitis D. (2013)	Kredito įstaigos, turinčios licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinių lėšų priėmimu iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.
Business dictionary Prieiga per internetą: 2015-11-08 < http://www.businessdictionary.com/definition/banking-system.html >	Bankų ir kitų finansinių institucijų tinklas, kurie siūlo finansines paslaugas.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Palyginus mokslinę literatūrą, pastebima, kad autoriai pateikia moksliskai panašius bankinio sektoriaus sąvokos apibrėžimus, išskirdami bankų ypatybes, įtraukdami ir svarbiausią banko tikslą ar pagrindines funkcijas. Darbo autorė pritaria Valvonio V. (2006) nuomonei, kad visiems apibrėžimams būdinga tai, jog juose įvardijamos bankų atliekamos funkcijos. Beveik visi autoriai bankinį sektorių

apibūdina kaip finansines institucijas, turinčias licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę. Taigi pagrindinė bankinio sektoriaus užduotis – padėti finansų rinkų dalyviams susitikti rinkoje ir patenkinti poreikius, t. y. paskolinti ir pasiskolinti tam tikrą finansinių lėšų kiekį.

Atsižvelgiant į bankų vykdomų operacijų pobūdį, galima išskirti tris pagrindines bankų grupes:

1. Centrinis bankas, kuris vykdo pinigų emisiją bei politiką, minimalių rezervų politiką, valdo operacijas su vertybiniais popieriais ir taip reguliuoja kitas bankinės veiklos sritis.
2. Komeraciniai (universalūs) bankai, kurie atlieka beveik visas bankų operacijas (išskyrus pinigų emisiją): priima indėlius, teikia kreditus, prekiauja VP, saugo turtą, teikia konsultacijas ir t.t.
3. Specializuoti bankai, kurie specializuojasi vienoje ar keliose bankų veiklos srityse. Specializuoti bankai skirstomi į investicinius, hipotetinius, taupomuosius, šakinius, vartojimo kreditų ir internetinius bankus.

Lietuvos banko skelbiamais duomenimis šiuo metu Lietuvoje veikia 7 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai ir 8 užsienio šalių bankų filialai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Lietuvoje 2014 metais veikiantys bankai

Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai	Užsienio bankų filialai
AB SEB bankas	AS „Meridian Trade Bank“
AB bankas „Finasta“	AS BIGBANK
AB „Citadele“ bankas	AS Danske Bank
AB DNB bankas	AB Nordea Bank
AB Šiaulių bankas	Pohjola Bank plc
AB „Swedbank“	Scania Finans Aktiebolag
AB Medicinos bankas	AB Skandinaviska Enskilda Banken
	AB Svenska Handelsbanken

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Lietuvoje veikiantys bankai vadovaujami Lietuvos Respublikos bankų įstatymu, kuris buvo priimtas 2004 m. kovo 30 d. Šis įstatymas reglamentuoja bankų ir užsienio bankų, veikiančių Lietuvoje, taip pat jų padalinių steigimo, licencijavimo, veiklos, pabaigos ir pertvarkymo bei priežiūros tvarką, kad bankų sistema būtų stabili, patikima, efektyvi ir saugi. Taip pat bankai vadovaujami Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymu ir kitais teisės aktais.

Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G. ir Vengraitis D. (2013) pažymi bankų skirtumą nuo kitų finansų sektoriaus įstaigų tuo, kad jie atlieka labai didelį vaidmenį dalyvaudami vykdant viešojo

sektorius funkcijas. Bankai suprantami kaip neatskiriama valstybės pinigų sistemos dalis. Centriniai bankai šiuolaikinius pinigus į apyvartą leidžia per komercinius bankus. Taip komerciniai bankai aktyviai dalyvaudami centrinio banko pinigų politikoje įtakoja realiąją ekonomiką. Taip pat bankai yra pagrindiniai finansiniai tarpininkai, užtikrinantys atsiskaitymų tarp ūkio subjektų sėkmingą funkcionavimą. Be to, bankai viešojo sektoriaus institucijoms teikia nemažai nemokamų paslaugų, tokių kaip informacija makroekonomikos valdymui, administruoja mokesčius, išieško baudas, atlieka pinigų plovimo prevenciją ir kt. Todėl šis sektorius gauna daugiausia dėmesio ir yra vienas iš labiausiai reguliuojamų ir prižiūrimų verslų.

Sėkmingos bankininkystės esmė pasižymi su klientais glaudžiais, nuolatiniais ir į kliento poreikius orientuotais santykiais. Bankai klientams teikia ne tik kasdienes paslaugas, atlieka mokėjimus ir perveda pinigus, bet ir konsultuoja smulkius bei vidutinius verslininkus, padėdami valdyti jų verslo riziką ir skatindami plėtrą.

Allen F. ir Carletti E. (2008) tvirtinimu, įvairiapusio bankų vaidmens finansų sistemoje ir ekonomikoje suvokimas yra vienas iš svarbiausių klausimų ekonomikoje. Bankų bei jų atliekamų funkcijų (finansinio tarpininkavimo, ekonomikos skatinimo bei kt.) vaidmuo ir reikšmė, finansų sistemoje ir ekonomikoje, priklauso nuo konkrečios šalies ir laikotarpio. Mokslininkai pabrėžia, kad bankai visuomet išlieka itin svarbūs tiek šalies finansų sistemai, tiek ekonomikai, ypač šalyse, kuriose finansų sistemos yra orientuotos į bankus.

Martinkus B. ir Žilinskas V. (2008), taip pat bankus priskiria prie aktyvių rinkos subjektų. Bankai ne tik saugo pinigus, bet ir jais pasinaudoja, tapdami paskolos teikėjais. Įsitikinus, kad ne visi pinigų savininkai vienu metu pareikalauja sugrąžinti indėlius, kurių nepanaudojant negaunama jokios naudos, o įmonėms ar valstybės vyriausybėms ir namų ūkiams visuomet laikinai reikalingos papildomos lėšos ir už jas jie moka palūkanas, t.y. grąžina daugiau, negu skolinosi iš banko. Todėl bankai ekonomikoje atlieka ypač svarbų vaidmenį.

Ramonas K. (2002) apibūdindamas šiandieninį bankinio sektoriaus vaidmenį šalies ekonomikoje, remiasi vieno iš iškiliausių tarpukario Lietuvos valstybės veikėjo, finansininko, Lietuvos banko steigėjo, nacionalinės valiutos – lito – kūrėjo Vlodo Jurgučio žodžiais. Teigiama, kad svarbiausias mūsų dienų ekonominės, o tuo pačiu ir politinės pasaulio gerovės veiksnys yra tos įmonės, kurios valdo pasaulio pinigų ir kapitalo rinkas ir kurios savo nuožiūra skirsto kreditus.

Tiek Dudzevičiūtė G. (2006), tiek Zsolt B. ir Ping W. (2000) teigia, kad bankai sukuria namų ūkiams palankias sąlygas veiklai plėtoti, kurių jie negalėtų pasiekti savo jėgomis. Ekonomikos augimas priklauso nuo to, kaip bankai atlieka šią funkciją.

Ivaškevičius D. ir Sakalas A. (1997) bankų veiklą įvardija kaip specifinę, nes yra dirbama su vienu iš sudėtingiausių objektu – pinigais, kurie yra kiekvieno asmens gyvenimo lygio matas ir kurių apyvartos procese susiduria skirtingi įvairių žmonių grupių interesai. Autorių teigimu, bankinis sektorius yra vienas iš svarbiausių rinkos ekonomikos struktūrų, kurią įtakoja tiek makroekonominiai, tiek mikroekonominiai veiksniai.

Katkus V. (2000) finansų sektorių įvardija kaip vieną iš pagrindinių funkcionuojančios ekonomikos elementų, nes būtent per jį privatus ir kitoks kapitalas yra paskirstomas investicijoms. Finansų sektoriui yra labai svarbu koordinuoti ir nukreipti ekonominę veiklą taip, kad turimas kapitalas būtų panaudojamas produktyviausiai. Todėl finansų sektorius turi būti tobulas ir konkurencingas, kad rinkos ekonomika galėtų funkcionuoti.

Pasak Ivaškevičiaus D. ir Sakalo A. (1997), bankų veiklos esmę atspindi ekonomikoje vykdomos jų funkcijos. Atlikdami savo funkcijas, bankai įtakoja ir kontroliuoja tam tikrus ūkio procesus.

Anot Snieškos V. (2005), bankų atliekamų funkcijų įvairumas suteikia jiems specifiškumą ir tam tikrus išskirtinius bruožus.

1 paveiksle vaizduojamos bankų atliekamos esminės funkcijos, kad galėtų funkcionuoti moderni rinkos ekonomika.

1 pav. Bankų atliekamos funkcijos

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Čiegiu R. (2012)

Bankai atlieka gana svarbią paslaugą visiems ekonominiams subjektams – garantuoja laisvų piniginių lėšų akumuliaciją su būsimuoju šių santaupų panaudojimu įvairiems tikslams. Taip pat kiekvienas subjektas už savo laikinai laisvų lėšų įdėjimą į banką, gauna tam tikras palūkanas.

Ekonominiu požiūriu paskolų teikimo funkcija turi gilią prasmę. Bankai parduoda pinigus įvairiems ūkio subjektams už tam tikrus procentus. Tokios papildomos injekcijos padeda pramonei, prekybai, žemės ūkiui bei kitiems ūkio subjektams išvengti reikiamų lėšų stokos problemų. Be bankų

suteikiamų paskolų ūkio subjektams, vystyti verslo kartais būtų neįmanoma arba tai užimtų labai daug laiko, ir įmonės bei organizacijos prarastų didžiulę dalį potencialių pajamų.

Piniginiai mokėjimai ir atsiskaitymai žymiai palengvina atsiskaitymus tarp įvairių ekonominių sektorių. Ši funkcija gali būti atliekama labai įvairiai. Atsiskaitymai gali būti vykdomi įvairiai: grynaisiais pinigais, čekiais, mokėjimų pavedimais, internetiniais mokėjimais, kredito kortelėmis ir t.t. Koks atsiskaitymo būdas dominuoja mokant už prekes ir paslaugas atspindi finansų sistemos išsivystymo lygį. Atsiradus galimybei vykdyti nepiniginius atsiskaitymus tarp klientų, ši funkcija garantuoja atsiskaitymų saugumą, patikimumą, sumažina grynųjų pinigų poreikius. Mokėjimų bei atsiskaitymų mechanizmą palengvino čekiai, kreditinės kortelės, vekseliai, akredityvai bei kitos atsiskaitymo priemonės.

Išvystytos rinkos šalyse bankai klientams teikia platų konsultacinių paslaugų ratą bankinėms, teisinėms, finansinėms problemoms spręsti. Bankai konsultuoja prekių pirkimo-pardavimo, verslo tvarkymo, finansinio planavimo, produkcijos savikainos kalkuliavimo, kainodaros, likvidumo prognozės, įmonės reorganizavimo, vertybinių popierių išleidimo ir apyvartos ir pan. Banko rekomendacijos leidžia klientui sutaupyti pinigus, padidinti veiklos efektyvumą. Lietuvos komerciniai bankai pagal įstatymą gali teikti konsultacines paslaugas bankinės veiklos, finansų bei investicijų tvarkymo klausimais. Bankinis sektorius teikia atitinkamą informaciją (pvz. apie palūkanų normas) rinkai, kad kiti ekonomikos sektoriai galėtų priimti teisingus sprendimus. Kreditoriai ir paskolų gavėjai tarpusavyje konkuruoja dėl sau geresnių palūkanų normų. Taigi, greitas informacijos patekimas į rinką yra labai svarbi finansų tarpininko funkcija šiuolaikinėje finansų rinkoje.

Banko specializuoti finansų maklerio padaliniai veikia kaip viešosios apyvartos tarpininkai prekiaujant vertybiniais popieriais. Bankai savo ir klientų vardu bei lėšomis atlieka vertybinių popierių pirkimo ir pardavimo operacijas, konsultuoja investavimo į vertybinius popierius klausimais, valdo savo klientų vertybinius popierius portfelius, atidaro klientams vertybinius popierius ir pinigų sąskaitas ir yra atsakingi už klientų nuosavybės teisės įrodymą į vertybinius popierius.

Snieskos V. ir Čiburienės J. (2005) teigimu, bankai atlikdami šias funkcijas veikia ir kontroliuoja tam tikrus ūkio procesus. Bankai gali perkelti pinigines lėšas į tas veiklos sritis, kur jų trūksta.

Anot Paliulytės R. (2004), atlikdami visas šias aukščiau išvardytas funkcijas, bankai siekia fondų gavimo kaštų minimizavimo, paskolos gavėjų kaštų minimizavimo, rizikos suvienijimo ir minimizavimo bei likvidumo sukūrimo tam, kad bankai taptų nepakeičiami tarpininkai finansų srityje, su jais būtų bendradarbiaujama bei jais pasitikima.

Gaytan A. ir Ranciere R. (2001) teigia, kad bankai sukuria mechanizmą, didinantį įplaukas iš investicinės veiklos, sėkmingai kontroliuoja investicinę riziką, paskirstydami ją tarp skirtingų

investicinių projektų, skatina verslo specializavimąsi ir sudaro galimybę diegti naujas technologijas. Autorių nuomone, bankai valdydami likvidumo riziką, yra efektyvūs ir reikšmingi finansiniame tarpininkavime.

Bankų vaidmuo ekonomikoje yra daugialypis. Pirmiausia bankai turi garantuoti indėlių saugumą tiems, kurie nori taupyti. Kitas bankų uždavinys – suteikti paskolas tiems, kurie nori investuoti. Tuo reiškiasi jų gyvybiškai svarbi funkcija visoje ekonomikoje. Pasak Kropo S., Čiapo L., Šidlausko G. ir Vengraičio D. (2013), bankų, kaip ir kiekvieno komercinio subjekto, pagrindinis tikslas yra finansinis, ir jis apibrėžiamas kaip „akcininkų nuosavybės vertės kūrimas“.

Išanalizavus skirtingų autorių darbus apie bankinio sektoriaus sampratą, vaidmenį ir funkcijas, apibendrintai galima teigti, kad beveik visi autoriai bankinį sektorių apibūdina kaip grupę finansinių institucijų, turinčių licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę. Makroekonominiu požiūriu bankai atlieka finansinio tarpininko funkciją. Jie dalyvauja pinigų perskirstymo procese ir vykdydami savo funkcijas užima ypatingą bei svarbią vietą šalies ir spartėjant globalizacijos procesams, pasaulio ekonominiame gyvenime. Todėl šiame darbe siekiama nustatyti, kaip bankinis sektorius veikia šalies ekonomiką, o BVP pasirinktas kaip pagrindinis ekonomikos matavimo rodiklis.

1.2 BVP, kaip pagrindinis makroekonominis rodiklis, atspindintis šalies ekonominę būklę

Visos valstybės ekonomikos sistemos būklę, atsižvelgiant į konkrečią ūkio sritį (pramonę, darbo rinką, prekybą ir kt.), įvertinti padeda makroekonomikos rodikliai. Šiuos duomenis reguliariai tam tikru metu skelbia vyriausybės agentūros ir privatus sektorius.

Apibendrinus mokslinės literatūros šaltinius (Snieška V. 2005; Skominas V. 2006; Blanchard O. 2007; Martinkus B., Žilinskas V. J. 2008; Čiegis R. 2012, Tvaronavičienė M. ir Tvaronavičius V. 2006 bei kt.) galima teigti, kad dažniausia išskiriamas pagrindinis ekonomikos matavimo indikatorius yra bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP). Todėl ir aš savo darbe, šalies ekonominei situacijai apibendrinti, naudosis BVP.

BVP – tai fundamentalus ekonomikos rodiklis, atspindintis bendrą ekonominę padėtį šalyje. Bendrasis vidaus produktas yra apibrėžiamas kaip bendra visų baigtinių prekių ir paslaugų, pagamintų naudojant ekonominius išteklius, esančius šalies vidaus ekonomikoje, per tam tikrą laikotarpį, pinigine verčių suma (Martinkus B., Žilinskas V. J. (2008)). Skominas V. (2006) teigia, kad BVP yra pagrindinis makroekonominis rodiklis, naudojamas šalies gyvenimo lygiui apibūdinti, ekonominio augimo tempams nustatyti, ūkio struktūrai apibūdinti ir tarptautiniams palyginimams. Panašios pozicijos laikosi ir Tvaronavičienė M. bei Tvaronavičius V. (2006), kurie teigia, kad ekonomikos augimas yra bendriausia prasme suprantamas kaip BVP arba, kitaip tariant, per metus pagamintu prekių ir paslaugų kiekio padidėjimas. Pasak jų, šalis, kuri sugeba didinti, savo BVP, potencialiai susikuria sąlygas pagerinti savo piliečių pragyvenimo lygį, susikurti kokybiškesnę gyvenimo aplinką. Pažymėtina, kad ekonomikos augimas pats savaime dar nėra didesnės šalies gerovės garantas, o tik sąlygos tai gerovei sukurti.

Makroekonomikos teorijoje pateikiami trys skirtingi BVP skaičiavimo metodai t.y. BVP matavimas pajamų, pridėtinės vertės bei išlaidų metodais.

Pajamų metodas – kaip visų šalyje uždirbtų pajamų suma. Šiam metodui didžiausią įtaką daro darbo užmokestis bei mokesčiai, kurių didinimas gali sulėtinti BVP rodiklio augimą. Itin svarbus nedarbo lygis, nes potencialus BVP gali būti pasiektas esant kuo didesniai gamybos veiksmų užimtumui, taigi, ir darbo jėgos. Taip pat labai svarbus komponentas yra palūkanų norma, kuri gali paskatinti investavimą. Tačiau jei palūkanų normą bankai siūlo mažą, tada didėja namų ūkių vartojimas ir taip didėja BVP.

Gamybos metodas – kaip bendroji sukurtos šalyje pridėtinės vertės suma. Šiam metodui didžiausią įtaką turi technologinės naujovės, šalies gamybiniai pajėgumai, įmonių augimas bei kūrimasis ir išteklių užimtumas. Mokslo ir technikos pažanga, kylanti dirbančiųjų kvalifikacija, tobulėjantis

gamybos organizavimas, susiję su naujomis technologijomis, su senos įrangos pakeitimu modernesne ar tiesiog naujų gaminių atsiradimu, yra intensyvūs augimo veiksniai. Ir turbūt svarbiausias veiksnys, garantuojantis ekonomikos augimą, – mokslo pažanga.

Išlaidų metodas – nustato ne tik BVP apimtį, bet ir jo sudedamąsias dalis (galutinio vartojimo išlaidos prekėms ir paslaugoms įsigyti, bendrojo kapitalo formavimo išlaidos, prekių ir paslaugų eksporto ir importo saldo), kurių kitimo tendencijos, kaip teigia Mackevičius J. ir Molienė O. (2009), yra tam tikri ekonomikos plėtros „kelio ženklai“. Jautriausi BVP komponentai yra investicijos ir grynasis eksportas, nes visi šie veiksniai yra tarpusavyje susiję.

Namų ūkių vartojimo išlaidos (C)

Čiegis R. (2012) vartojimą apibūdina kaip galutinį ekonominės veiklos tikslu. Žmonės dirba ir gamina daiktus tam, kad galėtų jais naudotis. Todėl namų ūkių vartojimo išlaidos Vakarų šalyse ir sudaro didžiausią bendrojo vidaus produkto vertės dalį.

Namų ūkių vartojimo išlaidos skirstomos į:

1. Trumpalaikio vartojimo prekes (pvz. maistas),
2. Ilgalaikio vartojimo prekes (pvz. automobilis),
3. Paslaugas (pvz. medicininės paslaugos).

Pasak Ramanausko T. ir Jakaitienės A. (2007), namų ūkių vartojimo išlaidos yra išskirtinės svarbos ekonominis kintamasis. Pirmiausia, jos yra vienas pagrindinių rodiklių, leidžiančių spręsti apie esamą bendrą gerovės lygį. Pagaliau, kaip įmanoma palankesnis visuomenei vartojimo išlaidų kitimas yra bene svarbiausias valdžios, prisiimančios „socialinio planuotojo“ vaidmenį, ekonominis uždavinys.

Šiuolaikiniam ekonomistų požiūriui į vartojimo procesą įtakos turėjo kelios teorijos. Viena iš jų – absoliučiąjų pajamų hipotezė, pabrėžianti vartojimo sąryšį su einamojo laikotarpio pajamomis. Įvairių ekonomistų darbuose plėtojama nuolatinių pajamų hipotezė pripažįsta būtinybę vertinti ne tik esamą pajamų lygį, bet ir numatomą jų kitimą, o gyvenimo ciklo hipotezei atstovaujančiuose darbuose atkreipiamas dėmesys į skirtingus vartojimo poreikius įvairiais vartotojų amžiaus tarpsniais.

Investicijos (I)

Investavimas, kaip teigia Čiegis R. (2012), taip pat yra labai svarbi ekonominio ciklo reprodukcijos dalis. Investicijos yra indėlis į šalies ekonominę gerovę. Statant naujas įmones, diegiant naujas technologijas pramonėje, investuojant į inovacijų plėtrą, į socialinį sektorių, plėtojant infrastruktūrą šalies gyvenimo lygis kyla, didėja pajamos, sukuriama daugiau bendrojo vidaus produkto, gerėja prekių ir paslaugų kokybė.

Investicijos gali būti trejopos:

1. Fizinio kapitalo kaupimas (pvz. įranga, pastatai),

2. Atsargų didinimas. Atsargų pokyčiai gali būti teigiami arba neigiami. Atsargų pokytis yra neigiamas, kai atsargų sunaudojama daugiau negu jų papildoma. Tuomet bendrojo vidaus produkto vertė pastarojo pokyčio apimtimi sumažėja.
3. Gyvenamųjų namų statybos išlaidos. Šios išlaidos laikomos investicijomis, kadangi šie namai yra turtas, kuris ateityje jų savininkams gali suteikti pajamų.

Čiegis R. (2012) pabrėžia, kad būtina skirti bendrąsias ir grynąsias investicijas. Bendrąsias investicijas sudaro visos išlaidos per duotą laiko periodą, skirtos pagrindinio kapitalo atsargoms didinti bei gyvenamiesiems namams statyti. Gryniosios investicijos, tai investicijos, iš kurių išskaičiuotos atstatymo investicijos arba amortizacija.

Gryniosios investicijos gali būti ir neigiamos. Tokiu atveju visuomenė vartoja daugiau bendrojo vidaus produkto negu jo sukuria. Tai vyksta tada, kai dalis išteklių, paprastai naudojamų kapitalinėms vertybėms atkurti, yra permetami vartojimo prekių gamybai.

Pažymėtina, kad investicijos neapima esamų fondų apyvartos. Kapitalo vertės prieaugis vertybinių fondų biržoje nėra einamosios veiklos rezultatas.

Vyriausybės vartojimo išlaidos (G)

Valdžios sektorių gali sudaryti centrinė valdžia, vietos valdžia ir valstybės socialinės apsaugos fondai. Taigi vyriausybės vartojimo išlaidos prekių ir paslaugų pirkimui apima vyriausybės ir municipalines išlaidas. Vyriausybės vartojimo išlaidos neapima vyriausybių transferinių išmokėjimų, nes tokie mokėjimai neskiriami prekėms ir paslaugoms pirkti. Įsidėmėtina, kad vyriausybės investicijos, skirtos kelių, užtvankų statybai, yra priskiriamos prie vyriausybės vartojimo išlaidų.

Eksportas (X)

Svarbu įvertinti ir užsienio sektoriaus įtaką. Užsieniečių išlaidos perkant mūsų šalies prekes ar paslaugas didina mūsų šalies bendrąjį vidaus produktą.

Ginevičius (2005) eksportą apibūdina kaip prekių ar paslaugų pardavimą už nacionalinių ribų tiesioginiu ar netiesioginiu būdu.

BVP išlaidų metodu leidžia įvertinti, iš kokių šaltinių auga šalies ekonomika: iš vidaus paklausos ar iš išorės paklausos.

Apibendrintai galime teigti, kad BVP yra vienas iš pagrindinių makroekonominių rodiklių, atspindinčių bendrą ekonominę padėtį šalyje. BVP galima apibrėžti kaip per tam tikrą laikotarpį šalyje pagamintų prekių ir paslaugų vertinę išraišką, tai gamybinio šalies pajėgumo matas. Ekonomikoje yra skiriami keturi pagrindiniai ekonomikos sistemos sektoriai: namų ūkių, įmonių, vyriausybės ir užsienio sektorius. Todėl analizei renkuosi BVP skaičiuojamą išlaidų metodu, kur sumuojamos pagrindinių ekonomikos sektorių padarytos išlaidos.

1.3 Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai mokslinių tyrimų apžvalga

Finansinio tarpininkavimo ir ekonomikos augimo tarpusavio ryšio nustatymas sukėlė didelį ekonomistų susidomėjimą. Ilgai vyravo nuomonė, kad bankininkystės sektorius yra ekonomikos augimo ir plėtros atspindys ir jo paskirtis – tarpininkauti taupymo ir investavimo poreikiuose, perskirstant lėšas tarp ekonominės veiklos sričių. Vis dažniau teigiama, kad stiprus finansų sektorius gali būti ne tik ekonomikos plėtros rezultatas, bet ir jo priežastis, gali daryti veiksmingą įtaką pačiam ekonomikos augimui. Tačiau, kaip ir kokie bankinio sektoriaus segmentai daro įtaką ekonominiams procesams ir jų rezultatams, vis dar lieka atviri klausimai, nes kiekvienos šalies ekonomikos ir bankinio sektoriaus išsivystymas turi savo specifiką.

Bankinio sektoriaus svarbą šalies ekonomikai analizavimo tokie Lietuvių autoriai kaip Ramanauskas T. (2005), Dudzevičiūtė G. (2006), Lakštutienė A. (2008), Balkevičius A. (2012), Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G. ir Vengraitis D. (2013) bei nemažai užsienio autorių, tokių kaip Levine R. (1997), Allen F. ir Carletti E. (2008), Kendall J. (2009), Eichler M., Grass M., Torti A. ir Künemann M. (2013) bei kt.

Vis dėl to vyrauja ir priešinga hipotezė, kad ūkio plėtra sukelia finansų sistemos plėtrą. Išanalizavus literatūrą, randama nemažai autorių, tokių kaip Robinson J. (1952), Gurley J. ir Shaw E. (1969), Jung W. S. (1986), ir Harrison P., Sussman O., Zeira J. (1999), teigiančių, kad ekonomikos augimas sukuria finansinių paslaugų paklausą, o bankinis sektorius reaguoja į šį poreikį.

Patrick H. T. (1966) siūlo trečią hipotezę, vadinamą grįžtamojo ryšio hipoteze. Ši hipotezė pabrėžia abipusį santykį tarp finansinio sektoriaus išsivystymo ir ekonominio vystymosi. Teigiama, kad šalis, su gerai išvystyta finansų sistema finansuodami naujas technologijas, produktus ir paslaugas galėtų skatinti ekonomikos augimą. Tai savo ruožtu, didina finansinių priemonių paklausą. Bankinio sektoriaus šių poreikių tenkinimas ir paskatins ekonomikos augimą. Todėl tiek finansinis išsivystymas, tiek ekonomikos augimas yra abipusiai priklausomi vieni nuo kitų. Šiam požiūriui taip pat pritaria Luintel K. B., Khan M. (1999) ir Rachdi H., Ben Mbark H. (2011).

Atlikus įvairių autorių atliktų tyrimų analizę, kuriuose pateikti išsamūs atskirų šalių tyrimai, nustatant bankinio sektoriaus poveikį ekonomikai, galima daryti išvadą, kad finansinio išsivystymo lygis leidžia nuspėti ekonomikos būklę, nes finansų sistemos funkcionavimas yra glaudžiai susijęs su įvairiais ekonominiais sektoriais ir bendrovėmis, taigi ir su šalies ekonomika.

Pasak Liang H. ir Reichert A. (2007), atsižvelgiant į besiplečiančios ekonomikos poreikius, finansų sektoriaus plėtra gali būti vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakojančių ekonomikos augimą, arba ji gali imtis daugiau pasyvų vaidmenį.

Daugelis mokslininkų, tokių kaip Claus I. ir Grimes A. (2003), Scholtens B. ir Wensveen D. (2003), pateikia begalę koncepcijų, patvirtinančių bankinio sektoriaus svarbą bei reikalingumą tiek visai ekonomikai, tiek atskirai finansų sistemai.

Apibendrinus mokslinę literatūrą, būtų galima išskirti argumentus, pagrindžiančius bankinio sektoriaus svarbą šalies ekonomikai ir finansų sistemai:

- Bankinio sektoriaus atliekamos funkcijos;
- Bankinio sektoriaus dydis ir išsivystymo lygis;
- Bankinio sektoriaus dominuojanti padėtis finansų sistemoje;
- Bankinio sektoriaus efektyvumas.

Bankinio sektoriaus atliekamų funkcijų svarbos šalies ekonomikai, mokslinių tyrimų apžvalga pateikta 3 lentelėje.

Bankinio sektoriaus atliekamų funkcijų svarba šalies ekonomikai

Autorius	Tyrimo esmė ir išvados
Levine R. (1997)	Egzistuoja teigiamas bankų vaidmuo ekonomikos augimui, telkiant kapitalą, parenkant tinkamus projektus, prižiūrint kompanijų vadovus bei valdant riziką.
Zslot B., Ping W. (2000)	Bankai, kaip finansų tarpininkai, sukurdami namų ūkiams palankias sąlygas veiklai plėtoti, skatina ekonomikos efektyvumo augimą.
Ramonas K. (2002)	Svarbiausias mūsų dienų ekonominės, o tuo pačiu ir politinės pasaulio gerovės veiksnys yra tos įmonės, kurios valdo pasaulio pinigų ir kapitalo rinkas ir kurios savo nuožiūra skirsto kreditus.
Buškevičiūtė E., Navickaitė E., Arlauskienė I. (2004)	Komercinių bankų funkcijų vykdymas, efektyvi veikla palengvina ir skatina krašto verslininkystę, prisideda prie visos ekonomikos augimo ir turi didelę įtaką jos stabilumui.
Ramanauskas T. (2005)	Padidėjęs bankų kreditavimas įtakoja spartesnį ekonomikos augimą.
Liang H., Reichert A. (2007)	Tarpininkavimo procesas palengvina ekonomikos augimą, mažinant sandorių išlaidas. Be to, lengvindami rizikos valdymą, gerindami turto likvidumą, ir mažindami prekybos išlaidas, finansiniai tarpininkai gali skatinti investicijas į didesnės grąžos veiklą.
Carlson M., King T., Lewis K. (2008)	Finansų sektorius, atlikdamas finansinio tarpininko vaidmenį, yra svarbus veiksnys ekonomikos augimui. Finansinių institucijų kreditų srautų mažinimas gali stabdyti ekonomikos vystymąsi. Finansų sektoriaus pakitimai taip pat veikia ir kitas ekonomikos dalis.
Martinkaus B., Žilinsko V. J. (2008)	Bankai ne tik surinkinėja pinigus ir yra atsiskaitymų tarpininkas, bet ir yra aktyvus rinkos subjektas.
Allen F., Carletti E. (2008)	Bankų bei jų atliekamų funkcijų vaidmuo ir reikšmė, finansų sistemoje ir ekonomikoje, priklauso nuo konkrečios šalies ir laikotarpio.
Freitakas E. (2010)	Sparčiai didėjantis paskolų portfelis tampa reikšmingu BVP augimo veiksmu.
Deksnytė I. (2010)	Bankai atlieka svarbų finansinio tarpininko vaidmenį.
Peetz D., Genreith H. (2011)	Pakankamas kapitalas yra pagrindinė ir būtina sąlyga ekonominiams procesams.
Ramanauskas T. (2011)	Kreditai spartina ūkio plėtrą.
Hassan M. K., Sanchez B., Yu J. S. (2011)	Kreditai privatiems klientams yra teigiamai susiję su ekonomikos augimu Rytų Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione bei Lotynų Amerikoje ir Karibuose, tačiau neigiamai susiję su dideles pajamas gaunančiomis šalimis.
Balkevičius A. (2012)	Kreditų augimas skatina ūkio plėtrą. Valstybės įskolinimas bankams stabdė ūkio plėtrą, taip mažindama skolinimo išteklius ūkiui.
Cojocar L., Hoffman S. D., Miller J. B. (2012)	Kreditai privatiems klientams vaidina teigiamą ir didelį vaidmenį ekonomikos augimui.
Jurevičienė D., Doftartaitė D. (2013)	Komerciniai bankai gali reikšmingai prisidėti prie įmonės kapitalo struktūros, kas lemia įmonės pelningumą, jos plėtrą, tai sąlygoja užimtumą ir BVP augimą.
Aleknavičienė R., Arbak E., Ben-Naceur S., De Groen W. P. (2013)	Kreditai privačiam sektoriui ir indėliai neigiamai įtakoja ekonomikos augimą. Investicijos taip pat žymiai prisideda prie ekonomikos augimo.
Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G., Vengraitis D. (2013)	Finansų sektorius, šalies ir užsienio valiutos santaupas privalo investuoti į produktyvius sektorius, galinčius padidinti savo produkciją ar paslaugas bei pagerinti jų kokybę. Tokiu būdu finansų sektorius įtakoja BVP augimą. Kreditų apimčių didėjimas gali paspartinti ekonomikos augimą.
Eichler M., Grass M., Torti A., Künemann M. (2013)	Finansinio sektoriaus ne tik didina užimtumą ir sukuria pridėtinę vertę, bet ir padeda plėtoti kitas pramonės šakas. Finansų sektorius, teikdamas tinkamas finansines paslaugas, leidžia kitoms ekonomikos dalims funkcionuoti efektyviau.
Cojocar L., Falaris E. M., Hoffman S. D., Miller J. B. (2015)	Nustatytas ypač didelis palūkanų normų ir banko pridėtinų išlaidų poveikis ekonomikos augimui.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Apibendrintai galima teigti, kad bankinis sektorius ne tik didina užimtumą ir sukuria pridėtinę vertę, bet ir atlieka kur kas reikšmingesnį vaidmenį šalies ekonomikoje, padeda plėtoti kitas pramonės šakas. Taigi bankinis sektorius, atlikdamas savo funkcijas veikia ir kontroliuoja tam tikrus ūkio procesus.

Bankinio sektoriaus dydžio ir išsivystymo lygio svarbos šalies ekonomikai, mokslinių tyrimų apžvalga pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė

Bankinio sektoriaus dydžio ir išsivystymo lygio svarba šalies ekonomikai

Autorius	Tyrimo esmė ir išvados
Karalius R., Levine R. (1993)	Veiksminga ir efektyvi finansų plėtra lemia ekonomikos augimą.
Odedokun M. O. (1996)	Finansų sistemos vystymasis, kurio pagrindą sudaro bankinis sektorius, dažniausiai teigiamą veikia ekonomikos augimą mažesnes pajamas gaunančiose nei aukštesnes pajamas gaunančiose besivystančiose šalyse.
Beck T., Demirgüç – Kunt A., Levine R. (1999)	Finansų struktūros, kurių pagrindą sudaro bankinis sektorius, dydžio rodikliai turi teigiamą koreliaciją su BVP, tenkančiu vienam gyventojui.
Beck T., Levine R., Loayza N. (2000)	Nustatytas ekonomiškai didelis ir statistiškai reikšmingas santykis tarp finansų sektoriaus plėtros ir BVP augimo bei bendro gamybos veiksnių produktyvumo augimo.
Calderón C., Liu L. (2002)	Finansinis išsivystymas labiau įtakoja ekonomiką besivystančiose šalyse negu pramoninėse šalyse.
Koivu T. (2002)	Nustatyta, kad palūkanų marža yra neigiama ir reikšmingai susijusi su ekonomikos augimu. O kreditai privačiam sektoriui – nespirtina ekonomikos vystymosi pereinamosios ekonomikos šalyse.
Christopoulos D. K., Tsionas E. G. (2003)	Finansinis vystymasis ilguoju laikotarpiu reikšmingai įtakoja ekonominį vystymąsi ir nėra jokio abipusio priežastinio ryšio.
Dudzevičiūtė G. (2006)	Egzistuoja glaudus ryšys tarp bankininkystės sektoriaus plėtros ir ekonomikos augimo.
Tvaronavičienė M., Tvaronavičius V. (2006)	Bankininkystės sektoriaus plėtra turi vieną iš stipriausių ryšių su BVP.
Liang H., Reichert A. (2006)	Autoriai atlikę Granger priežastingumo testą nustatė, kad besivystančiose šalyse labiau ekonomikos plėtra skatina finansų sektoriaus plėtrą, nei finansų sektoriaus plėtra – ekonomikos augimą, o pažangiose šalyse šis ryšys nėra toks stiprus. Nors atlikus papildomą analizę, pritaikius Odedokun regresijos modelį, nustatyti priešingi rezultatai. Odedokun regresijos modelis autorių nuomone yra labiau informatyvus. Tokie prieštaringi rezultatai, gali atspindėti besikeičiantį finansų sektoriaus plėtros vaidmenį ekonomikos plėtros procesuose.
Lakštutienė A. (2008)	Tarp BVP vienam gyventojui ir finansų sektoriaus vystymosi rodiklių nustatyta stipri tiesinė priklausomybė ir koreliacija statistikai reikšminga.
Allen F., Carletti E. (2008)	Bankai visuomet išlieka itin svarbūs tiek šalies finansų sistemai, tiek ekonomikai, ypač šalyse, kuriose finansų sistemos yra orientuotos į bankus.
Kendall J. (2009)	Šalies bankinio sektoriaus menkesnis išsivystymas gali trukdyti ekonomikos vystymuisi rajono lygmenyje. O esant didesniajam žmogiškajam kapitalui šis santykis gali ir neegzistuoti.
Caporale G. M., Rault C., Sova R., Sova A. (2009)	Šalyse, su menku finansiniu išsivystymu, kreditų bei akcijų rinkų indėlis į ekonomikos augimą buvo gana ribotas. Finansų plėtra, matuojama kaip kreditai privačiam sektoriui ir palūkanų normos maržos, veikia ekonomikos augimą, o ne atvirkščiai.
Hassan M. K., Sanchez B., Yu J. S. (2011)	Nustatytas stiprus ryšys tarp finansų plėtros ir ekonomikos augimo.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Apibendrinus įvairios mokslinės literatūros šaltinius, matyti, kad bankinis sektorius visuomet išlieka itin svarbūs tiek šalies finansų sistemai, tiek ekonomikai, ypač šalyse, kuriose finansų sistemos yra orientuotos į bankus. Skirtingas šalies finansinis išsivystymas, skirtingai veikia šalies ekonomiką.

Bankinio sektoriaus dominuojančios padėties finansų sistemoje svarbos šalies ekonomikai, mokslinių tyrimų apžvalga pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė

Bankinio sektoriaus dominuojančios padėties finansų sistemoje svarba šalies ekonomikai

Autorius	Tyrimo esmė ir išvados
Levine R., Zervos S. (1998)	Mokslininkai akcentuodami susiformavusios finansų struktūros svarbą, analizavo ar ekonomikos augimą skatina vertybinių popierių rinkos, ar bankai. Nustatyta, kad rinkos likvidumas yra stipriai susijęs su ekonomikos augimu, kapitalo kaupimu ir produktyvumu, tačiau vertybinių popierių rinkos dydis nėra labai susijęs su ekonomikos augimu.
Lakštutienė A. (2008)	Finansų sektoriaus įtaka ekonomikos augimui priklauso nuo susiformavusios bankų ar rinkos finansų sistemos struktūros tipo. Finansų sektoriaus įtaka BVP vienam gyventojui stipresnė tose šalyse, kuriose susiformavusi rinkos tipo finansų sistemos struktūra. Bankinio sektoriaus aktyvumą skatina ne bankinio sektoriaus veiklos efektyvumas, o dydžio augimas, kas sąveikauja su BVP augimu.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Apibendrinant galima teigti, kad bankai, kaip pagrindiniai finansų tarpininkai, kurie perskirsto lėšas, mobilizuodami vienu asmenų santaupas ir transformuodami jas į investicijas, atlikdami daugelį kitų finansinių paslaugų, yra ypatingai svarbūs visai šalies finansų sistemai ir ekonomikai. Bankų svarbą šalies ekonomikai ir finansų sistemai patvirtina dominuojanti bankų padėtis finansų sistemoje.

Efektyvaus bankinio sektoriaus svarbos šalies ekonomikai, mokslinių tyrimų apžvalga pateikta 6 lentelėje.

Efektyvaus bankinio sektoriaus svarba šalies ekonomikai

Autorius	Tyrimo esmė ir išvados
Schumpeter J. A., (1911)	Gerai veikianti finansų sistema skatina technologines naujoves, o tai lemia ūkio augimą.
Beck T., Demirgüç – Kunt A., Levine R. (1999)	Finansų struktūros, kurių pagrindą sudaro bankinis sektorius, efektyvumo rodikliai turi neigiamą koreliaciją su BVP, tenkančiu vienam gyventojui. Taip pat nustatyta, kad augant šalies pajamoms, didėja į rinkas orientuotos finansų struktūros dydis ir jos aktyvumas.
Beck T., Levine R., Loayza N. (2000)	Geriau funkcionuojantys finansiniai tarpininkai gerina išteklių paskirstymą ir greitina produktyvumo augimą ilgalaikėje ekonomikos augimo perspektyvoje.
Garbaravičius T., Kuodis R. (2002)	Stiprus finansų sektorius daro veiksmingą įtaką ūkio augimui.
Scholtens B., Wensveen D. (2003)	Efektyvus finansinis tarpininkavimas kelia investicijų ir taupymo lygį, o taip efektyviau finansinės lėšos paskirsto ekonomikos sistemoje.
Buškevičiūtė E., Navickaitė E., Arlauskienė I. (2004)	Komercinių bankų efektyvi veikla palengvina ir skatina krašto verslininkystę, prisideda prie visos ekonomikos augimo ir turi didelę įtaką jos stabilumui.
Ramanauskas T. (2005)	Komercinių bankų prastai vykdoma kredito rizika akivaizdžiai turi neigiamą poveikį ne tik ekonomikos plėtrai, tačiau ji taip pat gali sukelti finansų krizę, kurios tikimybė didėja esant nepakankamam kreditų rizikos vertinimui.
Jasienė M., Staroselskaja J., Sobjanina N. (2006)	Šiuolaikiniame ekonominiame gyvenime yra labai svarbūs komerciniai bankai, jų veiklos patikimumas ir stabilumas, nes tai lemia šalies patrauklumą internacionalizacijos kontekste.
Thomas L. B. (2006)	Akcentuoja bankinio sektoriaus finansinio stabilumo svarbą šalies ekonomikai.
Lakštutienė A. (2008)	Sėkmingai veikiantis finansų sektorius yra svarbi sąlyga ekonomikos augimui.
Freitakas E. (2010)	Bankinis sektorius ir jos veikimo efektyvumas labiausiai įtakoja ekonomikos stabilumą šalyje ir jos ateities plėtros perspektyvas.
Jasevičienė F., Valiulienė V. (2013)	Siekiant efektyvaus finansų sektoriaus, reikalinga nacionalines ir užsienio santaupas investuoti į produktyvias pramonės ir paslaugų sritis, kurios gali padidinti produkcijos ir paslaugų apimtį bei kokybę šalyje. Tokiu būdu finansinis sektorius daro įtaką šalies bendrojo vidaus produkto kilimui. Šiandien pripažįstama, kad finansų sektoriaus plėtra įtakoja šalies ekonomikos augimą.
Cojocar L., Falaris E. M., Hoffman S. D., Miller J. B. (2015)	Tiek kreditai privatiems klientams, tiek efektyvumo priemonės yra kiekybiškai svarbūs ir statistiškai reikšmingi, tačiau analizuojant juos kartu, efektyvumas yra svarbesnis ir statistiškai reikšmingesnis.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Apibendrintai galima teigti, kad gerai išsivystęs, arba kitaip tariant efektyvus bankinis sektorius mažindamas išorinio finansavimo kaštus finansiškai priklausomoms įmonėms skatina ekonomikos augimą. Bankinis sektorius turi būti pajėgus finansuoti visus įmonių plėtojimosi etapus: besisteigiančios įmonės turi turėti galimybę gauti kapitalo veiklos pradžia, o didelės įmonės – tarptautinei plėtrai. Mažų ir vidutinių įmonių plėtra priklauso nuo šalies finansų sektoriaus išsivystymo laipsnio, o didelės įmonės gali pasiskolinti užsienio kapitalo rinkose.

Remiantis įvairių autorių empiriniais ir teoriniais tyrimais, atlikta finansų sektoriaus ir ekonomikos priklausomybės analizė duoda pagrindą teigti, kad bankinio sektoriaus dydis ir išsivystymo lygis, dominuojanti padėtis finansų sistemoje, efektyvumas, bei jo atliekamos funkcijos įrodo savo svarbą šalies ekonomikai ir visai finansų sistemai.

1.4 Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai tyrimo metodika

Mokslinam tiriamajam darbui atlikti buvo panaudoti įvairūs moksliniai tyrimo metodai.

Analizuojant mokslinę literatūrą, susijusią su bankiniu sektoriumi, jo įtaka šalies ekonomikai, moksliniame darbe naudoti, daugelio autorių taikyti, bendrieji mokslinio tyrimo metodai: sisteminė, loginė ir lyginamoji mokslinės literatūros analizė.

Moksliniame tiriamajame darbe taip pat naudojami indukcijos ir dedukcijos metodai. Indukcija – loginis samprotavimas, kai nuo pavienių faktų, žinių prieinama prie bendresnių, o dedukcija – kai nuo bendresnių žinių ir faktų einama prie atskirų, mažesnio bendrumo.

Teorinėje mokslinio darbo dalyje naudojamas ekonominis grupavimas. Autoriai buvo grupuojami pagal jų atliktų tyrimų argumentus, pagrindžiančius bankinio sektoriaus poveikį šalies ekonomikai.

Siekiant nustatyti tinkamiausią bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimo metodą, tikslinga iškirti kitų autorių taikytus pagrindinius vertinimo metodus (žr. 7 lentelėje).

7 lentelė

Bankinio/finansų sektoriaus poveikio šalies ekonomikai vertinimo metodai

Tyrimo metodas	Tyrimo metodo esmė	Autorius, metai
Regresinė – koreliacinė analizė	Įvertinama ekonominių procesų ir veiksnių tarpusavio sąveika ir sąryšiai.	Lakštutienė A., Vasiliauskaitė A., Leitonienė Š. (2006), Jurevičienė D., Dofartaitė D. (2013), Eichler M., Grass M., Torti A., Künnemann M. (2013).
Granger priežastingumo analizė	Nustatoma, ar tam tikrą veiksnį veikia kitų rodiklių ankstesnės reikšmės. Jeigu nustatoma, kad X yra Y Granger priežastis, tuomet X reikšmės turi statistiškai reikšmingos informacijos, prognozuojant Y ateities reikšmes. Kitaip tariant, X ir Y istorinės reikšmės turi vertingesnės informacijos, numatant Y pokyčius, negu tam tikslui naudojant vien tik buvusias Y reikšmes	Calderón C., Liu L., (2002), Eichler M., Grass M., Torti A., Künnemann M. (2013).
Geweke skilimo testas	Linijinė priklausomybė ir grįžtamasis ryšys tarp dviejų laiko eilučių X ir Y gali būti išmatuojami kaip suma linijinio grįžtamojo ryšio nuo X iki Y, linijinio grįžtamojo ryšio nuo Y iki X, ir staigaus linijinio grįžtamojo ryšio tarp X ir Y.	Calderón C., Liu L., (2002)
Vektorinė autoregresija (VAR)	VAR modelio kintamieji priklauso nuo savo paties ir visų kitų kintamųjų vėlavimų – jie visi yra endogeniniai; tarp kintamųjų nėra vienalaikių ryšių ir nėra taikomi jokie parametru apribojimai - VAR yra neapribotas redukuotas dinaminis modelis.	Calderón C., Liu L., (2002), Carlson M., King T., Lewis K. (2008).
Reakcijos (atsako) į impulsus analizė	Nustatoma, kiek endogeninių rodiklių reikšmės pakinta reaguodamos į sistemą veikiančius šokus.	Festić M., Bekő J. (2008)

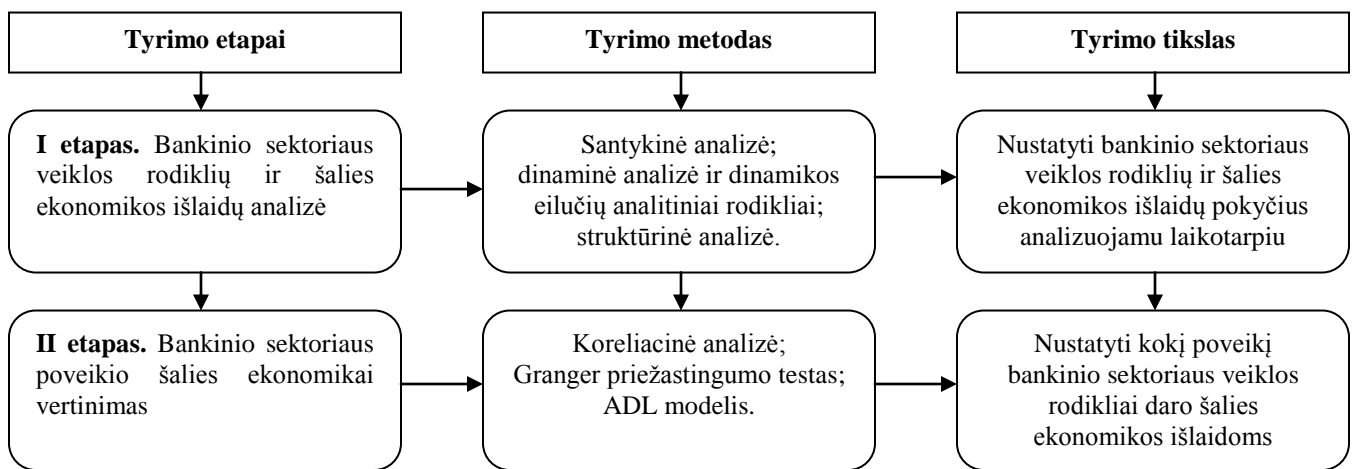
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Regresinė – koreliacinė analizė dažniausia yra naudojama analizuojant, kaip vienas reiškinys įtakoja kitą. Analizuojant mokslininkų atliktus tyrimus, kuriuose tiriama bankinio sektoriaus įtaka

šalies ekonomikai, juose dominuoja būtent šis analizės metodas. Norint įvertinti bankinio sektoriaus įtaką šalies ekonomikai, taip pat dažniausiai taikoma Granger priežastingumo analizė, Geweke skilimo testas, vektorinė autoregresija (VAR) ir reakcijos (atsako) į impulsus analizė. Vertinimui pasirinkta Granger priežastingumo analizė ir ADL (angl. Autoregressive Distributed Lag model) modelio taikymas. Granger priežastingumo analizę tikslinga taikyti, siekiant įvertinti, ar bankinio sektoriaus veiklos rodikliai sąlygoja šalies ekonomikos išlaidas. ADL modelio pasirinkimas paaiškinamas tuo, kad į analizę įtraukiamas priklausomas rodiklis su vieno ketvirčio vėlavimu, norint įvertinti, kiek vidutiniškai per ketvirtį sumažėja/padidėja priklausomas rodiklis.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas dešimties metų laikotarpis, analizuojami Lietuvos banko skelbiami ir Statistikos departamento patvirtinti, 2004 – 2014 metų duomenys. 2012 m. gruodžio – 2013 m. sausio mėn. atlikto AB „Ūkio bankas“ inspektavimo išvados parodė, kad šio banko pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos neperteikia tikrosios padėties, todėl 2012 metų AB „Ūkio bankas“ duomenys nagrinėjant bankinio sektoriaus veiklos rodiklius nėra įtraukiami. Svarbu paminėti, kad struktūrinė analizė apims 2004 – 2013 metų laikotarpį, dėl pasikeitusių klientų grupių kategorijų klasifikavimo principų (keitėsi nuo 2014 m. spalio 1 d.), todėl paskolų ir indėlių duomenys pagal klientų grupes nėra tiesiogiai palyginami su ankstesnių laikotarpių duomenimis. Trečioje darbo dalyje naudojami 2005 – 2014 metų ketvirtiniai duomenys (2004 metų ketvirtiniai duomenys nenaudojami, dėl bankinio sektoriaus ketvirtinių duomenų trūkumo). Analizė atlikta su GRETL programa.

Norint įgyvendinti tyrimo tikslą ir patvirtinti arba paneigti išsikeltas hipotezes, reikalingas tyrimo logikos sudarymas, kuris leistų tyrimą vykdyti keletu etapų. Schematinis tyrimo etapų, metodų ir siekiamo rezultato sąryšis pateiktas 2 paveiksle.

2 pav. Bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai tyrimo vertinimo etapai, metodai ir siekiamas tikslas

I etapas. *Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių su BVP santykinė analizė 2004 – 2014 metų laikotarpiu.*

Santykiniai dydžiai, tai kiekybinės dviejų lyginamųjų rodiklių santykio charakteristikos.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių santykį su BVP naudojo Lakštutienė A., Vasiliauskaitė A., Leitonienė Š. (2006), Kendall J. (2009), Freitakas E. (2010), Ayadi R., Arbak E., Ben-Naceur S., De Groen W. P. (2013), Eichler M., Grass M., Torti A., Künnemann M. (2013) ir kt.

Santykiniai dydžiai skaičiuojami pagal formules, iš kurių matyti, kad bankinio sektoriaus veiklos rodikliai yra dalinami iš bendro vidaus produkto ir taip gaunamas rodiklis, kuris atspindi bankų veiklos mastą šalyje.

Bankinio sektoriaus gylio rodiklis, atspindintis, kiek pinigų bankinis sektorius „įlieja“ į ekonomiką:

$$\frac{Paskolos}{BVP} \times 100 \quad (1)$$

Bankinio sektoriaus dydžio rodiklis, atspindintis šalies bankinio sektoriaus dydį ir išsivystymo lygį:

$$\frac{Indeliai}{BVP} \times 100 \quad (2)$$

Bankinio sektoriaus investicijų į skolos vertybinius popierius santykis su BVP:

$$\frac{SVP}{BVP} \times 100 \quad (3)$$

SVP – skolos vertybiniai popieriai.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų dinaminė analizė 2004 – 2014 metų laikotarpiu.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir/ar ekonomikos sektorių padarytų išlaidų dinaminę analizę naudojo Beck T., Levine R., ir Loayza N. (2000), Lakštutienė A., Vasiliauskaitė A., Leitonienė Š. (2006), Freitakas E. (2010) ir kt.

Analizuojant ūkinių procesų raidą, susiduriama su statistiniais dydžiais, kurie skaičiais apibūdina įvairius laikotarpius. Visuma tokių dydžių, paimtų chronologiniu nuoseklumu ir apibūdinančių reiškinių raidą laiko atžvilgiu, vadinama dinaminėmis eilutėmis. Turėdami nagrinėjamų duomenų dinamikos eilutes, galime apskaičiuoti dinamikos eilučių analitinius rodiklius.

Šioje dalyje bus atliekami tokie svarbūs dinamikos eilučių analitiniai rodikliai, kaip absoliutus lygio pokytis, pokyčio tempas, vidutinis kitimo tempas. Šie rodikliai leis įvertinti kaip, kiek ir koku tempu per analizuojamą laikotarpį pakito bankinio sektoriaus veiklos rodikliai ir šalies ekonomikos išlaidos.

Ekonominio reiškinių praeities ir dabarties žinojimas padeda išsiaiškinti jo kaitos tendencijas ir priežastis bei galimas pasekmes. Atliekant bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir ekonomikos sektorių padarytų išlaidų dinaminę analizę, siekiama nustatyti rodiklių kiekybinį kitimą analizuojamu laikotarpiu.

Absolūtus lygio padidėjimas/sumažėjimas rodo, keliais vienetais pasikeičia bankinio sektoriaus veiklos rodikliai ir ekonomikos sektorių padarytos išlaidos per tam tikrą laikotarpį, ir yra skaičiuojamas pagal formulę:

$$\Delta y = y_n - y_{n-1} \quad (4)$$

Δy – bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų absoliutus grandininis pokytis,

y_n – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės reikšmė,

y_{n-1} – prieš ataskaitinį lygį esanti dinamikos eilutės reikšmė.

Pokyčio tempas rodo, kiek kartų arba procentų padidėjo/sumažėjo bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų reikšmė ataskaitinio laikotarpio atžvilgiu su praėjusio laikotarpio ir esamo laikotarpio reiškinių lygis, lyginant su praėjusiu:

$$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} \times 100 - 100 \quad (5)$$

T_d – bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų pokyčio tempas,

y_n – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės reikšmė,

y_{n-1} – prieš ataskaitinį lygį esanti dinamikos eilutės reikšmė.

Vidutinis kitimo tempas parodo, kiek vidutiniškai per laikotarpį pasikeičia bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų reikšmė, vertinant procentine arba koeficientine išraiška, kai atskaita prilyginama 100 proc.:

$$\overline{T_d} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \times 100 \quad (6)$$

$\overline{T_d}$ – bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų vidutinis kitimo tempas,

y_n – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės reikšmė,

y_1 – pirmoji laikotarpio dinamikos eilutės reikšmė.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių struktūrinė analizė 2004 – 2013 metų laikotarpiu.

Struktūrinė analizė leidžia įvertinti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių (klientams suteiktų paskolų ir indėlių) struktūrą bei jų pokyčius. Kaip teigia Bagdžiūnienė V. (2005), struktūrinė analizė rodo analizuojamo objekto struktūrą. Ji atliekama kiekvieną rodiklį lyginant su bendruoju baziniu rodikliu, o gautas dydis – lyginamasis svoris – išreiškiamas procentais.

II etapas. *Laiko eilučių stacionarumo tikrinimas. ADF kriterijus.*

Tyrimo metu tikrinamos laiko eilučių stacionarumas plačiąja prasme. Procesas Y_t yra stacionarus plačiąja prasme, jei :

- $EY_t^2 < \infty$, bet kokiam $t \in T$;
- $EY_t^2 = EY_0^2$, bet kokiam $t \in T$;
- $cov(t, s) = cov(t + h, s + h)$ bet kokiems $t, s, h \in T$.

ADL modeliui naudojamos stacionarios laiko eilutės, todėl modelio kintamųjų stacionarumo tikrinimui naudojamas vienetinės šaknies testas (angl. Augmented Dickey Fuller (ADF) test). Naudojant ADF testą nustatoma, ar laiko eilutė yra suderinta su pirma eile integruotu $I(1)$ procesu, su stochastine trendo komponente, ar laiko eilutė yra suderinta su $I(0)$ procesu, kuris yra stacionarus su determinuoto trendo komponente.

ADF testas atliekamas modeliui:

$$\Delta Y_t = c + \beta \cdot t + \gamma \cdot Y_{t-1} + \delta_1 \cdot \Delta Y_{t-1} + \dots + \delta_p \cdot \Delta Y_{t-p+1} + v_t, \quad (7)$$

c ir β – konstantos,

p – vėlavimo eilė.

Tikrinamos statistinės hipotezės, apie vienetinės šaknies egzistavimą:

$$H_0: \gamma = 0;$$

$$H_1: \gamma < 0;$$

Apskaičiuojama empirinė testo statistika:

$$DF_\tau = \frac{\hat{\gamma}}{SE(\hat{\gamma})}, \quad (8)$$

kuri yra lyginama su teorinėmis Dickey-Fuller kritinėmis testo statistikos reikšmėmis ir apskaičiuojamos remiantis Dickey-Fuller skirstiniu. Jei empirinės testo statistikos reikšmė yra mažesnė nei teorinės testo statistikos reikšmė, tuomet H_0 hipotezė atmetama ir galima teigti, jog vienetinės šaknies nėra.

Jeigu bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų laiko eilutės nėra stacionarios, tuomet jos transformuojamos naudojant pirmos eilės skirtuminę transformaciją. Pirmos eilės skirtuminė transformacija:

$$\Delta \log(Y_t) = \log(Y_t) - \log(Y_{t-1}), \quad (9)$$

Y_t – bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų laiko eilutės reikšmė momentu t ;

Y_{t-1} – bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų laiko eilutės reikšmė momentu $t - 1$.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų koreliacinė analizė.

Siekiant kiekybiškai apibūdinti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų tarpusavio ryšį (ryšio stiprumą) naudojama koreliacinė analizė. Kaip teigia Williams F., Monge P. (2006), koreliacinė analizė tik nurodo, kaip kinta požymiai, tačiau nenustato priežasčių, dėl ko atsiranda ryšys tarp kintamųjų. Ryšio stiprumui vertinti naudojami įvairūs koreliacijos koeficientai. Koreliacijos koeficientas rodo ne tik ryšio stiprumą, reiškiantį, kaip vienas požymio kitimas priklauso nuo kito požymio, bet ir ryšio kryptį. Teigiama koreliacija rodo, kad požymiai kinta viena kryptimi – abiejų reikšmės didėja, arba abiejų mažėja. Neigiama koreliacija rodo, kad vieno požymio reikšmėms didėjant, kito požymio reikšmės mažėja, ir atvirkščiai. Koreliacijos koeficientai – tai bedimensiniai dydžiai, kintantys nuo -1 iki +1, arba nuo 0 iki +1. Koreliacijos koeficiento reikšmės pateiktos 8 lentelėje.

8 lentelė

Koreliacijos koeficiento reikšmės

Koreliacijos reikšmės	Koreliacinio ryšio stiprumas
-1	Labai stipri
nuo -1 iki -0,7	Stipri
nuo -0,7 iki -0,5	Vidutinė
nuo -0,5 iki -0,2	Silpna
nuo -0,2 iki 0	Labai silpna
0	Nėra ryšio
nuo 0 iki 0,2	Labai silpna
nuo 0,2 iki 0,5	Silpna
nuo 0,5 iki 0,7	Vidutinė
nuo 0,7 iki 1	Stipri
+1	Labai stipri

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Pagal koreliacijos koeficiento dydį daromos išvados apie koreliacinio ryšio stiprumą. Koreliacijos koeficientų pasirinkimas priklauso nuo analizuojamų kintamųjų skirstinių, vertinamų ryšių formos, duomenų skalės ir t.t. Analizuojamu atveju naudotas Pearson porinės koreliacijos koeficientas. Pearson koreliacijos koeficientas (r) įvertina tiesinio ryšio stiprumą.

Pearson koreliacijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sqrt{x^2 - (\bar{x})^2} \sqrt{y^2 - (\bar{y})^2}}, \quad (10)$$

\overline{xy} - bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų reikšmių sandaugos vidurkis;

\bar{x} - bankinio sektoriaus veiklos rodiklių reikšmių vidurkis;

\bar{y} - šalies ekonomikos išlaidų reikšmių vidurkis;

Tiesinis ryšys tuo stipresnis, kuo $|r|$ reikšmė bus arčiau 1. Jei $r > 0$, tai didėjant vieno atsitiktinio dydžio reikšmėms, kito reikšmės tiesiškai didėja. Jei $r < 0$, tai didėjant vieno atsitiktinio dydžio reikšmėms, kito reikšmės tiesiškai mažėja. Jei $r = 0$, tai tiesinio ryšio nėra, bet gali būti netiesinis ryšys.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų priežastinio ryšio analizė.

Naudodami Granger priežastingumo testą, nustatysime tiriamų kintamųjų priežastinius sąryšius. Granger priežastingumo testas, dėl savo universalumo, taikomas daugelyje sričių. Šiuo atveju, testas taikomas norint patikrinti ar bankinio sektoriaus veiklos rodikliai su šalies ekonomikos išlaidomis (rodiklių pora) yra kointegruoti ir tarp jų egzistuoja ilgalaikis ryšys.

Granger priežastingumo testas atliekamas naudojant keletą etapų:

- Tikrinamas bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų laiko eilučių stacionarumas, naudojant praplėstąjį Dickey Fuller kriterijų (ADF).
- Mažiausių kvadratų metodu įvertinama regresija, tarp priklausomų kintamųjų (namų ūkių vartojimo išlaidos / valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos / investicinės išlaidos / prekių ir paslaugų eksportas) ir nepriklausomų kintamųjų (klientams suteiktos paskolos, indėliai, skolos vertybiniai popieriai, realioji palūkanų marža, komerciniai bankai, užsienio bankų skyriai).
- Regresijos modelio paklaidoms taikomas Dickey Fuller testas norint patikrinti paklaidų stacionarumą.
- Jei paklaidos stacionarios, sudaromas ADL modelis. Kitu atveju, galima teigti, kad rodikliai nekointegruoti.

1 etapas. Patikrinama, ar bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidos (rodiklių pora), tenkina stacionarumo prielaidą.

2 etapas. Atlikus stacionarumo testą, sudaromas vieno faktoriaus regresijos modelis. Mažiausių kvadratų metodu apskaičiuojami regresijos lygties:

$$y_t = c + \beta \cdot x_t + e_t \quad (11)$$

parametrų įverčiai ir modelio liekanos.

3 etapas. Palyginamos abiejų lygčių liekanų kvadratų sumos:

$$RSS_1 = \sum_{t=1}^T \hat{u}_t^2, \quad (12)$$

$$RSS_0 = \sum_{t=1}^T \hat{e}_t^2. \quad (13)$$

Jei testo statistika:

$$S_1 = \frac{T(RSS_0 - RSS_1)}{RSS_1} \sim \chi^2(p), \quad (14)$$

viršija kritinę teorinės statistikos reikšmę ($p < 0,05$), tuomet hipotezė H_0 , kuri teigia, jog bankinio sektoriaus veiklos rodikliai nėra šalies ekonomikos išlaidų Granger priežastis, yra atmetama.

4 etapas. Nustačius, jog bankinio sektoriaus veiklos rodikliai yra šalies ekonomikos išlaidų Granger priežastis, paklaidų ryšiui įvertinti sudaromas ADL modelis.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų sąryšio modelio analizė.

Regresijai įvertinti naudojamas ADL (angl. Autoregressive Distributed Lag model) modelis. Šis modelis paaiškina, kaip priklausomų kintamųjų (namų ūkių vartojimo išlaidų / valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų / investicinių išlaidų / prekių ir paslaugų eksporto) esamą reikšmę veikia nepriklausomų kintamųjų (klientams suteiktų paskolų, indėlių, skolos vertybinių popierių, realiosios palūkanų maržos, komercinių bankų, užsienio bankų skyrių) esamos ir uždelstos reikšmės.

ADL modelio išraiška:

$$Y_t = \alpha + \beta_1 \cdot X_{1t} + \beta_2 \cdot X_{2t} + \dots + \beta_6 \cdot X_{6t} + \gamma \cdot Y_{t-1} + \epsilon_t, \quad (15)$$

$$|\gamma| < 1, t = 1, \dots, T.$$

Y – priklausomas kintamasis: (1) namų ūkių vartojimo išlaidos, (2) valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos, (3) investicinės išlaidos, (4) prekių ir paslaugų eksportas.

X_{1t} - klientams suteiktos paskolos;

X_{2t} - indėliai;

X_{3t} - vertybiniai popieriai;

X_{4t} - realioji palūkanų marža;

X_{5t} - komerciniai bankai;

X_{6t} - užsienio bankų skyriai;

ϵ_t – modelio paklaida.

Jeigu sudaryto modelio p reikšmė yra mažesnė už 0,05, tai galime teigti, kad bankinio sektoriaus veiklos rodiklių pokyčiai įtakoja šalies ekonomikos išlaidų pokyčius.

2. BANKINIO SEKTORIAUS VEIKLOS IR IŠLAIDŲ ŠALIES EKONOMIKOJE ANALIZĖ

Praktinėje šio darbo dalyje atliekama bankinio sektoriaus veiklos rodiklių dinaminė, struktūrinė bei santykinė analizė ir šalies ekonomikos išlaidų dinaminė analizė. Dėl šalies ekonomikos išlaidų 2015 metų duomenų stokos, pasirinktas skelbiamų naujausių duomenų dešimties metų laikotarpis, t. y. 2004 – 2014 metai. Siekiant, kad duomenys būtų palyginami, nagrinėjant bankinio sektoriaus veiklos rodiklius, AB „Ūkio bankas“ duomenys neįtraukiami. Kaip ir minėta 1.4 poskyryje, struktūrinė analizė apims 2004 – 2013 metų laikotarpį, dėl pasikeitusių klientų grupių kategorijų klasifikavimo principų (keitėsi nuo 2014 m. spalio 1 d.), todėl paskolų ir indėlių duomenys pagal klientų grupes nėra tiesiogiai palyginami su ankstesnių laikotarpių duomenimis.

Bankinio sektoriaus sąvoka apima visus nagrinėjamu periodu veikusius šalies komercinius bankus bei užsienio bankų skyrius (žr. 1 priedą).

Bankinio sektoriaus veiklos rodikliai apima klientams suteiktas paskolas, indėlius, skolos vertybinius popierius ir realiąją palūkanų maržą. Klientams suteiktos paskolos ir indėliai pasirinkti kaip vieni pagrindinių ir populiariausių bankinio sektoriaus teikiamų paslaugų ir bankų atliekamų funkcijų. Taip pat galima paminėti, kad iš klientams suteiktų paskolų matyti, kiek pinigų bankinis sektorius „įlieja“ į ekonomiką, o indėliai atspindi šalies bankinio sektoriaus dydį ir išsivystymo lygį. Investicinei veiklai tampant vienai iš svarbiausių bankų veiklos krypčių, pasirinkta analizuoti bankų investicijas į skolos vertybinius popierius. Bankinio sektoriaus efektyvumas vertinamas pagal paskolų ir indėlių palūkanų normų skirtumą, t.y. realiąją palūkanų maržą. Dėl empirinių tyrimų stokos, ekonomikos matavimui pasirinkta šalies ekonomikos sektorių: namų ūkių, įmonių, vyriausybės ir užsienio išlaidos.

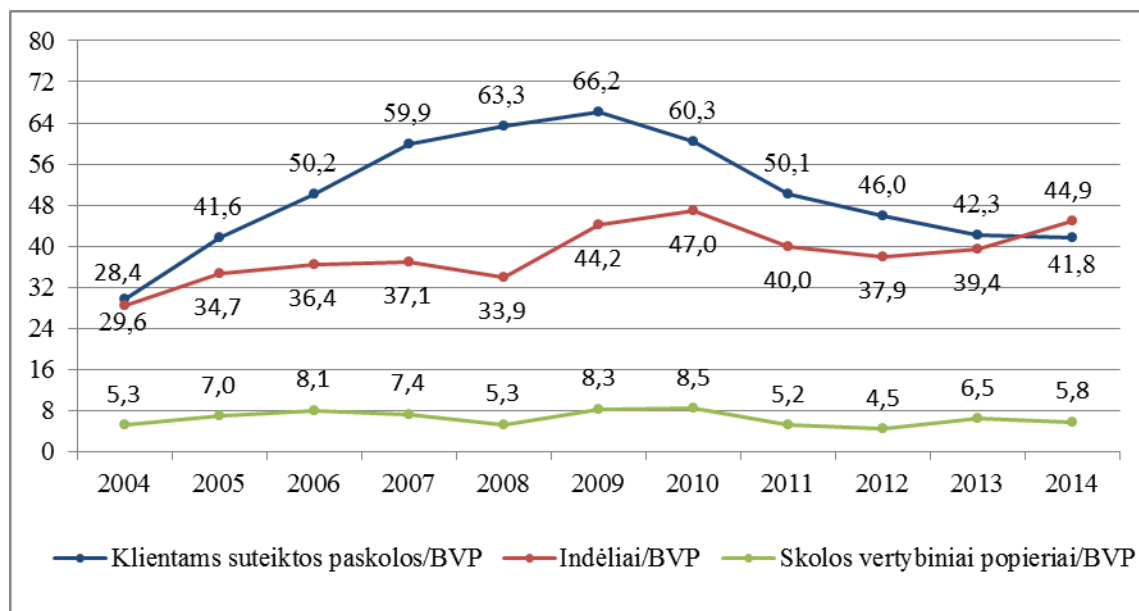
Siekiant geriau įvertinti bankinio sektoriaus svorį ir įtaką šalies ekonomikoje, pirmiausia bus atlikta bankinio sektoriaus veiklos rodiklių su BVP santykinė analizė. Kaip teigia Balkevičius A. (2012), bankinio sektoriaus santykiniai rodikliai (bankinio sektoriaus veiklos rodiklių santykis su BVP) geriau parodo šio sektoriaus svorį ir įtaką šalies ekonomikoje. Tokie santykiniai rodikliai atspindi bankinio sektoriaus išsivystymo lygį.

Atliekant bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų dinaminę analizę, siekiama nustatyti rodiklių kiekybinį kitimą analizuojamu laikotarpiu. Taip pat leis nustatyti kaip, kiek ir kokių tempų pakito bankinio sektoriaus veiklos rodikliai ir šalies ekonomikos išlaidos.

Tikslinga išanalizuoti ne tik kaip kinta bankinio sektoriaus veiklos rodikliai, bet ir jų struktūrą bei lyginamąjį svorį. Todėl bus atliekama struktūrinė analizė. Pažymėtina, kad dėl duomenų trūkumo, skolos vertybinių popierių struktūrinė analizė neatliekama.

2.1 Lietuvos bankinio sektoriaus veiklos rodiklių santykinė analizė

Iš 3 paveikslo matyti, kad 2004 – 2014 metais klientams suteiktų paskolų santykis su BVP vidutiniškai siekė 50,1 proc., indėlių santykis su BVP – 38,5 proc., o vertybių popierių santykis su BVP – 6,5 proc.

3 pav. Bankinio sektoriaus santykinių rodiklių (santykis su BVP) kaita, proc., 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2004 – 2009 metais pastebimas klientams suteiktų paskolų santykio su BVP didėjimas. Vidutiniškai kasmet šis santykis padidėdavo po 7,3 proc. Tam įtakos turėjo sparčiai besivystanti Lietuvos ekonomika ir didėjantis paskolų portfelis. Pagrindinė paskolų portfelio didėjimo priežastis buvo vis auganti vidaus paklausa bei pigi skolintų pinigų kaina. Tačiau 2009 – 2014 metais matomas šio santykinio rodiklio mažėjimas ir vidutiniškai kasmet sumažėdavo po 4,9 proc. Toks mažėjimas rodo kiek sumažėjo bankinio sektoriaus indėlis į ekonomiką. Lietuvos ūkiui susidūrus su dideliais išbandymais, ekonomikos nuosmukis neigiamai paveikė paskolų portfelio augimą. Rinkoje vis dar buvo juntama bendroji skolinimosi poreikio mažėjimo tendencija. Skolinimo mastas ir toliau mažėjo.

Indėlių santykis su BVP, analizuojamu laikotarpiu, kito netolygiai. 2004 – 2008 metais indėlių santykis su BVP išliko panašiam lygyje ir vidutiniškai sudarė 34,1 proc. 2008 metų santykinio rodiklio nukritimą iki 33,9 proc. lėmė gerokai sulėtėjęs indėlių augimas. 2009 metais BVP sumažėjo 21,4 proc., o indėliai padidėjo 6,9 proc., kas ir lėmė šio santykinio rodiklio didėjimą. Didėjant bankų paskolų portfelio apimtims, bankams reikėjo vis daugiau lėšų, kreditiniams pinigams aptarnauti. Todėl bankai kaip vieną iš lėšų pritraukimo alternatyvų pasirinko didinti indėlių palūkanų normas, kad

pritrauktų vis daugiau indėlių. 2014 metais bankai pritraukdami daugiau indėlių darė didesnę įtaką BVP, todėl indėlių santykis su BVP išaugo 5,5 proc. daugiau nei 2013 metais ir sudarė 44,9 proc.

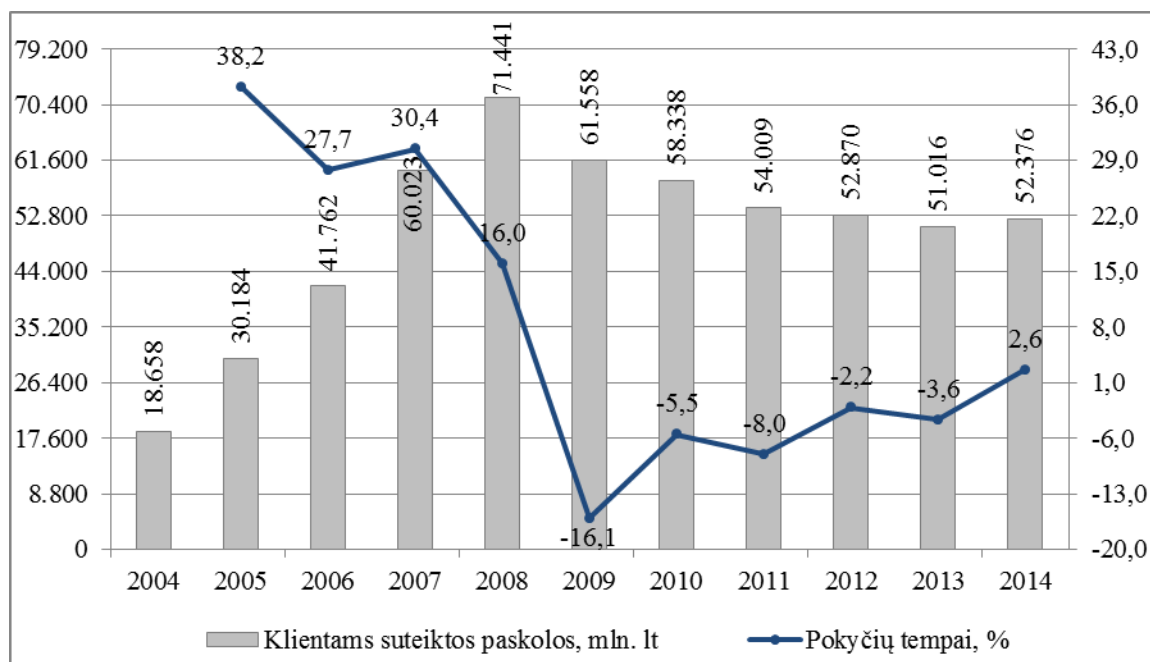
2007 – 2008 metų vertybinių popierių santykio su BVP mažėjimui įtakos turėjo sumažėję vertybiniai popieriai, dėl bankų investicijų ribojimo į skolos vertybinius popierius. 2009 metais rodiklis padidėjo 3 proc., dėl sumažėjusio BVP ir padidėjusių vertybinių popierių 23,1 proc. Vertybinių popierių didėjimą lėmė tai, kad jie buvo naudojami kaip viena iš likvidumą užtikrinimo šaltinių. 2011 metais vėl pastebimas rodiklio sumažėjimas 3,3 proc.. Rodiklio mažėjimą įtakojo ženkliai sumažėję vertybiniai popieriai. Vertybinių popierių mažėjimą lėmė investuotojų atsargumas dėl vyraujančios įtampos bei netikrumo finansų rinkose ir euro zonos skolų krizės.

Apibendrintai galima teigti, kad klientams suteiktų paskolų santykio su BVP didėjimui įtakos turėjo sparčiai besivystanti Lietuvos ekonomika ir didėjantis paskolų portfelis, dėl augančios vidaus paklausos bei žemos palūkanų normos. Ekonomikos nuosmukis neigiamai paveikė paskolų portfelio augimą, kas ir lėmė šio santykinio rodiklio mažėjimą. Indėlių santykio su BVP didėjimą lėmė indėlių apimčių didėjimas dėl didėjančių indėlių palūkanų normų ir didėjančių šalies gyventojų pajamų, kurie išliko ištikimi konservatyviausiam taupymo būdai – indėliams. 2008 metais šalies ekonomikai susidūrus su sunkumais, sumažino indėlių apimtį kas ir įtakojo indėlių santykio su BVP mažėjimą. 2011 – 2012 metų šio santykinio rodiklio mažėjimui įtakos labiausiai turėjo sparčiau auganti šalies ekonomika, o indėlių apimtys vis dar mažėjo arba padidėjo labai nežymiai. Vertybinių popierių santykio su BVP didėjimą lėmė tai, kad jie buvo naudojami kaip viena iš likvidumą užtikrinimo šaltinių, o mažėjimui – sumažėję vertybiniai popieriai, dėl bankų investicijų ribojimo į skolos vertybinius popierius ir investuotojų atsargumo dėl vyraujančios įtampos bei netikrumo finansų rinkose ir euro zonos skolų krizės. Taigi santykinų rodiklių mažėjimas rodo bankinio sektoriaus mažėjančią indėlį į ekonomiką, o didėjimas – atvirkščiai, didėjančią įtaką ekonomikai.

2.1.1 Klientams suteiktų paskolų dinaminė ir struktūrinė analizė

2004 – 2014 metų laikotarpiu klientams suteiktos paskolos arba kitaip paskolų portfelis apima visas išduotas paskolas fiziniams ir juridiniams asmenims, įskaitant ir visas išduotas paskolas finansinėms institucijoms.

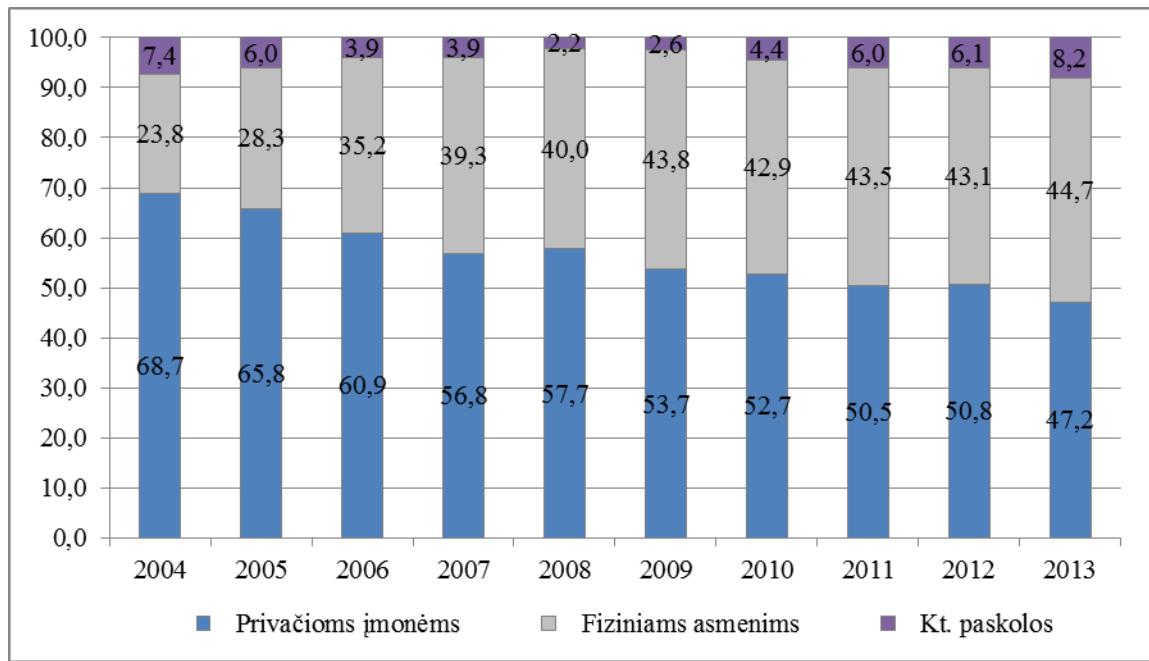
Iki 2008 metų pabaigos spartus ekonomikos augimas lėmė švelnesnes skolinimo sąlygas dėl pagerėjusios skolininkų finansinės būklės. Klientams suteiktos paskolos 2004 – 2008 metais padidėjo 3,8 karto (73,9 proc.). Nuo 2008 metų ekonomikos augimas ėmė lėtėti, bankai ėmė atsargiau vertinti skolininkų riziką. 2008 – 2013 metais pastebimas ženklus klientams suteiktų paskolų sumažėjimas (40 proc.), o 2014 metais pastebimas nežymus didėjimas. (žr. 4 pav.)

4 pav. Klientams suteiktų paskolų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Klientams suteiktų paskolų struktūroje, 2004 – 2013 metais pastebima privačių įmonių mažėjanti, o fizinių asmenų didėjanti skolinimosi tendencija. Vidutiniškai privačių įmonių paskolos sudarė 56,5 proc., o fizinių asmenų – 38,5 proc. visų klientams suteiktų paskolų. (žr. 5 pav.) Iš 2 priedo matyti, kad klientams suteiktų paskolų pokyčiams 2004 – 2008 metais, didžiausios įtakos turėjo fiziniai asmenys, o nuo 2009 metų – privačios įmonės.

5 pav. Klientams suteiktų paskolų struktūra, proc., 2004 – 2013 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

2005 metais klientams suteiktų paskolų buvo 30.184 mln. lt – palyginti su 2004 metais, jų apimtis išaugo 11,526 mln. lt, arba 38,2 proc. Didėjantis šalies įmonių pelningumas bei namų ūkių pajamos ir mažėjantis nedarbas teigiamai veikė gyventojų ateities lūkesčius apie būsimą šalies ekonomikos padėtį: vartotojus skatino didinti vartojimo ir būsto įsigijimo išlaidas, o įmones – investicijas. Didėjančią kreditavimo paklausą taip pat lėmė ir mažėjančios komercinių bankų palūkanų normos. Kreditai buvo suteikiami palankiomis sąlygomis ir žema skolinimosi kaina. Šis spartus paskolų portfelio augimas kompensavo mažėjančias palūkanų maržas. Vertinant bankinio sektoriaus paskolų portfelio augimą pagal sektorius, daugiausiai paskolų buvo suteikta privačioms įmonėms (sudarė 65,8 proc. visų paskolų ir per metus išaugo 7.024 mln. lt, arba 35,4 proc.) ir kiek mažiau – gyventojams (sudarė 28,3 proc. visų paskolų ir per metus išaugo 4.091 mln. lt, arba 47,9 proc.). Gyventojų skolinimosi mastai turėjo gana aiškią didėjimo tendenciją.

2006 metais klientams suteiktų paskolų augimo tempai ir verslui ir namų ūkiams, palyginti su ankstesniais metais, kiek sulėtėjo, tačiau absoliučios kreditavimo apimtys šiek tiek augo. Klientams suteiktos paskolos padidėjo 11.578 mln. lt, arba 27,7 proc. Klientams suteiktų paskolų augimą daugiausia ribojo finansuojamų projektų rizikos vertinimas, būtinybė vykdyti nustatytus bankų priežiūros reikalavimus (pvz., kapitalo pakankamumo ar maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui reikalavimai) ir pradėjusios kilti palūkanų normos.

2007 metais bankų klientams suteiktų paskolų portfelio augimas išliko spartus. Klientams suteiktos paskolos, kurių suma 2007 metais sudarė 60.023 mln. lt, palyginti su praėjusiais metais išaugo 18.262 mln. lt, arba 30,4 proc.. Bankų paskolų portfelio augimas yra gana subalansuotas: paskolos panašiomis apimtimis pasiskirsto tarp verslo (padidėjo 8.693 mln. lt.) ir namų ūkių (padidėjo 8.850 mln. lt). Atsiranda vis daugiau požymių, leidžiančių manyti, kad paskolų rinkos tolesnė plėtra galbūt bus nebe tokia sparti. Jau kurį laiką, Lietuvoje veikiančios bankai paskolas išduoda atsargiau ir griežtina paskolų išdavimo sąlygas (ypač žemės sklypų įsigijimui, statybų finansavimui). Padidinti reikalavimai paskolos užtikrinimo priemonei, bei likutiniam skolininko pajamų dydžiui po paskolos aptarnavimo.

Nors 2008 metais bankų klientams suteiktų paskolų portfelio metinis augimo tempas tebebuvo spartus, 2007 metais augimo lėtėjimo požymiai tapo akivaizdūs. Išryškėjo ne tik paskolų paklausos, bet ir padidėjusi paskolų pasiūlos veiksnių įtaka tolesnei paskolų portfelio augimo dinamikai. Klientams suteiktos paskolos, palyginti su 2007 metais, išaugo 11.418 mln. lt, arba 16 proc. Pagrindiniu bankų klientams suteiktų paskolų portfelių augimo veiksniu tebebuvo nefinansinių įmonių kreditavimas. Tačiau pakilusios palūkanų normos ir sustiprėję lūkesčiai dėl nekilnojamojo turto rinkos kainų kritimo mažino skolinimosi paklausą. Klientams suteiktų paskolų pasiūlos pokyčius daugiausia įtakėjo vidaus ir tarptautinės aplinkos pasikeitimas, daręs įtaką rizikos perkainojimui. Vis didėjantis investuotojų susirūpinimas dėl makroekonominės padėties, mažino bankų finansavimą šalies ūkiui. Įtakos tam turėjo ir vyravę neramumai pasaulio finansų rinkose dėl gilėjančios globalios finansų krizės, kuri pakirto rinkų pasitikėjimą ir sutrikdė kreditavimo sąlygas. Tad šalyje veikiančios bankai, sugriežtino paskolų teikimo sąlygas ir skolininkų rizikos vertinimą. Iš paskolų portfelio struktūros matyti, kad didesnė paskolų dalis teko verslo klientams (sudarė 57,7 proc. bankų klientams suteiktų paskolų portfelio), o paskolos namų ūkiams – 40 proc..

2009 metais į šalies ūkį patenkantis klientams suteiktų paskolų srautas buvo neigiamas. Klientams suteiktų paskolų portfelis sumažėjo 16,1 proc., arba 9.883 mln. lt. Paskolos verslui mažėjo didesne apimtimi (8.191 mln. lt, arba 24,8 proc.) nei kitos paskolų portfelio dalys ir sudarė 53,7 proc. Paskolos gyventojams 2009 metais mažėjo gerokai lėtesniu tempu nei paskolos verslui. Paskolos namų ūkiams per metus sumažėjo 1.662 mln. lt, arba 6,2 proc. Paminėtina, kad pokyčius kreditavimo rinkoje lėmė tiek pasiūlos, tiek paklausos veiksniai: atsargiau vertindami riziką bankai taikė reiklias skolinimo sąlygas, o spartus ekonomikos nuosmukis mažino įmonių ir namų ūkių skolinimosi poreikį.

Klientams suteiktos paskolos 2010 metais mažėjo ne taip reikšmingai kaip 2009 metais. Klientams suteiktų paskolų portfelis sumažėjo 3.219 mln. lt, arba 5,5 proc., ir sudarė 58.338 mln. lt. Paskolos verslui sumažėjo 2.307 mln. lt., arba 7,5 proc.. Šių paskolų dalis paskolų portfelyje išliko pati didžiausia ir sudarė 52,7 proc. Namų ūkiams paskolos sumažėjo 1.904 mln. lt., arba 7,6 proc.. Šių

paskolų dalis paskolų portfelyje sudarė 42,9 proc. Mažesnius paskolų portfelio pokyčius daugiausia veikė aktyvesnis bankų kreditavimas bei mažesnis paskolų nuvertėjimas.

Per 2011 metus paskolos klientams sumažėjo 4.329 mln. Lt, arba 8 proc., tačiau šiam sumažėjimui didžiausią įtaką padarė banko AB „Snoras“ veiklos sustabdymas. Taip pat galima paminėti, kad bankinio sektoriaus klientams suteiktų paskolų portfelio susitraukimą lėmė sumažėjusios paskolos privačiajam sektoriui, tačiau šį sumažėjimą iš dalies atsvėrė padidėjęs skolinimas valdžios sektoriui.

Išorės aplinkos formuojami atsargūs lūkesčiai riboja privačiojo sektoriaus vartojimo ir investavimo planus, kartu lemia nuosaikų skolinimosi paklausos atsigavimą. 2012 metais pastebimas klientams suteiktų paskolų mažėjimas (2,2 proc., arba 1.139 mln. Lt). Pagrindinę šio mažėjimo priežastį galima įvardinti banko AB „Snoras“ bankrotą. Daugiausia bankinio sektoriaus paskolų portfelis sumažėjo dėl sumažėjusių paskolų privačiajam sektoriui (724 mln. Lt., arba 3,2 proc.), tačiau šį sumažėjimą iš dalies atsvėrė padidėjęs skolinimas valdžios sektoriui.

Šalyje veikiančių bankų paskolų portfelis 2013 metais reikšmingai nekito. Bankų klientams suteiktos paskolos sudarė 51.016 mln. Lt. Palyginti su 2012 metais, paskolų portfelis buvo 3,6 proc. mažesnis. Labiau jis neaugo, nes suteikiamų naujų paskolų srautas nebuvo reikšmingai didesnis už anksčiau suteiktų grąžinamų paskolų srautą. Paskolų portfelio sumažėjimą galėjo lemti ne toks spartus ekonomikos augimas ir vis dar neigiamas vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Privačių įmonių paskolų portfelis per metus sumažėjo 11,6 proc. ir sudarė 24.056 mln. Lt. Tai nulėmė sumažėjęs verslo įmonių poreikis finansuoti veiklą kredito linijomis ir tai, kad ne visos 2013 metais veiklą nutraukusio AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyriaus paskolos buvo refinansuotos kituose šalies bankuose (buvo perkeltos į „UniCredit“ grupės padalinį Latvijoje). Pastebimas paskolų fiziniams asmenims padidėjimas (padidėjo 27 mln. Lt, arba 0,1 proc.).

2014 metais bankų klientams suteiktų paskolų portfelio pokytis ir toliau buvo nuosaikus: per metus padidėjo 2,6 proc. – iki 52.376 mln. Lt. Vyraujant neapibrėžtumui dėl pagrindinių prekybos partnerių (Rusija, euro zona) perspektyvų, verslo įmonės buvo labiau linkusios veiklą finansuoti nuosavomis lėšomis ir susilaikė nuo reikšmingesnių ilgalaikių investicijų bankų skolintomis lėšomis. 2014 metais palengva stiprėjanti namų ūkių finansinė padėtis, gerėjantys ateities lūkesčiai, siekis įsigyti ilgalaikio vartojimo prekių, alternatyvių investavimo krypčių stoka bei šiek tiek padidėjęs aktyvumas gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto rinkoje turėjo įtakos ir nedideliame būsto paskolų augime.

Apibendrintai galime teigti, kad Lietuvos bankinio sektoriaus struktūriniai pokyčiai, klientams suteiktoms paskoloms, reikšmingesnę įtaką darė 2011 – 2013 metais. 2011 metais Lietuvos bankinių sektorių sukrėtė neeilinis įvykis: buvo atšaukta vieno iš jos didžiausių dalyvių banko AB „Snoras“

veiklos licencija. 2013 metais AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyriaus veiklos nutraukimas, pagrindu turėjo įtakos tik privačių įmonių paskolų sumažėjimui.

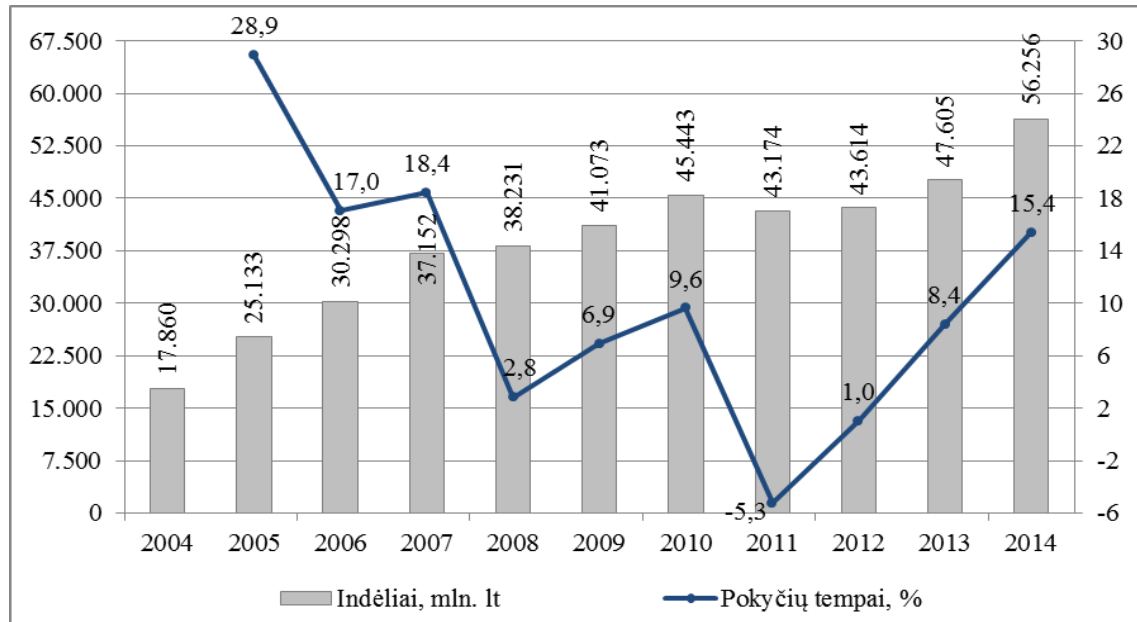
2004 – 2008 metais paskolų portfelio spartų augimą pagrinde lėmė vis auganti vidaus paklausa bei pigi skolintų pinigų kaina. Ekonomikos augimui pradėjus lėtėti, bankai ėmė atsargiau vertinti skolininkų riziką. 2008 – 2013 metais pastebimas ženklus klientams suteiktų paskolų sumažėjimas. Tokį mažėjimą labiausiai veikė bankų sugriežtintos skolinimo sąlygos, o spartus ekonomikos nuosmukis mažino įmonių ir namų ūkių skolinimosi poreikį. Paskolų portfelio mažėjimui taip pat didelę įtaką padarė 2011 metais banko AB „Snoras“ veiklos sustabdymas. 2014 metų klientams suteiktų paskolų portfelio nežymų atsigavimą įtakėjo gerėjantys ateities lūkesčiai, namų ūkių gerėjanti finansinė padėtis skatino laisvas lėšas skirti ilgalaikio vartojimo prekėms ar gyvenamosios paskirties nekilnojamam turtui.

Klientams suteiktų paskolų struktūroje, 2004 – 2013 metais pastebima privačių įmonių mažėjanti, o fizinių asmenų didėjanti skolinimosi tendencija. Vidutiniškai privačių įmonių paskolos sudarė 56,5 proc., o fizinių asmenų – 38,5 proc. visų klientams suteiktų paskolų.

2.1.2 Indėlių apimties dinaminė ir struktūrinė analizė

2004 – 2014 metų laikotarpio indėliai apima visus priimtus indėlius (tiek terminuotus, tiek neterminuotus) iš fizinių ir juridinių asmenų, įskaitant ir visus indėlius priimtus iš finansinių institucijų.

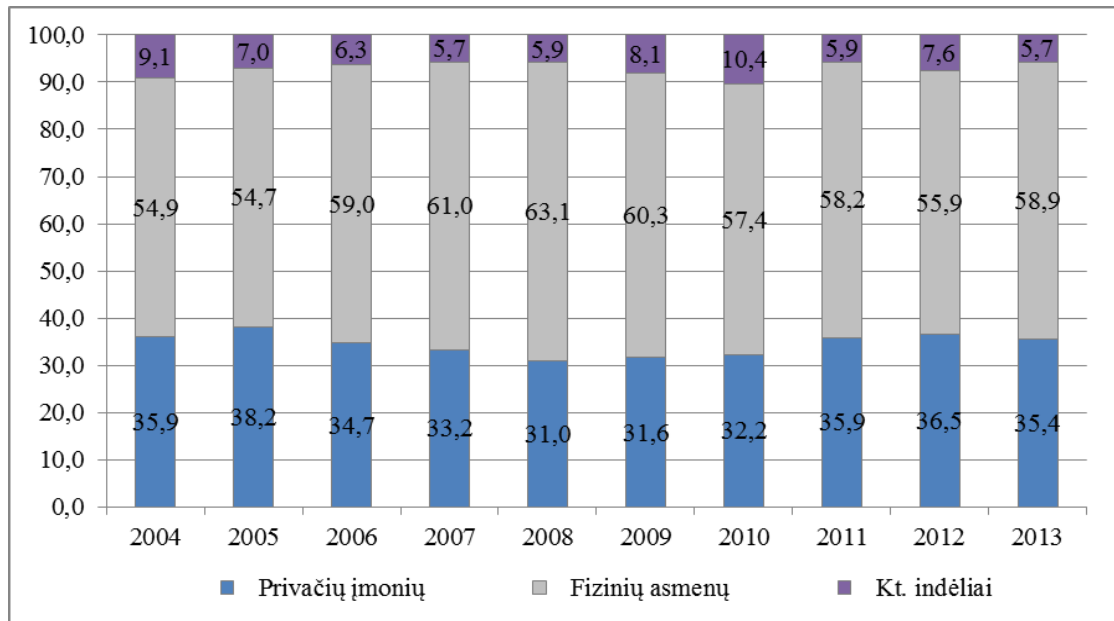
Didėjant bankų paskolų portfelio apimtims, bankams reikėjo vis daugiau lėšų, kreditiniams pinigams aptarnauti. Todėl bankai kaip vieną iš lėšų pritraukimo alternatyvų pasirinko didinti indėlių palūkanų normų didinimą, kad pritrauktų vis daugiau gyventojų indėlių. Indėliai analizuojamu laikotarpiu maždaug kito tolygiai (žr. 6 pav.). Vidutiniškai kasmet indėliai padidėdavo po 10,3 proc.

6 pav. Indėlių dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Bankinis sektorius didžiausią dalį indėlių priima iš fizinių asmenų (žr. 2 priedą). Vidutiniškai privačių įmonių indėliai sudarė 34,5 proc., o fizinių asmenų – 58,4 proc. visų indėlių. Taigi gyventojų indėliai buvo vienas iš svarbiausių bankinio sektoriaus finansavimo šaltinių. (žr. 7 pav.)

7 pav. Indėlių struktūra, proc., 2004 – 2013 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Klientų indėliai, 2005 metais padidėję 28,9 proc., ir toliau buvo pagrindinis bankinio sektoriaus finansinių išteklių šaltinis. Indėliai daugiausia padidėjo dėl bankuose laikomų gyventojų indėlių. Fizinių asmenų indėlių dalis sudarė 54,7 proc. visų indėlių, per metus jie sumažėjo 0,2 proc.. Privačių įmonių indėlių dalis padidėjo 2,3 proc. ir sudarė 38,2 proc. visų indėlių.

2006 metais klientų indėliai padidėjo dar 17 proc. Šį didėjimą labiausiai įtakoję gyventojų indėlių didėjimas (4.122 mln., arba 23,1 proc.). Palyginti su klientams suteiktų paskolų portfeliu, indėlių metinio prieaugio srautas buvo beveik 2 kartus mažesnis. Užsienio bankų valdomi bankai už indėlius siūlė truputį mažesnes palūkanų normas nei vietos bankai, o susidariusią finansavimo spragą dengė skolindamiesi užsienyje iš patronuojančių ar grupę kontroliuojančių bankų, taip pat išleidami skolos vertybinius popierius. Vietos bankai veiklą daugiausia grindė šalies viduje pritraukiamais klientų indėliais, už kuriuos siūlė šiek tiek didesnes indėlių palūkanų normas negu vidutinės.

Šalies bankuose laikomų indėlių suma 2007 metais sudarė 37.152 mln. lt ir per metus padidėjo 6.855 mln. lt, arba 18,4 proc. Prie indėlių apimčių didėjimo priežasčių galima priskirti tai, kad bankai siekdami pritraukti papildomų lėšų padidėjusiai kreditų paklausai patenkinti, didino indėlių palūkanų normas. Didėjusios palūkanų normos gyventojus skatino daugiau taupyti. Todėl per metus padidėjo 4.799 mln. lt, arba 21,2 proc. gyventojų indėliai ir padidėjo 1.835 mln. lt, arba 14,9 proc. privačių įmonių indėliai.

Bankuose laikomi indėliai 2008 metais sudarė 38.231 mln. Lt ir per metus sumažėjo 1.079 mln. Lt, arba 2,8 proc.. Indėlių sumažėjimą nulėmė per metus 511 mln. Lt, arba 4,3 proc., sumažėję privačių įmonių indėliai. O gyventojų indėliai per metus padidėjo 1.460 mln. Lt, arba 6 proc. Indėlių apimčių pokyčiams bankuose įtakos turėjo indėlių palūkanų norma bei susiklosčiusi nepalanki situacija finansų rinkose. Taip pat visuomenėje pasklidus bendrai nuomonei, kad bankai yra prisidėję prie ekonomikos nuosmukio, paveikė gyventojų pasitikėjimą bankais.

Bankuose laikomi indėliai 2009 metais sudarė 41.073 mln. Lt ir per metus išaugo 6,9 proc., arba 2.841 mln. Lt. 2009 metais didėjo visų indėlininkų indėliai, o didžiausią įtaką šiam didėjimui padarė išaugusios bankuose laikomos valdžios institucijų lėšos. Gana pastebimai padidėjo privačių įmonių (1.163 mln. Lt, arba 8,9 proc.) ir gyventojų indėliai (608 mln. Lt, arba 2,5 proc.). Bankai, siekdami pritraukti papildomų finansavimo išteklių, aktyviai konkuravo indėlių rinkoje siūlydami dideles palūkanų normas. Tokia bankų veikla padidino pritrauktų indėlių apimtį, tačiau kartu didino finansavimo išteklių kainą.

Nepaisant visuose bankuose reikšmingai sumažėjusių už indėlius mokamų palūkanų normų, 2010 metais bankuose laikomų indėlių apimtys toliau sparčiai augo. Per metus indėliai išaugo 4.370 mln. Lt, arba 9,6 proc., ir pasiekė 45.443 mln. Lt. Padidėjo visų indėlininkų segmentų indėlių apimtis, o didžiausią įtaką padarė 1.641 mln. Lt (11,2 proc.) padidėję privačių įmonių indėliai. Kaip ir ankstesniais metais, gana pastebimai didėjo ir gyventojų indėliai (1.336 mln. Lt, arba 5,1 proc.)

Banko AB „Snoras“ veiklos sustabdymas darė didelę įtaką 2011 metų indėlių dinamikai. Klientų indėliai per metus sumažėjo 5,3 proc., arba 2.269 mln. Lt, ir siekė 43.174 mln. Lt. Privačių įmonių indėliai padidėjo 873 mln. Lt, arba 5,6 proc., o lyginamasis svoris sudarė 35,9 proc. visų indėlių. Fizinių asmenų indėliai sumažėjo 953 mln. Lt, arba 3,8 proc., nors ir lyginamasis svoris indėliuose padidėjo 0,8 proc. ir sudarė 58,2 proc. visų indėlių.

2012 metais indėliai padidėjo 1 proc. ir siekė 43.614 mln. Lt. Reikšmingiausią įtaką indėlių didėjimui minėtu laikotarpiu darė privačių įmonių indėliai, kurie padidėjo 400 mln. Lt, arba 2,5 proc..

2013 metus lyginant su 2012 metais, nepaisant įsivyravus žemų palūkanų normų aplinkos, bankų pritraukiami klientų indėliai padidėjo 8,4 proc. ir siekė 47.605 mln. Lt. Gana spartų indėlių augimą Lietuvoje taip pat galėjo lemti vis dar atsargūs ateities lūkesčiai ir su tuo sietinas poreikis sukaupti papildomų atsargų nenumatytiems atvejams. Be to, namų ūkiai tebebuvo konservatyvūs, vengė priimti papildomą riziką ir naudoti alternatyvias investavimo priemones. Indėlių struktūra išliko panaši ir privačių įmonių indėliai sudarė 35,4 proc., o fizinių asmenų – 58,9 proc.

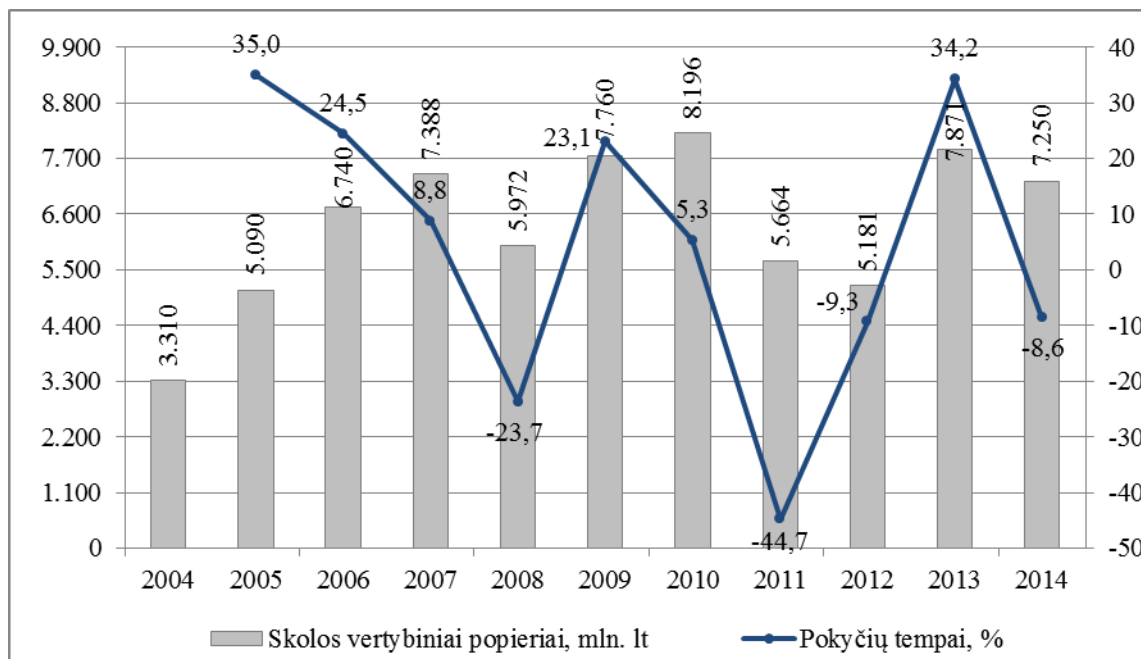
Bankuose laikomų klientų indėlių suma 2014 metais sudarė 56.256 mln. lt., reikšmingą padidėjimą (15,4 proc.) lėmė, artėjant euro įvedimui, į bankus atnešami klientų pinigai, kurios didžiąją dalį bankai nukreipė į savo sąskaitas Lietuvos banke.

Apibendrintai galima teigti, kad augant šalies ekonomikai ir gyventojų pajamoms, Lietuvoje taupymo įpročiai labai nepasikeitė. Nepaisant sparčiai besiplečiančios finansų rinkos bei gerokai padidėjusių alternatyvių investavimo priemonių, namų ūkiai vengė prisiimti papildomą riziką ir išliko gana konservatyvūs pasirinkdami paprastesnę taupymo būdą – indėlius. Lietuvos bankinio sektoriaus indėliai analizuojamu laikotarpiu reikšmingai nekito. Vidutiniškai kasmet jie padidėdavo po 10,3 proc. Bankinis sektorius didžiausią dalį indėlių priima iš fizinių asmenų. Vidutiniškai privačių įmonių indėliai sudarė 34,5 proc., o fizinių asmenų – 58,4 proc. visų indėlių. Indėlių apimčių didėjimui įtakos turėjo didinamos indėlių palūkanų normos. Kitos svarbios priežastys didinusios indėlių apimtis yra euro įvedimas bei atsargūs ateities lūkesčiai ir su tuo sietinas poreikis sukaupti papildomų atsargų nenumatytiems atvejams. Trumpalaikį indėlių apimčių mažėjimą daugiausia lėmė 2011 metų banko AB „Snoras“ bankrotas. Indėlių apimčių pokyčius bankuose lėmė augęs darbo užmokestis, kuris didino vartojimą ir mažino gyventojų taupymą. Taip pat pasklidus bendrai nuomonei, kad bankai yra prisidėję prie ekonomikos nuosmukio, paveikė visuomenės pasitikėjimą bankais.

2.1.3 Skolos vertybinių popierių portfelio dinaminė analizė

Bankinis sektorius sukaupia finansinius rezervus ir sukuria investicinius srautus į skolos vertybinius popierius. Skolos vertybiniai popieriai apima visas bankinio sektoriaus investicijas į skolos vertybinius popierius vidaus ir užsienio rinkoje.

2004 – 2014 metais bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius kito netolygiai (žr. 8 pav.). Vidutiniškai bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius sudarė 6.402 mln. lt.

8 pav. Skolos vertybinių popierių portfelio dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

2005 metai buvo ypač spartaus šalies ekonomikos ir bankinio sektoriaus augimo metai. Todėl per 2005 metus sparčiai didėjo investicijos ir į skolos vertybinius popierius (1.781 mln. lt, arba 35 proc.). Investicijos pagrinde didėjo į užsienio vyriausybių ir bankų išleistų skolos vertybinius popierius.

2006 metais bankinio sektoriaus turimo skolos vertybinių popierių portfelio augimo tempas nors ir sulėtėjo 10,5 proc., tačiau per metus jis ūgtelėjo 24,5 proc. Sumažėjus Lietuvos Vyriausybės leidžiamų skolos vertybinių popierių vidaus rinkoje apimčiai, bankai daugiausia investavo į užsienio šalių skolos priemones, užsienio vyriausybių ir bankų išleistus skolos vertybinius popierius.

2007 metais pastebimas bankinio sektoriaus turimo vertybinių popierių portfelio didėjimas (649 mln. lt, arba 8,8 proc.). Pasaulio finansų rinkose kilus neramumams dėl gilėjančios globalios finansų krizės, kuri pakirto rinkų pasitikėjimą, investuotojai siekė mažinti prisiimamą kredito riziką, todėl

išaugo vyriausybių skolos vertybinių popierių paklausa, o jų pajamingumas sumažėjo. Šalies bankinio sektoriaus investicijų į skolos vertybinius popierius pokyčiai rodė priešingas tendencijas – vyriausybių skolos vertybinių popierių dalis sumažėjo, atitinkamai padidėjus įvairių privačių bendrovių, daugiausia bankų, skolos vertybiniams popieriams.

Paskolų dalis bankų turto struktūroje augo mažėjant likvidiems turto straipsniams, iš kurių daugiausiai sumažėjo vertybinių popierių dalis. Todėl 2008 metais bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis sumažėjo 23,7 proc., arba 1.417 mln. lt.

2009 metais bankų investicijos į skolos vertybinius popierius padidėjo 23,1 proc.. Galima pastebėti, kad, sumažėjus likvidumui pasaulio finansų rinkose, bankai skolos vertybinius popierius panaudojo kaip vieną iš likvidumo užtikrinimo šaltinių. Bankinis sektorius daugiausiai investavo į vyriausybių (daugiausia Lietuvos, Europos Sąjungos ir aukštesnio reitingo valstybių) skolos vertybinius popierius.

2010 metus lyginant su 2009 metais, bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius nors ir padidėjo 5,3 proc., arba 436 mln. lt, tačiau augimo tempas sumažėjo nuo 23,1 proc. iki 5,3 proc.. Susigrąžinant suteiktas paskolas ir buvus vangiam kreditavimui, bankai sukaupe reikšmingas likvidaus turto atsargas. Bankinis sektorius pagrindė rinkosi mažiau rizikingas investicijas – vyriausybių ir finansinių institucijų obligacijas.

2011 metais bankinio sektoriaus turimas skolos vertybinių popierių portfelis sumažėjo 44,7 proc., arba 2.532 mln. lt. Didžiausią įtaką investicijoms į skolos vertybinius popierius turėjo sumažėjęs užsienio šalių vyriausybių vertybinių popierių portfelis, ir reikšmingai sumažėjo investicijos į keleto Europos šalių, kurių finansiniu stabilumu abejojama, išdo skolos vertybinius popierius.

2012 metais bankų investicijos į skolos vertybinius popierius sumažėjo 9,3 proc. ir siekė 5.181 mln. lt. Skolos vertybinių popierių portfelio pokyčiui didžiausią įtaką padarė investuotojų atsargumas dėl vis dar esančios įtampos bei netikrumo pasaulio finansų rinkose ir euro zonos skolų krizės, banko AB „Snoras“ bankroto.

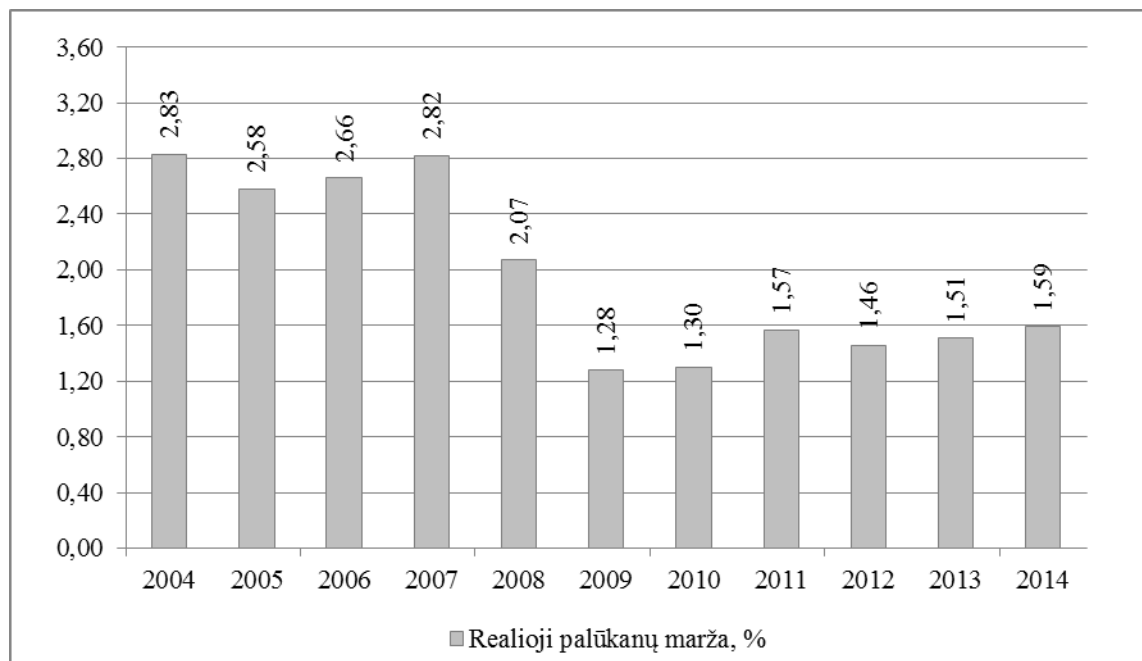
Per 2013 metus bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius padidėjo 34,2 proc., arba 2.691 mln. lt. Kreditavimo veiklai ir toliau esant gana slopia, bankai stokodami mažai rizikingų, bet pakankamą pajamingumą užtikrinančių investavimo galimybių, pritrauktas lėšas daugiausia investavo į likvidžius valstybių skolos vertybinius popierius. Iš investicijų labiausiai didėjo investicijos į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius, tačiau daugiau buvo įsigyjama ir kitų ES šalių Vyriausybės vertybinius popierius bei bankų skolos vertybinių popierių. Bankinio sektoriaus investavimas į užsienio rezidentų išleistus vertybinius popierius buvo tinkamai diversifikuotas ir nukreiptas į palyginti stiprių šalių rinkas, taigi didesnės prisiimamos rizikos nerodė.

2014 metais bankinio sektoriaus turimas skolos vertybinių popierių portfelis šiek tiek sumažėjo (8,6 proc., 621 mln. lt), tačiau jis ir toliau buvo orientuotas į nerizikingas, taigi ir mažiau pelningas rinkas. Toks atsargus rizikos prisiėmimas neleido iš turimo turto gauti didesnės grąžos. Dideliais kainų svyravimais pasižymėjusiose ir finansinių neramumų krečiamose rinkose (Rusijos, Ukrainos, Graikijos) Lietuvos bankinis sektorius reikšmingų investicijų neturėjo. 2014 metais investicijos į Rusijos emitentus sumažėjo beveik perpus.

Apibendrintai galime teigti, kad analizuojamu laikotarpiu bankinio sektoriaus investicijų į skolos vertybinius popierius kaita buvo netolygi. Vidutiniškai bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius sudarė 6.402 mln. lt. Bankinis sektorius investicijas pagrįdė didino į šalies ir užsienio vyriausybių bei bankų išleistų skolos vertybinius popierius. Bankinio sektoriaus turimo skolos vertybinių popierių portfelio didelę koncentraciją sudarė likvidūs Vyriausybės skolos vertybiniai popieriai. Tačiau tokio skolos vertybinių popierių portfelio diversifikavimo negalima vertinti vienareikšmiškai. Kol Lietuvos finansinė padėtis rinkose vertinama kaip stabili, tai yra patikimos ir stabilios investicijos. Kita vertus, didelė Vyriausybės skolos vertybinių popierių koncentracija lemia didelį jautrumą krizinėms situacijoms ir galėtų lemti reikšmingus nuostolius padidėjus Lietuvos skolinimosi kainai. Taip pat sisteminės likvidumo krizės atveju, bankiniam sektoriui būtų sunku greitai parduoti turimą Vyriausybės skolos vertybinių popierių portfelį rinkoje. Pagrindinius veiksnius, lėmusius bankinio sektoriaus investicijų pokyčius į skolos vertybinius popierius, galima įvardinti spartų šalies ekonomikos vystymąsi, dėl globalios finansų krizės pasaulio finansų rinkose kilę neramumai ir euro zonos skolų krizė, dėl pakankamai sukaupto likvidaus turto ar jo trūkumo, kylančios abejonės dėl užsienio šalių finansinio stabilumo.

2.1.4 Realiosios palūkanų maržos analizė

Lietuvos bankiniame sektoriuje pastebima mažėjanti realiosios palūkanų maržos, parodančios skirtumą tarp palūkanų, kurias bankai gauna už investuotą turtą (paskolas, skolos vertybinius popierius, lėšas bankuose ir kt.), ir palūkanų, kurias bankai moka savo kreditoriams (indėlininkams ir kt.), tendencija. Realioji palūkanų marža 2004 – 2007 metais išliko panašiam lygyje ir vidutiniškai siekė 2,72 proc., o 2008 – 2014 metais pastebimas ženklus sumažėjimas, vidutiniškai sumažėjo iki 1,54 proc. (žr. 9 pav.)

9 pav. Realiosios palūkanų maržos dinamika, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

2005 metus lyginant su 2004 metais, realioji palūkanų marža sumažėjo 0,25 procentinio punkto (iki 2,58 proc.). Realiosios palūkanų maržos mažėjimą lėmė tiek augusios vidutinės bankų pritraukiamų išteklių palūkanos, tiek ir dėl skolinimo sąlygų aštrios konkurencijos rinkoje mažėjantis vidutinis bankų palūkanas duodančio turto pajamingumas.

2006 metais realioji palūkanų marža padidėjo 0,08 procentinio punkto (iki 2,66 proc.). Realiosios palūkanų maržos padidėjimą nulėmė tai, kad bankų, kurių didelę paskolų portfelio dalį sudaro paskolos, kurioms taikomos kintamosios palūkanų normos, paskolų palūkanos kilo gerokai sparčiau negu palūkanos už indėlius (didžiąją indėlių dalį sudarė indėliai iki pareikalavimo, už kuriuos mokamos mažesnės palūkanos negu už terminuotuosius indėlius).

2007 metus lyginant su 2006 metais, realioji palūkanų marža padidėjo 0,16 procentinio punkto. Šį padidėjimą sąlygojo sparčiai augęs bankų paskolų portfelis. Kylant bazinėms palūkanų normoms, bankų, kurių paskolų portfelio didelę dalį sudaro paskolos, kurioms taikomos kintamosios palūkanų normos, paskolų palūkanos augo kur kas sparčiau negu palūkanos už indėlius.

2008 metais realioji palūkanų marža ženkliai sumažėjo (0,75 procentinio punkto). Sparčiai kylanti finansinių išteklių kaina ribojo realiosios palūkanų maržos didėjimą.

Praėjusiais metais mažėjant palūkanų normoms rinkoje, mažėjo tiek palūkanų išlaidos, tenkančios palūkanas kainuojantiems įsipareigojimams, tiek ir palūkanų pajamos, tenkančios palūkanas duodantiems aktyvams. Tačiau reikia pažymėti, kad finansinių išteklių kaina bankams mažėjo lėčiau negu bankų gaunamų palūkaninių pajamų norma, todėl realioji palūkanų marža 2009 metais sumažėjo (0,8 procentiniu punktu) ir pasiekė žemiausią lygį (1,28 proc.) per stebėjimų laikotarpį.

2010 metais realioji palūkanų marža padidėjo 0,02 procentiniu punktu. Šį padidėjimą paskatino sumažėjusios finansavimosi sąnaudos ir didesnės paskolų palūkanos,

Dėl vis dar mažų palūkanų normų rinkose toliau mažėjo skolinimo ir skolinimosi kainos. 2011 metais bankinio sektoriaus realioji palūkanų marža šiek tiek padidėjo – nuo 1,30 iki 1,57 procento.

Per 2012 metus realioji palūkanų marža sumažėjo nuo 1,57 iki 1,46 proc.. Dėl rinkoje esančio likvidumo pertekliaus ir žemų bazinių palūkanų normų nusistovėjusios žemos indėlių palūkanų normos ribojo galimybes mažinti palūkanų išlaidas indėliams. Taigi, pajamų iš palūkanų sumažėjimas buvo greitesnis nei palūkanų išlaidų.

Realioji palūkanų marža pradėjo pamažu didėti. 2013 metais realioji palūkanų marža sudarė 1,51 proc.. Kadangi paskolų portfelis beveik nekito, bankų grynujų palūkanų pajamos taip pat keitėsi nedaug.

2014 metais realioji palūkanų marža šiek tiek padidėjo (iki 1,59 proc.). Tam įtakos turėjo 2013 metais nustojęs mažėti palūkanas uždirbančio turto pajamingumas, nors palūkanas kainuojančių įsipareigojimų kaina toliau krito dėl didėjančių vienadienių indėlių, kurie bankams beveik nekainuoja.

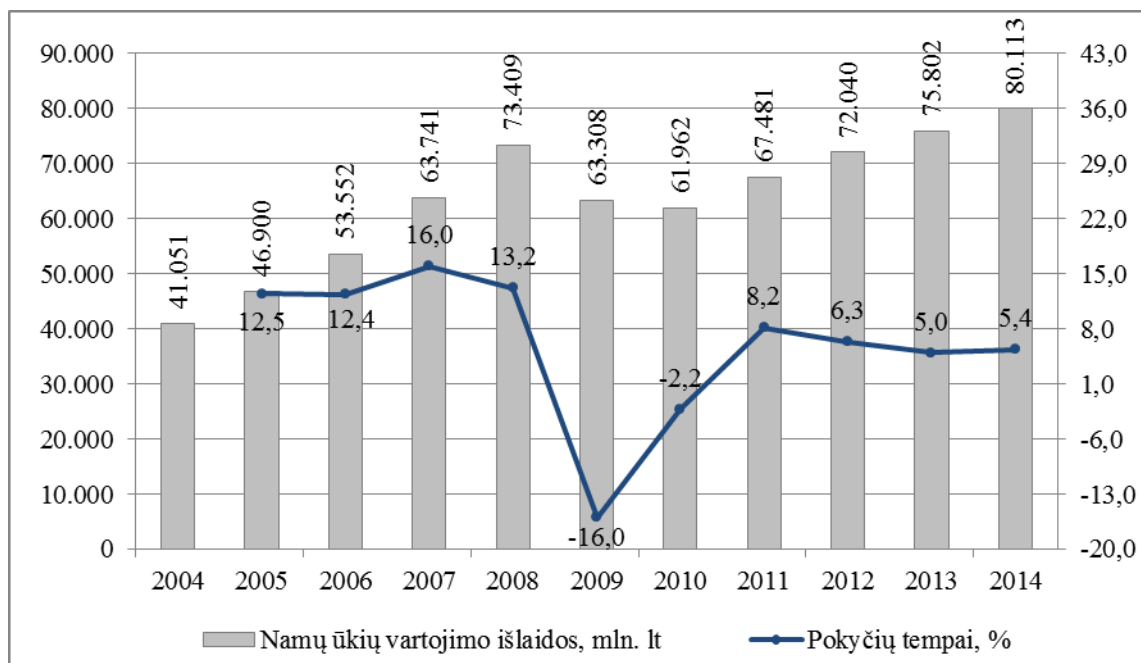
Apibendrintai galima teigti, kad realioji palūkanų marža 2004 – 2007 metais išliko panašiam lygyje ir vidutiniškai siekė 2,72 proc., o 2008 – 2014 metais pastebimas ženklus sumažėjimas ir vidutiniškai nukrito iki 1,54 proc. Galima pažymėti, kad realiosios palūkanų maržos didėjimą labiausiai įtakoja mažėjančios indėlių ir kitų įsipareigojimų palūkanų normos, nustojęs mažėti palūkanas uždirbančio turto pajamingumas, paskolų palūkanų spartesnis kilimas negu palūkanų už indėlius, o mažėjimą – didėjanti finansinių išteklių kaina.

2.2 Šalies ekonomikos išlaidų dinaminė analizė

Siekiant įvertinti, kaip kinta šalies ekonomikos išlaidos, tuo pat metu kintant bankinio sektoriaus veiklos rodikliams tikslinga atlikti dinaminę analizę.

2.2.1. Namų ūkių vartojimo išlaidų analizė

Namų ūkių vartojimo išlaidos 2004 – 2014 metais kito nuo 41.051 mln. lt iki 80.113 mln. lt, ir vidutiniškai sudarė 64 proc. visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. (žr. 10 pav.)

10 pav. Namų ūkių vartojimo išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2005 metais namų ūkių vartojimo išlaidos padidėjo 12,5 proc. arba 5.849 mln. lt. Namų ūkių vartojimo išlaidos galėjo pakilti dėl gerokai padidėjusių gyventojų darbo pajamų užsienyje bei einamųjų pervedimų iš užsienio.

Per metus namų ūkių vartojimo išlaidos padidėjo iki 53.552 mln. lt. Šis namų ūkių vartojimo išlaidų augimas siejamas su sparčiu atlyginimų ir kartu saikingu užimtumo didėjimu, aktyviu gyventojų skolinimusi, kurį savo ruožtu skatino optimistiniai savo arba namų ūkių finansinės ir viso ūkių ekonominės būklės vertinimai.

2007 metais namų ūkių vartojimo išlaidos padidėjo 16 proc., arba 10.188 mln. lt. Galima daryti išvadą, kad namų ūkiai ir toliau nėra linkę taupyti. Sparčiai kylant pagrindinių vartojimo prekių

kainoms, namų ūkiai laukė tolesnio jų augimo artimiausioje ateityje ir buvo linkę didėjančias pajamas ne taupyti, o išleisti pirkiniams.

Pasikeitę namų ūkių ateities lūkesčiai lėmė namų ūkių vartojimo lėtėjimą. Namų ūkių vartojimo pokyčio tempas sparčiai lėtėjo ir 2008 metais buvo 2,8 proc. mažesnis nei 2007 metais. Didelė infliacija, lėčiau augantis darbo užmokestis, metų antrojoje pusėje pradėjęs kilti nedarbo lygis ir didėjančios namų ūkių skolos aptarnavimo išlaidos buvo vieni iš pagrindinių veiksnių, lėmusių per 2008 metus sumažėjusį namų ūkių vartojimo augimą.

2009 metų namų ūkių vartojimo metinis nuosmukis buvo 16 proc. ir siekė 63.308 mln. lt. Galima išskirti pagrindinius veiksnius, lėmusius namų ūkių vartojimo mažėjimą: padidėjęs nedarbas, sumenkęs darbo užmokestis, griežtos skolinimosi sąlygos ir abejonės dėl ateities.

Padidėjusios energijos išteklių ir maisto produktų kainos ribojo namų ūkių išlaidas kitoms prekėms ir paslaugoms. Tai buvo vienas iš veiksnių, lėmusių gana menką namų ūkių vartojimą 2010 metais, kuris per metus sumažėjo 2,2 proc. ir sudarė 61.962 mln. lt. Namų ūkių vartojimą taip pat slopino netikrumas dėl ekonomikos perspektyvos ir vis dar prasta situacija darbo rinkoje. Šie veiksniai vertė namų ūkius taupyti ir atidėti ateičiai išlaidas ilgalaikio vartojimo prekėms.

2011 – 2014 metais namų ūkių vartojimo išlaidos vėl palaipsniui didėjo. Nuo 2011 metų iki 2014 metų jos padidėjo 1,2 karto. 2014 metais jos siekė 80.113 mln. lt ir buvo beveik dvigubai didesnės nei 2004 metais. Vidutiniškai namų ūkių vartojimo išlaidos kasmet išaugdavo po 6,2 proc.

2011 metais namų ūkių vartojimo išlaidos padidėjo 5.519 mln. lt, arba 8,2 proc.. Gerėjantys namų ūkių lūkesčiai ir atsigaunanti darbo rinka – mažėjo nedarbo lygis, augo užimtumas ir darbo užmokestis – skatino namų ūkių vartojimo augimą. Namų ūkių pajamos augo sparčiau už infliaciją, o tai didino jų perkamąją galią. Pastaroji ir gerėję ateities lūkesčiai sumažino namų ūkių paskatas taupyti, todėl jie didesnę pajamų dalį skyrė ne pirmojo būtinumo prekėms.

2012 metais lėčiau didėjo namų ūkių vartojimo išlaidos. 2012 metus lyginant su 2011 metais namų ūkių vartojimo išlaidų augimo tempas sulėtėjo 1,8 proc. Tai susiję su lėčiau augusiomis namų ūkių pajamomis, tačiau jų poveikį švelnino palankesnė paskolų portfelio namų ūkiams kaita ir dėl gerėjusios namų ūkių finansinės padėties mažėjusios paskatos taupyti.

2013 metais namų ūkių vartojimo išlaidos padidėjo 5 proc. ir siekė 75.802 mln. lt. Aktyvėjanti namų ūkių vartojimą labiausiai skatino augusios namų ūkių disponuojamosios pajamos. Jos didėjo tiek dėl palankios užimtumo ir darbo užmokesčio kaitos (pastebėtina, kad šiek tiek daugiau nei trečdalią darbo užmokesčio augimo lėmė minimaliojo mėnesinio darbo užmokesčio padidėjimas), tiek dėl mažėjusios infliacijos. Kiti pastebimą poveikį namų ūkių vartojimo tendencijoms darė veiksniai buvo geresnės namų ūkių nuotaikos ir lėčiau mažinami finansiniai įsipareigojimai finansų įstaigoms. Šis

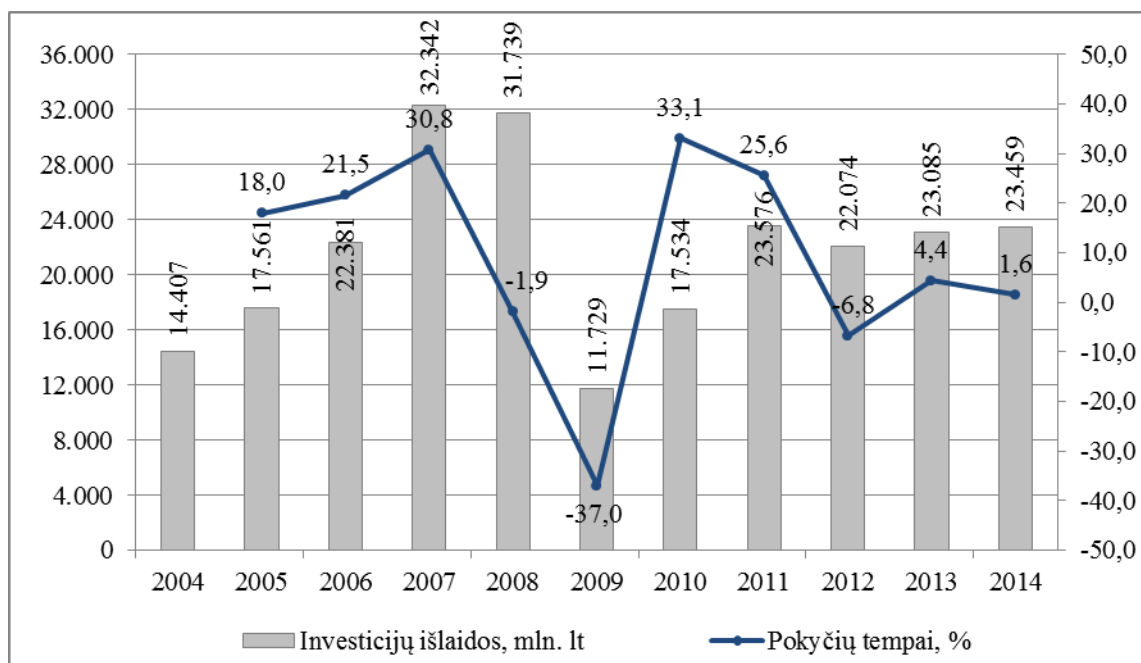
veiksny s svarbus namų ūkių vartojimui, nes namų ūkiai, lėčiau mažindami finansinius įsipareigojimus, gali didesnę disponuojamųjų pajamų dalį skirti vartojimui.

Namų ūkių vartojimo išlaidų pokyčio tempas (5,4 proc.) 2014 metais buvo artimas 2013 metų pokyčio tempui (5 proc.). Namų ūkių vartojimą galima įvardinti kaip pagrindinį ekonomikos augimo veiksnį. Tokią namų ūkių vartojimo raidą lėmė palankiai susiklosčiusi ekonominė konjunktūra. Šiuo laikotarpiu gerėjo padėtis darbo rinkoje – kilo tiek darbo užmokestis, tiek užimtumas, itin maža infliacija nemažino namų ūkių perkamosios galios, o iki rekordinių žemumų sumažėjusios palūkanos už paskolas mažino finansinių įsipareigojimų našą. Šie veiksniai didino namų ūkių disponuojamąsias pajamas ir stiprino namų ūkių finansinę padėtį. Tai leido namų ūkiams drąsiau planuoti savo išlaidas. Aktyvi gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto rinka buvo dar vienas veiksnys, skatinęs namų ūkius vartoti, nes įsigiję būstą, jam įrengti jie pirko kitas vartojimo prekes.

Apibendrintai galime teigti, kad 2004 – 2014 metais namų ūkių vartojimo išlaidos vidutiniškai sudaro 64 proc. š visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. Namų ūkių vartojimo išlaidų didėjimą labiausiai įtakoja didėjantis darbo užmokestis, einamieji pervedimai iš užsienio, maža infliacija, užimtumo didėjimas, gyventojų skolinimasis, namų ūkių ateities lūkesčiai, mažos už paskolas mokamos palūkanos, aktyvi gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto rinka, o mažėjimą – didelė infliacija, lėčiau augantis/mažėjantis darbo užmokestis, nedarbo lygis, namų ūkių skolos aptarnavimo didėjančios išlaidos, griežtos skolinimosi sąlygos, padidėjusios energijos išteklių ir maisto produktų kainos, namų ūkių ateities lūkesčiai.

2.2.2 Investicinių išlaidų analizė

2004 – 2014 metais investicijų išlaidų raida buvo netolygi (žr. 11 pav.). Analizuojamu laikotarpiu investicijų išlaidos vidutiniškai sudarė 22 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų.

11 pav. Investicijų išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2005 metus lyginant su 2004 metais, investicijų pokyčio tempas buvo didelis: bendros pagrindinio kapitalo formavimo išlaidos padidėjo 18 proc. Kadangi ir investicijų procesai, ir jų pasiskirstymas priklauso nuo tikėtinos investicijų grąžos, pastebima tam tikra materialinių investicijų koncentracija į pastaruosiu metu dideliu pelningumu išsiskyrusį nekilnojamojo turto sektorių. Be to, ir kitų sektorių įmonės pastaruosiu metu labiau linkusios investuoti į pastatus, žemę negu į įrenginius ir gamybos priemones. Ilgalaikės ūkio plėtros požiūriu tai nėra labai pageidautini reiškiniai. Investicijos į gyvenamuosius pastatus 2005 metais truputį sumažėjo. Sumažėjus reinvesticijoms, TUI srautas į Lietuvą sumažėjo nuo 3,4 proc. BVP (2004 m.) iki 2,4 proc. BVP (2005 m.).

Investicijos 2006 metais toliau labai greitai didėjo (21,5 proc.), nes tebebuvo palanki palūkanų normų aplinka, nemažas įmonių pelningumas, bankai toliau aktyviai kreditavo įmones, taip pat teigiamą poveikį investicijų raidai darė ES struktūrinių fondų parama. Vyrauja didelė investicijų koncentracija į uždarus sektorius. Investicijos į statybų, nekilnojamojo turto ir prekybos veiklas lėmė beveik du trečdalius investicijų augimo. Minėti sektoriai pasižymi dideliu procikliškumu, tad yra rizika, kad kai kurios investicijos gali būti perteklinės ir nepasiteisins sulėtėjus bendrai ūkio plėtrai.

2007 metais ženkliai išaugo investicijos. Jos padidėjo 9.961 mln. lt, arba 30,8 proc. Investicijų struktūra labai pasikeitė: padidėjo jų dalis į transporto priemones. Efektyviau panaudojamos ES lėšos ir gera įmonių finansinė padėtis lėmė investicijų didėjimą į inžinerinės ir komercinės paskirties pastatus. Investicijų į mašinas ir įrenginius augimo tempas buvo itin lėtas.

2008 metais iš esmės pasikeitė investicijų kaitos tendencijos, pirmą kartą per ketverius metus realusis bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas sumažėjo (1,9 proc.). Investicijų mažėjimui didžiausios įtakos turėjo sumažėjusios investicijos į mašinas ir įrenginius bei transporto priemones. Mažėjantis investicijų mastas daugiausia sietinas su apdirbamosios pramonės veiklos blogėjančiais rezultatais, ateities lūkesčiais dėl kritusios paklausos tiek vidaus, tiek užsienio rinkose ir griežtesnėmis skolinimo sąlygomis.

2009 metais toliau mažėjo investicijos. Per metus realiosios išlaidos investicijoms sumažėjo 37 proc. Labiausiai investicijos sumažėjimą įtakojo kritusi vidaus ir išorės paklausa, buvo neaiški tolesnė jų raida, nepalankios kreditavimo sąlygos, o dėl sumažėjusių užsakymų buvo menkai panaudojami gamybos pajėgumai. Tokių žymų investicijų nuosmukį iš dalies lėmė ir tai, kad ankstesniais metais jos buvo labai sukoncentruotos į procikliškus sektorius ir į negamybines veiklas. Didžiausios įtakos bendram investicijų nuosmukiui turėjo mažėjusios investicijos į pastatus ir statinius, išskyrus būstą. Jų kritį labiausiai lėmė apkarpytos valdžios sektoriaus investicijos ir perteklinė komercinio nekilnojamojo turto pasiūla. Dėl blogėjusių pramonės veiklos rezultatų ir kitų nepalankių veiksnių visus 2009 metais labai sumenko investicijos į mašinas, įrenginius ir transporto priemones. Investicijos į gyvenamuosius pastatus krito lėčiau nei kitų rūšių investicijos ir šitaip jos stabdė bendrą investicijų nuosmukį.

2010 metais pradėjo atsigausti investicijos (padidėjo 5.805 mln. lt, arba 33,1 proc.), tačiau jos tebebuvo kur kas mažesnės nei iki krizės ir atitiko 2004 – 2005 metų išlaidas. Investicijos atsigavo, kai aktyviau ėmė investuoti valstybinis sektorius; privatusis sektorius investavo vangiai. Valstybinio sektoriaus investicijas labiausiai padidino Lietuvos elektrinės naujo bloko statyba, Ignalinos atominei elektrinei uždaryti skirtos ES lėšos ir universitetų skirtos lėšos renovacijai, naujiems pastatams ir tyrimo centrams statyti. Tai lėmė, kad augo tiek investicijos į negyvenamosios paskirties statybą, tiek į mašinas, įrenginius ir transporto priemones.

2011 metais bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas padidėjo 25,6 proc. Pirmą pusmetį suaktyvėjo investicijos į transporto priemones ir gamybos įrenginius, tačiau antrąjį pusmetį, padidėjus netikrumui dėl ūkio plėtros, šios investicijos augo lėčiau. Pirmąjį pusmetį pagyvėjo gyvenamųjų pastatų statyba. Investicijos į negyvenamųjų pastatų ir statinių statybą visus metus augo stabiliai, jas labiausiai skatino valstybės ir valstybės įmonių investiciniai projektai.

Investicijos 2012 metais sumažėjo 6,8 proc. Vidaus investicijų atsigavimą daugiausia slopino neapibrėžtumas dėl tolesnės pasaulio ekonomikos plėtros. Investicijų poreikį atsigavimo laikotarpiu mažino ir anksčiau sukauptas perteklinis gamybos kapitalas: pakilimo laikotarpiu buvo sukaupta daug kapitalo, o nuosmukio metu jis buvo per didelis to meto paklausai patenkinti. Finansiniai sunkumai veikiausiai nebuvo tarp pagrindinių investicijas ribojusių veiksnių, nes 2012 metais didžioji dalis investicinių projektų buvo finansuojama įmonių nuosavomis lėšomis.

2013 metais investicijos padidėjo 4,4 proc., dėl vienkartinių veiksnių, tiek dėl ekonominės konjunktūros nulemtų prižasčių. Kaip svarbiausią vienkartinį veiksnių reikėtų išskirti naujoms vežimo priemonėms skirtą nuo 2014 metų įsigaliojusį taršos normatyvą „Euro 6“, skatinusį įmones transporto priemonių įsigyti dar iki normatyvo taikymo. Jis reikšmingai prisidėjo prie itin spartaus investicijų į transporto priemones augimo. Gana reikšmingai padidėjo ir investicijos į gamybos priemones. Santykinai didelis gamybos pajėgumų panaudojimo lygis kartu su palankiai vertinama ekonominės raidos perspektyva, tikėtina, buvo vieni iš pagrindinių veiksnių, skatinusių įmones investuoti į gamybos pajėgumų modernizavimą ir didinimą. Prie investicijų plėtros prisidėjo ir valdžios sektorius. Po pertraukos 2012 metais vėl buvo didinamos investicijos į infrastruktūros objektus, ypač kelius, gatves ir geležinkelius.

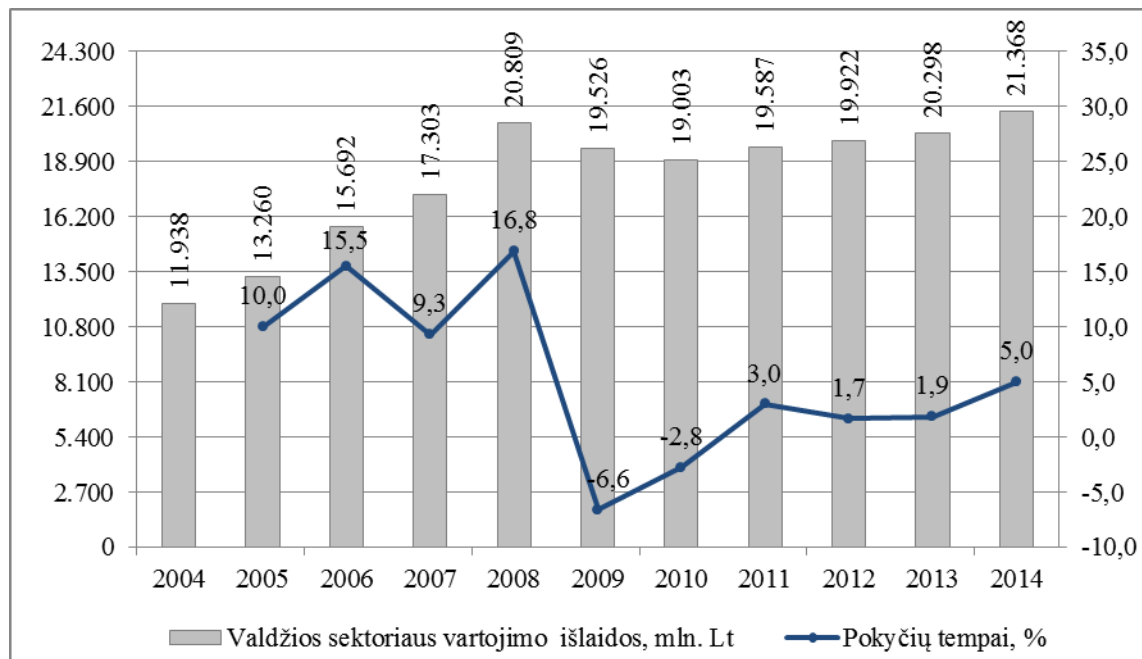
2014 metais investicijos padidėjo 1,6 proc. Jų plėtrą lėmė ekonominės konjunktūros nulemtos prižasčiai ir viešojo sektoriaus vykdomi projektai. Pastarieji daugiausia buvo orientuoti į inžinerinius objektus – „Rail Baltica“ projekto įgyvendinimo darbus, SGD terminalo statinius, elektros tinklų plėtrą ir modernizavimą. Privačiajame sektoriuje jau kurį laiką gana aukštą lygį pasiekęs gamybos pajėgumų panaudojimas ir įmonių turimos pakankamos nuosavos lėšos buvo vieni iš pagrindinių veiksnių, skatinusių įmones investuoti į gamybos pajėgumų modernizavimą ir didinimą. Todėl 2014 metais didėjo investicijos į pramoninių pastatų ir sandėlių statybą bei gamybos įrengimų įsigijimą. Aktyvi gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto rinka sudarė sąlygas gyvenamojo būsto projektų plėtotojams investuoti į naujus projektus. Iš pagrindinių investicijų rūšių mažėja tik investicijos į transporto priemones.

Įvertinus investicijų dinamiką analizuojamu laikotarpiu, apibendrintai galime teigti, kad raida buvo netolygi. Investicijų kitimo tempai buvo vieni didžiausių iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. 2004 – 2014 metais investicijų išlaidos vidutiniškai sudarė 22 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. Investicijų didėjimas, analizuojamu laikotarpiu, dažniausia sietinas su investicijomis į nekilnojamąjį turtą, statybų sektorių, gamybos priemones, prekybos veiklas, transporto priemones, mašinas ir įrenginius, palankia palūkanų normų aplinka, bankų kreditavimu įmonėms, ES struktūrinių fondų parama bei efektyvesniu jų panaudojimu, gera įmonių finansine padėtimi, valstybinio sektoriaus

investicijų didėjimu, o mažėjimas – TUI sumažėjimu, investicijų į mašinas ir įrenginius bei transporto priemones mažėjimu, mažėjančiu investicijų mastu dėl apdirbamosios pramonės veiklos blogėjančių rezultatų, kritusia vidaus ir išorės paklausa ir neaiškia tolesne jų raida, nepalankiomis kreditavimo sąlygomis, menkai panaudojamais gamybos pajėgumais, didele koncentracija į procikliškus sektorius ir į negamybines veiklas, investicijų į pastatus ir statinius mažėjimu, valstybinio sektoriaus investicijų mažėjimu, pertekline komercinio nekilnojamojo turto pasiūla, investicijų į nekilnojamąjį turtą mažėjimu, netikrumu dėl šalies bei pasaulio ekonomikos plėtros, pertekliniu gamybos kapitalu.

2.2.3 Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų analizė

2004 – 2014 metų valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos padidėjo 1,8 karto (žr. 12 pav.). Vidutiniškai kasmet jos padidėdavo po 5,4 proc., ir vidutiniškai sudarė 18,3 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų.

12 pav. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2005 metus lyginant su 2004 metais, valdžios sektoriaus vartojimas padidėjo 1.323 mln. Lt, arba 10 proc. Ši didėjimą galėjo lemti nedideli tiek einamųjų, tiek ir kapitalo išlaidų augimo tempai. Maža palūkanų norma ir kelerius metus gerėjusios Lietuvos Respublikos Vyriausybės skolinimosi sąlygos lėmė tolesnį valdžios sektoriaus palūkanų išlaidų mažėjimą. Mažėjančios išlaidos kapitalo pervedimams iš dalies yra teigiamas reiškinys, kadangi šioms išlaidoms priskiriamos valstybės įmonėms ir kitiems sektoriams skirtos dotacijos, pervedimai nuostoliams atlyginti, netikėtos žalos atlyginimas.

Gerėjant mokesčių surinkimui, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos 2006 metais taip pat sparčiai didėjo (15,5 proc.). Valdžios sektoriaus išlaidos sparčiai didėjo dėl valstybės biudžeto lėšų perskirstymo. Didžioji perskirstytų biudžeto lėšų dalis – apie 60 procentų – buvo skirta darbo užmokesčiui didinti ir neišmokėtai jo daliai kompensuoti. Kita sviri perskirstomų lėšų dalis buvo skirta investicijoms (apie 25 proc.). Perskirstytos nepanaudotos bendrojo finansavimo lėšos, kurios buvo skirtos kitiems tikslams (švietimo ir sveikatos įstaigų pastatų remontui bei rekonstrukcijai ir pan.).

Sparčiu tempu 2006 metais kito ir socialiniai mokėjimai: kaip ir buvo planuota, liepos mėn. padidinta bazinė pensija ir draudžiamosios pajamos (daugelio socialinių pašalpų bazė), išplėstas socialinių išmokų gavėjų skaičius (nuo liepos 1 d. įteisintos tėvystės atostogos). Išlaidų socialinei sričiai augimą lėmė objektyvus valstybės poreikis didinti socialinių programų finansavimo apimtį ir efektyvumą.

Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų augimo tempas 2007 metais buvo lėtesnis (6,2 proc.), tačiau per metus paaugo 9,3 proc. Palankesnė makroekonominė aplinka – privataus vartojimo ir darbo užmokesčio augimas – lėmė tiek mokesčių pajamų, tiek socialinių įnašų spartų didėjimą. Gyventojų pajamų mokesčio pajamų augimą šiek tiek ribojo 2006 metų viduryje sumažintas šio mokesčio tarifas. 2007 metais buvo padidinta bazinė pensija ir draudžiamosios pajamos, skirtos socialinio draudimo išmokoms indeksuoti, taip pat didėjo kitos socialinės išmokos. Valdžios sektoriaus bendrojo kapitalo formavimo išlaidos (investicijos) padidėjo 50 proc. Valdžios sektoriaus investicijų didesnę augimą lėmė paspartėjęs ES struktūrinių fondų paramos lėšų panaudojimas, taip pat didinęs ir bendrojo finansavimo lėšų poreikį.

Socialinės išmokos ir dirbančiųjų atlygis toliau smarkiai augo ir 2008 metais lėmė spartesnį valdžios sektoriaus bendrųjų išlaidų didėjimą (3.506 mln. lt, arba 16,8 proc.). Dėl padidėjusių socialinių išmokų pakilo bendras išlaidų augimas. Didžioji išmokų dalis (apie 65 proc.) skirta valstybinėms socialinio draudimo pensijoms mokėti, kurios per metus padidintos ne vieną, o du kartus, ir daugiau negu buvo numatyta 2008 metų biudžeto įstatyme. Taip pat augo socialinių pašalpų gavėjų skaičius ir didėjo pačios pašalpos. Augant bedarbių skaičiui, nedarbo socialiniam draudimui išmokėta 1,4 proc. daugiau nei planuota. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis valdžios sektoriuje, palyginti su 2007 metais, išaugo apie 23 proc.. Valdžios sektoriaus bendrojo kapitalo formavimo išlaidos (investicijos), palyginti su 2007 metais, stipriai sumažėjo. Tai sietina su prastu pajamų surinkimu ir dėl to – su sudėtinga valdžios sektoriaus fiskaline pozicija.

2009 metais valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos sumažėjo 6,6 proc. Tam įtakos turėjo priimti administraciniai sprendimai išlaidoms mažinti. Per 2009 metus valdžios sektoriaus bendrojo kapitalo formavimo išlaidos (investicijos), palyginti su 2008 metais, sumažėjo ir buvo pagrindinis visas išlaidas mažinęs veiksnys. Didelį poveikį turėjo ir smukusios išlaidos tarpinio vartojimo prekėms bei paslaugoms pirkti.

Valdžios sektoriaus išlaidos 2010 metais buvo 2,8 proc. mažesnės negu prieš metus. Didžiausios įtakos tam turėjo maždaug dešimtadaliu menkesnės socialinės išmokos ir šiek tiek daugiau sumažėjusi kompensacija dirbantiesiems dėl 2009 m. rugsėjo mėn. priimtų administracinių sprendimų. Valdžios sektoriaus bendrojo kapitalo formavimo išlaidos (investicijos) buvo šiek tiek mažesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus.

2011 metais valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos buvo 3 proc. didesnės nei prieš metus. Labiausiai išlaidas padidino ūgtelėję einamieji ir kapitalo pervedimai, didesni palūkanų mokėjimai ir išaugusi kompensacija dirbantiems. 2011 metais sumažėjo valdžios sektoriaus išlaidos socialinėms išmokoms, investicijoms ir tarpiniam vartojimui. Mažesnės investicijos jau buvo numatytos 2011 metų nacionalinio biudžeto įstatyme, o tarpinis vartojimas sumenko dėl mažesnių asignavimų gavėjams pervestų lėšų pavestoms funkcijoms vykdyti, kritusių išlaidų ilgalaikio materialiojo turto remontui ir pan.

Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos 2012 metais padidėjo 1,7 proc. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų didėjimą labiausiai įtakojó sumenkusios investicijos.

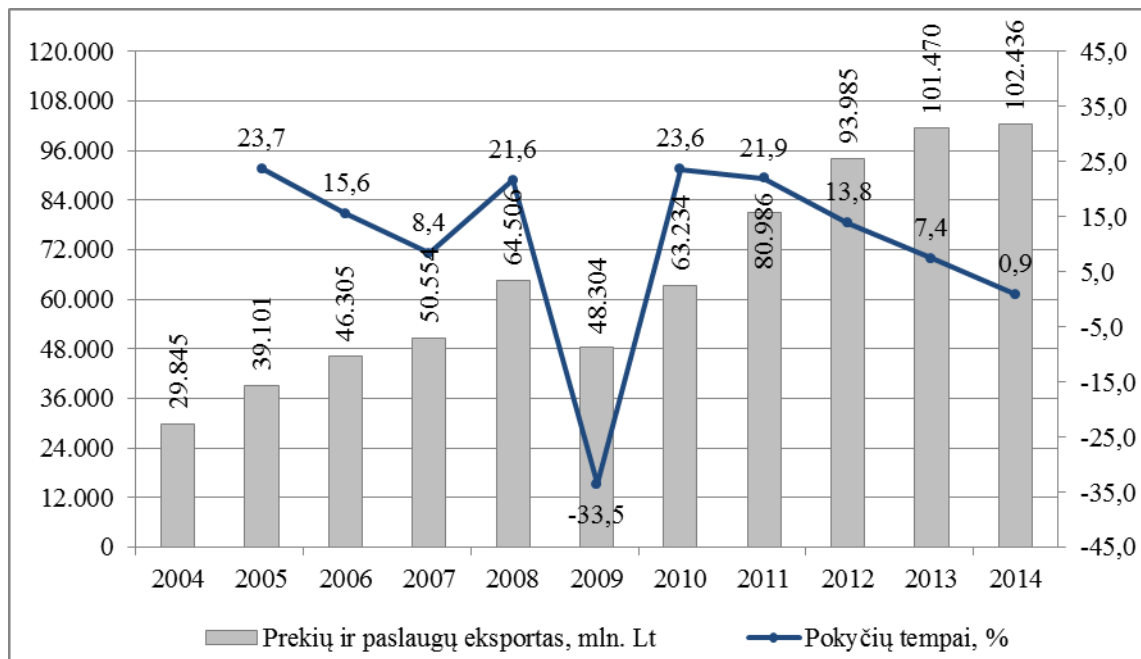
2013 metais valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos padidėjo 1,9 proc. Labiausiai valdžios sektoriaus išlaidas padidino kompensacija dirbantiems, taip pat padidėję einamieji ir kapitalo pervedimai.

Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos per metus padidėjo 5 proc. ir 2014 metais siekė 21.368 mln. lt, daugiausia dėl padidėjusių išlaidų tarpinio vartojimo prekėms ir paslaugoms, darbo užmokesčiui ir darbdavių socialinėms įmokoms, kapitalo pervedimams. Pažymėtina, kad į 2014 metų valdžios sektoriaus sąskaitas pagal Eurostato išaiškinimą įtraukta visa kompensacijų suma, būtina Konstitucinio Teismo nutarimui visiškai įgyvendinti, nors priimtame kompensavimo įstatyme numatoma kompensuoti tik dalį senatvės ir netekto darbingumo pensijų sumažinimo.

Išanalizavus valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų analizę, apibendrintai galime teigti, kad valdžios sektoriaus vartojimas didėja dėl šių priežasčių: gerėjusių skolinimosi sąlygų, valstybės biudžeto lėšų perskirstymo, socialinių mokėjimų, didėjančių socialinių programų finansavimo apimčių ir efektyvumo, privataus vartojimo didėjimo, darbo užmokesčio augimo, bendrojo kapitalo formavimo išlaidų (investicijų) padidėjimo, didesnių palūkanų mokėjimų, kompensacijos dirbantiems, padidėjusių einamųjų ir kapitalo pervedimų, padidėjusių išlaidų tarpinio vartojimo prekėms ir paslaugoms, o mažėja – socialinių išmokų mažėjimo, investicijų sumažėjimo, tarpinio vartojimo sumažėjimo, priimtų administracinių sprendimų išlaidoms mažinti, sumažėjusios kompensacijos dirbantiems. 2004 – 2014 metų valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos vidutiniškai sudarė 18,3 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų.

2.2.4 Prekių ir paslaugų eksporto analizė

Per 2004 – 2014 metus prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 3,4 karto (žr. 13 pav.). Vidutiniškai prekių ir paslaugų eksportas padidėdavo po 10,3 proc., ir vidutiniškai sudarė 64 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų.

13 pav. Prekių ir paslaugų eksporto dinamika ir pokyčių tempai, 2004 – 2014 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2005 metais prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 9.256 mln. Lt, arba 23,7 proc.. Didžiausią įtaką nominaliojo eksporto, neįskaitant kuro ir benzino, metiniam augimo tempui turėjo tarpinio vartojimo ir vartojimo, ypač maisto produktų, prekės.

Prekių ir paslaugų eksporto augimas sulėtėjo nuo 23,7 proc. (2005 m.) iki 15,6 proc. (2006 m.). Tokį augimo tempų sumažėjimą lėmė lėčiau didėjęs transporto ir kelionių paslaugų eksportas, kuriam didžiausią įtaką turėjo mažesnis naftos produktų geležinkeliu ir jūrų transportu pervežimas bei sumažėjęs į šalį atvykstančių užsieniečių srautas. Tačiau 2006 metus lyginant su 2005 metais pastebimas prekių ir paslaugų eksporto padidėjimas. Svarbiausias užsienio prekybai neigiamą įtaką daręs veiksnys buvo dėl naftos tiekimo vamzdynais ir gaisro „Mažeikių naftoje“ sutrikusi naftos perdavimo veikla. Jos sutrikimo neigiamas poveikis užsienio prekybai buvo asimetris (didesnis eksportui) – jis lėmė šiek tiek daugiau negu ketvirtadalį prekių balanso pablogėjimo. Vertinant eksportuojamų prekių konjunktūrą, matyti, kad nominalusis prekių eksportas daugiausia didėjo dėl transporto priemonių reeksporto (jis bendrą augimą padidino 3,6 proc.) ir plastikų (2,4 proc.), pramonės

įrenginių (2,0 proc.), gatavų maisto produktų (1,7 proc.), pramonės gaminių (1,4 proc.) eksporto. Be jau minėto reikšmingai sumažėjusio naftos ir jos produktų eksporto, neigiamą įtaką bendrai eksporto raidai turėjo dėl prasto derliaus sulėtėjęs augalininkystės produkcijos (ypač javų) ir chemijos pramonės produkcijos (trašų) eksporto augimas dėl brangstančių žaliavų ir mažiau palankios rinkos konjunktūros.

2007 metus lyginant su 2006 metais, prekių ir paslaugų eksportas išaugo 8,4 proc., o augimo tempas sulėtėjo 7,2 proc. Tokį tempo sumažėjimą lėmė naftos perdirbimo veiklos sutrikimai. Prekybos antžeminėmis transporto priemonėmis (apie 10 proc. Lietuvos eksporto) augimo tempai sulėtėjo dėl užsienio paklausos pokyčių. Labiausiai užsienio prekybos apimties didėjimą skatino chemijos ir plastiko sektorių pagamintos produkcijos augimas. Padidėję gamybiniai pajėgumai, pasaulinės maisto produktų ir biokuro gamybos skatinama auganti trašų paklausa bei kylančios jų kainos sudarė palankias sąlygas Lietuvos trašų gamintojams didinti produkcijos eksportą. Labai padidėjo medienos ir jos gaminių eksportas. Daugiau kaip 10 proc. per metus padidėjusi medienos ir jos gaminių eksporto kaina bei medienos trūkumas Skandinavijos valstybėse po to, kai medienos pagrindinės eksportuotojos – Rusijos – Vyriausybė pradėjo didinti apvaliosios medienos eksporto muitus, buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios medienos eksportas ėmė sparčiai augti. Palankios sąlygos eksportui susidarė dėl eksportuojamų gaminių paklausos bei palankių kainų užsienio rinkose. Lietuvos eksportuotojų konkurencines pozicijas palaikė ir tai, kad valstybėse, kuriose eksportuojama į tas pačias rinkas kaip ir Lietuva (pvz., daugelyje ES naujųjų narių), darbo užmokestis ir kainos augo gana sparčiais tempais; kartu nominaliųjų vertė brango šių šalių valiutos.

2008 metais prekių ir paslaugų eksportas išaugo 21,6 proc. Lietuvos eksporto apimties didėjimą, neįskaitant mineralinių produktų, labiausiai skatino aukštos pasaulinės žaliavų kainos. Kartu su palankiomis paklausos tendencijomis tai prisidėjo prie šalies chemijos ir maisto pramonės eksporto spartaus augimo. Paskutinį ketvirtį staigiai kritusios žaliavų kainos ir lėtėjanti užsienio rinkų plėtra apribojo daugumos ekonominių veiklų aktyvumą eksporto rinkose. Žemės ūkio produkcijos eksportas ypač didėjo dėl gausaus praėjusių metų derliaus: intensyviau buvo eksportuojami javai, vaisiai ir daržovės, tačiau daugumos kitų veiklų eksporto apimtis mažėjo. Pradėjo kristi mašinų ir įrenginių eksportas, kurį neigiamai veikė dėl pasaulio ekonomikos raidos prastėjančių perspektyvų peržiūrėti ir apkarpti įmonių investiciniai planai. Taip pat smuko medienos ir baldų, plastikų ir gumos gaminių, metalų eksportas, susijęs su statybos veiklos sąstingiu.

2009 metais prekių ir paslaugų eksportas sumažėjo 33,5 proc. Lietuvos eksportui labiausiai įtakos turėjo dėl kritusios naftos kainos ir sumažėjusios paklausos gerokai sumenkęs mineralinių produktų eksportas. Eksporto, neįskaitant mineralinių produktų, nuosmukį lėmė kritęs mašinų, įrenginių ir transporto priemonių eksportas. To priežastys buvo investicinių projektų stabdymas užsienio rinkose ir

bendras užsienio paklausos sumažėjimas. Reikšmingą nuosmukį patyrė ir cheminių medžiagų eksportas, ypač didžiausią jo dalį sudarantis trąšų eksportas, kuris dėl tarptautinėje rinkoje sumažėjusių trąšų kainų itin sumenko metų pirmojoje pusėje. Metų pabaigoje, vėl po truputį didėjant kainoms, šių produktų eksportas ėmė atsigauti. Metų antrojoje pusėje prasidėjusį eksporto atsigavimą labiausiai lėmė ūgtelėjęs transporto priemonių reeksportas, jam įtakos turėjo paskutiniaisiais mėnesiais prieš padidinant importo muitų tarifus kilęs automobilių pirkimo bumai Baltarusijoje ir Kazachstane. Baigiantis metams pastebimai atsigavo mašinų ir įrenginių, metalų, plastikų ir gumos eksportas. 2009 metų pradžioje mūsų šalies eksporto rinkos dalys pagrindiniuose užsienio prekybos regionuose sumenko, tačiau metų antrojoje pusėje vėl padidėjo ir pasiekė arba net viršijo pastarųjų metų lygį. Tokia eksporto konkurencingumo kaita iš dalies sietina su kai kurių prekybos partnerių nominaliaisiais valiutos kursų pokyčiais, pvz., Lenkijos zloto ir Rusijos rublio nuvertėjimu metų pradžioje ir stiprėjimu pamažu vėliau.

2010 metais prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 23,6 proc. Per metus padidėjo visų prekių grupių eksportas. Šį didėjimą labiausiai skatino sparčiai didėjęs mineralinių produktų eksportas. Mineralinių produktų nominaliojo eksporto didėjimą lėmė ir atsigauinantys kitų šalių ūkiai, ir per metus paaugusios šių produktų kainos. Padidėjo maisto produktų eksportas, itin sparčiai jis augo į Rusiją. 2010 metais taip pat sparčiai atsigavo cheminių medžiagų ir plastikų eksportas išaugus jų paklausai ir vėl padidėjus kai kurių produktų, pvz., trąšų, kainoms. Lietuvos eksportą taip pat labai padidino augęs mašinų ir įrenginių eksportas, tačiau šios prekių grupės 70 proc. eksporto sudaro reeksportas. Lietuviškos kilmės prekių eksportą skatinusios pagrindinės prekės taip pat buvo žemės ūkio, chemijos ir mineraliniai produktai, gerokai daugiau eksportuota ir lietuviškos medienos. 2010 metais Lietuvos eksporto rinkos dalys pagrindiniuose užsienio prekybos regionuose šiek tiek padidėjo.

Pirmą kartą analizuojamu laikotarpiu, prekių ir paslaugų eksportas sudarė didžiausią dalį iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų (75,1 proc.). Prekių ir paslaugų eksportas 2011 metais augo lėtėjančiu, tačiau sparčiu tempu. Eksportas padidėjo 21,9 proc., o augimo tempas per metus sumažėjo 1,7 proc. Per metus padidėjo visų prekių grupių, ypač naftos produktų, eksportas. Viso jo augimui labiausiai įtakos turėjo didėjusi Lietuvos prekybos partnerių vidaus paklausa ir mūsų šalies eksporto didesnis konkurencingumas – Lietuvos eksporto rinkos dalys šalyse pagrindinėse užsienio prekybos partnerėse ūgtelėjo.

2012 metų prekių ir paslaugų eksporto augimą (13,8 proc.), skatino Lietuvos įmonių gebėjimas konkuruoti tarptautiniu mastu, rekordinis žemės ūkio derlius ir importo augimą ribojusi lėčiau didėjanti vidaus paklausa.

Po itin veržlios prekių ir paslaugų eksporto plėtros 2010 – 2012 metais eksportas 2013 metais augo šiek tiek mažiau (7,4 proc.), tačiau gana reikšmingai. Eksporto plėtrai pirmąjį pusmetį ypač stiprų poveikį darė išskirtinai didelio 2012 metų grūdų derliaus eksportas (jį papildomai veikė didelės grūdų kainos pasaulinėje rinkoje), taip pat intensyvus naftos produktų eksportas. 2013 metų pirmąjį pusmetį grūdai ir naftos produktai lėmė daugiau nei pusę prekių eksporto plėtros. Išnykus minėtų veiksnių poveikiui, prie eksporto plėtros vis labiau prisidėjo užsienio paklausa, ji buvo silpna tiek Vakarų, tiek Rytų rinkose, todėl eksportas antrąjį pusmetį augo vis lėčiau. Minėtu laikotarpiu nepalankiai eksportą veikė ir padėtis pasaulinėje trąšų ir naftos produktų rinkoje bei nemažos kai kurių importuojamųjų žaliavų kainos. Dėl kritusių trąšų produkcijos kainų pasaulinėje rinkoje ir brangių importuojamųjų žaliavų kai kurie Lietuvos gamintojai ne tik gavo mažiau pajamų iš eksporto, bet ir mažino gamybos mastą. Dar labiau eksporto raidą paveikė naftos produktų eksporto metinis kryptis.

Prekių ir paslaugų eksporto plėtra pastaruosius keletą metų blėso, 2014 metais jis tapo 6,4 proc. mažesnis negu prieš metus. Tokiai raidai daugiausia įtakos turėjo ketvirtadaliu sumenkęs mineralinių produktų eksportas. Dėl paaštrėjusios konkurencijos kritusios naftos perdirbimo maržos buvo vienas pagrindinių veiksnių, paskatinusių AB „ORLEN Lietuva“ gerokai sumažinti gamybos apimtį metų pradžioje. Nors metų viduryje padėtis stabilizavosi, tačiau antrąjį pusmetį nominalųjį mineralinių produktų eksportą reikšmingai paveikė daugiau nei perpus nukritusios naftos kainos. Gana sparčiai augo medienos ir medienos dirbinių eksportas. Prie to prisidėjo aktyvi užsienio paklausa šiems gaminiais, kuri vertė baldus ir kitus medienos dirbinius gaminančias įmones investuoti į gamybos pajėgumų didinimą. Nominalusis trąšų eksportas taip pat paaugo, tačiau jo raida buvo gana nevienoda. Dėl kritusių trąšų kainų ir santykinai didelių žaliavų kainų trąšų eksportuotojai metų pradžioje patyrė sunkumų, tačiau, vėliau trąšų kainoms vėl pakilus, eksporto rezultatai pagerėjo. Prie Lietuvos reeksporto augimo stipriai prisidėjo metų viduryje padidėjęs mašinų ir įrenginių reeksportas į Rusiją, tiesa, ši plėtra metų pabaigoje nunyko. Nors reeksportas 2014 metais paaugo, tačiau buvo ir jį mažinančių veiksnių. Didžiausią neigiamą įtaką tam darė penktadaliu sumažėjęs transporto priemonių reeksportas. Tikėtina, kad įtaką tam darė nuvertėjęs pagrindinių reeksporto partnerių (Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano) valiutos ir menkesnė ekonominė plėtra šiose šalyse. Prekybą neigiamai veikė ir rugpjūčio mėn. Rusijos paskelbtas kai kurių maisto produktų embargas. Didžiausius nuostolius dėl to patyrė pieno ir mėsos produktų eksportuotojai, didmeninės prekybos bei transporto ir sandėliavimo paslaugų teikėjai. Nors maisto ir žemės ūkio produktų eksportas į Rusiją krito daugiau negu perpus, tačiau neigiamą eksporto kryptį iš dalies atsvėrė padidėjęs šių produktų eksportas į kitas šalis.

Apibendrintai galima teigti, kad 2004 – 2014 metus prekių ir paslaugų eksportas vidutiniškai sudarė 64 proc. iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų, o 2011 – 2014 metais sudaro didžiausią procentinę dalį iš visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. Prekių ir paslaugų eksporto didėjimą lėmė kelionių paslaugų, maisto pramonės, žemės ūkio produkcijos, pramonės įrenginių ir gaminių, mašinų ir įrenginių, medienos ir jos gaminių, mineralinių produktų, chemijos ir plastiko sektorių pagamintos produkcijos, naftos produktų, gumos gaminių eksportas, tarpinio vartojimo ir vartojimo prekės, bendras užsienio paklausos padidėjimas, prekybos partnerių nominaliosios valiutos kursų stiprėjimas, mašinų ir įrenginių reeksporto padidėjimas, o mažėjimą – naftos ir jos produktų, plastikų ir gumos gaminių, antžeminių transporto priemonių, mašinų ir įrenginių bei transporto priemonių, medienos ir jos gaminių, metalų, mineralinių produktų, cheminių medžiagų eksportas, sulėtėjęs augalininkystės produkcijos augimas, padėtis pasaulinėje trąšų ir naftos produktų rinkoje bei nemažos kai kurių importuojamųjų žaliavų kainos, bendras užsienio paklausos sumažėjimas, prekybos partnerių nominaliosios valiutos kursų nuvertėjimas, transporto priemonių reeksporto sumažėjimas, Rusijos paskelbtas kai kurių maisto produktų embargas.

3. BANKINIO SEKTORIAUS POVEIKIS ŠALIES EKONOMIKOS IŠLAIDOMS

Šiame skyriuje, prieš atliekant Granger priežastingumo testą ir sudarant ADL modelius, bus taikyta duomenų loginė transformacija, tikrinamas duomenų stacionarumas pasitelkiant ADF kriterijų ir tiriamas sąryšis tarp bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir ekonomikos sektorių padarytų išlaidų.

Analizuojant kelių kintamųjų ryšius dažnai iškyla klausimas, kuris iš jų yra kurio priežastis? Atliekant Granger priežastingumo testą nustatysime ar bankinio sektoriaus veiklos rodikliai daro poveikį šalies ekonomikos išlaidoms, jeigu daro, tai prieš šalies ekonomikos išlaidų pokyčius turi įvykti bankinio sektoriaus veiklos rodiklių pokyčiai, o ne atvirkščiai.

Tarp bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų sudaromi ADL modeliai tam, kad būtų nustatyta ar šalies ekonomikos išlaidas veikia bankinio sektoriaus veiklos rodikliai.

3.1 Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų tarpusavio priklausomybės įvertinimas ir priežastinio ryšio nustatymas

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikio šalies ekonomikos išlaidų vertinimui bus naudojami 2005 – 2014 metų ketvirtiniai duomenys (2004 metų ketvirtiniai duomenys nenaudojami, dėl bankinio sektoriaus ketvirtinių duomenų trūkumo).

Tirti pasirinkta priklausomus kintamuosius (namų ūkių vartojimo išlaidos, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos, investicinės išlaidos ir prekių ir paslaugų eksportas) ir nepriklausomus kintamuosius (klientams suteiktas paskolas, indėlius, skolos vertybinius popierius, realioji palūkanų marža, komercinius bankus ir užsienio bankų skyrius). Tokie priklausomi kintamieji pasirinkti todėl, kad BVP yra vienas iš pagrindinių makroekonominių rodiklių, apibūdinančių bendrą ekonominę padėtį šalyje. Naudojamas BVP, skaičiuojamas išlaidų metodu, sumuojant pagrindinių ekonomikos sektorių padarytas išlaidas. Nepriklausomų kintamųjų pasirinkimą įtakojo pagrindinės ir vienos iš populiariausių bankinio sektoriaus teikiamos paslaugos ir atliekamos funkcijos. Investicinei veiklai tampant vieni iš svarbiausių bankų veiklos krypčių, pasirinkta analizuoti bankų investicijas į skolos vertybinius popierius. Bankinio sektoriaus efektyvumas vertinamas pagal paskolų ir indėlių palūkanų normų skirtumą, t.y. realiąją palūkanų maržą.

Statistinio ryšio stiprumui ir nagrinėjamų veiksnių dinamikos kryptiai nustatyti taikoma koreliacinė analizė, atskleidžianti, kiek glaudžiai susijusios šalies ekonomikos išlaidos ir pasirinktų bankinio sektoriaus veiklos rodiklių laiko eilutės.

Statistiškai reikšmingas ryšys dar nereiškia, kad jis yra reikšmingas priežasties – pasekmės ryšys, todėl bus atliekamas Granger priežastingumo testas.

Prieš atliekant tolimesnį vertinimą, tikslinga taikyti ADF kriterijų laiko eilučių stacionarumui tikrinti. Gauti rezultatai rodo (žr. 3 priedą), kad visos netransformuotos laiko eilutės, išskyrus namų ūkių vartojimo išlaidų rodiklį ($\tau = -3,845$, $p = 0,014 < 0,05$), netenkina stacionarumo prielaidos, nes τ statistikos reikšmės, patenka į kritinę hipotezės, apie vienetinės šaknies egzistavimą, atmetimo sritį, nes $p > 0,05$.

Tuo tarpu, visų transformuotų laiko eilučių τ statistikos reikšmės nepatenka į kritinę hipotezės, apie vienetinės šaknies egzistavimą, atmetimo sritį, nes kriterijaus klaidos tikimybės, $p < 0,05$. Tai rodo, kad visos transformuotos I(1) laiko eilutės yra stacionarios.

Apibendrinant stacionarumo analizės rezultatus galima teigti, kad laiko eilučių integravimas pirma eile turėjo teigiamą poveikį pradinių duomenų stacionarumui. Tolimesniame tyrimo etape naudojamos rodiklių laiko eilutės integruotos pirma eile t.y. I(1) procesai.

Tyrimo metu įvertintas ryšys tarp priklausomų rodiklių bei nepriklausomų rodiklių kitimo. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

Koreliacijos koeficientai. Ryšys tarp priklausomų ir nepriklausomų rodiklių

	Namų ūkių vartojimo išlaidos	Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos	Investicijų išlaidos	Eksportas
Klientams suteiktos paskolos	0,077	0,080	0,093	0,075
Indėliai	0,123	0,126	0,114	0,121
Skolos vertybiniai popieriai	-0,118	-0,103	-0,094	-0,110
Realioji palūkanų marža	0,354	0,351	0,407	0,366
Komeraciniai bankai	0,088	0,080	0,129	0,087
Užsienio bankų skyriai	-0,324	-0,357	-0,289	-0,334

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Gauti rezultatai rodo, kad stipriausi, teigiami koreliaciniai ryšiai sieja priklausomus kintamuosius (namų ūkių vartojimo išlaidų, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų, investicinių išlaidų ir prekių ir paslaugų eksporto) ir realios palūkanų normos kitimą. Tuo tarpu, neigiama koreliacija pastebima tarp priklausomu kintamųjų (namų ūkių vartojimo išlaidų, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų, investicinių išlaidų ir prekių ir paslaugų eksporto) ir užsienio bankų skyrių plėtimosi. Tai reiškia, kad realiosios palūkanų normos didėjimas lemia namų ūkių vartojimo išlaidų augimą, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų augimą, investicinių išlaidų augimą ir prekių ir paslaugų eksporto padidėjimą. Tuo tarpu, užsienio bankų skyriaus didėjimas lemia mažesnes namų ūkio vartojimo išlaidas, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas, mažesnes investicines išlaidas ir prekių ir paslaugų eksporto sumažėjimą. Kitos koreliacijos yra silpnos, nes koreliacijos koeficientai artimi 0, todėl galima teigti, kad koreliaciniai ryšiai nėra juntami.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų priežastingumo ryšiai pateikti 10 lentelėje.

Granger priežastingumo testo rezultatai

	Namų ūkių vartojimo išlaidos		Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos		Investicinės išlaidos		Eksportas	
	tau_c(2) statistika	Reikšmingumo lygmuo (p – reikšmė)	tau_c(2) statistika	Reikšmingumo lygmuo (p – reikšmė)	tau_c(2) statistika	Reikšmingumo lygmuo (p – reikšmė)	tau_c(2) statistika	Reikšmingumo lygmuo (p – reikšmė)
Klientams suteiktos paskolos	-3,084	0,092	-3,507	0,032	-2,22	0,413	-1,756	0,652
Indėliai	-2,054	0,5	-2,254	0,396	-2,055	0,499	-1,295	0,833
Skolos vertybiniai popieriai	-1,543	0,746	-1,319	0,826	-2,138	0,456	-2,197	0,425
Realioji palūkanų marža	-2,571	0,249	-2,488	0,285	-2,998	0,111	-2,738	0,186
Komerciniai bankai	-1,105	0,881	-1,107	0,88	-2,014	0,521	-1,716	0,671
Užsienio bankų skyriai	-1,613	0,717	-1,538	0,748	-2,041	0,507	-1,771	0,645

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Pritaikius Granger priežastingumo testą nustatyta, kad klientams suteiktos paskolos yra valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų Granger priežastis, nes $\tau = -3,507$, $p = 0,032 < 0,05$. Tai reiškia, kad klientams suteiktos paskolos lemia valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų pokyčius. Kiti nepriklausomi rodikliai nėra priklausomų rodiklių Granger priežastis.

Apibendrinus koreliacinės analizės rezultatus galima teigti, kad vartojimo išlaidos, investicinės išlaidos bei eksportas stipriausiai susijęs su realiosios palūkanų normos marža ir užsienio bankų skyrių skaičiumi. Tarp šių rodiklių stebimos silpnos/vidutinės koreliacijos. Tai reiškia, kad didėjant realiosios palūkanų normos maržai namų ūkių ir valdžios sektoriaus išlaidos, taip pat didėja. Be to, realiosios palūkanų normos maržos augimas skatina investicines išlaidas ir didina eksporto apimtį. Tuo tarpu, užsienio bankų skyrių augimas mažina išlaidas ir mažina eksporto apimtį. Apibendrinus Granger priežastingumo testu gautus rezultatus galima teigti, kad klientams suteiktos paskolos lemia valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų pokyčius.

3.2 Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir šalies ekonomikos išlaidų sąryšio modelio analizė

Tyrimo metu įvertintas nepriklausomų kintamųjų (klientams suteiktos paskolos, indėliai, skolos vertybiniai popieriai, realioji palūkanų marža, komerciniai bankai, užsienio bankų skyriai) poveikis priklausomiems kintamiesiems (namų ūkių vartojimo išlaidoms, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms, investicinėms išlaidoms, prekių ir paslaugų eksportui). Tam tikslui sudaryti keturi regresijos modeliai, kurie įvertina nepriklausomų rodiklių poveikį bei priklausomo rodiklio poveikį po vieno ketvirčio. Taip pat, įvertintas modelių parametrų statistinis reikšmingumas naudojant statistinio reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,1$.

Nustatant bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikį namų ūkių vartojimo išlaidoms, 11 lentelėje pateikiami ADL modeliai.

11 lentelė

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis namų ūkių vartojimo išlaidoms

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	<i>Statistinio reikšmingumo lygmuo</i>
Const	0,07	0,15	0,49	0,628	
Klientams suteiktos paskolos	-0,33	2,52	-0,13	0,894	
Indėliai	6,18	3,84	1,61	0,118	
Skolos vertybiniai popieriai	-2,70	1,29	-2,09	0,044	**
Realioji palūkanų marža	2,47	1,32	1,88	0,070	*
Komerciniai bankai	4,49	3,80	1,18	0,247	
Užsienio bankų skyriai	-1,59	0,80	-1,98	0,056	*
Namų ūkių vartojimo išlaidos (-1)	-0,31	0,14	-2,19	0,036	**

$$R^2 = 0,39$$

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Sudaryto modelio rezultatai rodo, kad skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos, užsienio bankų skyrių ir namų ūkių vartojimo išlaidų, po vieno ketvirčio, rodikliai turi statistiškai reikšmingą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidoms. Galima teigti, kad didžiausią neigiamą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidų augimui turi skolos vertybinių popierių augimas. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes namų ūkių vartojimo išlaidas. Didžiausią teigiamą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidų augimui turi realiosios palūkanų maržos augimas. Realiosios palūkanų maržos augimas lemia didesnes namų ūkių vartojimo išlaidas. Užsienio bankų skyrių skaičius turi neigiamą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidų augimui. Užsienio bankų skyrių skaičiaus padidėjimas lemia mažesnes namų ūkių vartojimo išlaidas. Tyrimo metu nustatyta, kad namų ūkių vartojimo išlaidų poveikis priklausomam kintamajam yra reikšmingas ir juntamas po vieno ketvirčio. Priklausomojo kintamojo poveikis yra neigiamas ir vidutiniškai per ketvirtį sumažėja 0,31 proc.. Namų ūkių vartojimo

išlaidų ADL modelis vidutiniškai aprašo 39 proc. duomenų kitimo. Tai rodo vidutinį modelio suderinamumą su duomenimis.

12 lentelėje pateikiami ADL modeliai, nustatant bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikį valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms.

12 lentelė

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	<i>Statistinio reikšmingumo lygmuo</i>
Const	0,08	0,15	0,53	0,600	
Klientams suteiktos paskolos	-0,25	2,51	-0,10	0,919	
Indėliai	6,04	3,82	1,58	0,125	
Skolos vertybiniai popieriai	-2,60	1,28	-2,02	0,051	*
Realioji palūkanų marža	2,37	1,31	1,81	0,081	*
Komerciniai bankai	4,56	3,78	1,21	0,238	
Užsienio bankų skyriai	-1,77	0,80	-2,22	0,034	**
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos (-1)	-0,33	0,14	-2,44	0,021	**

$$R^2 = 0,42$$

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Sudaryto modelio rezultatai rodo, kad skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos, užsienio bankų skyriaus bei valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų, po vieno ketvirčio, rodikliai turi statistiškai reikšmingą poveikį valdžios sektoriaus vartojimo išlaidoms. Galima teigti, kad didžiausią neigiamą poveikį valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų augimui turi skolos vertybinių popierių augimas. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Didžiausią teigiamą poveikį valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų augimui turi realiosios palūkanų maržos augimas. Realiosios palūkanų maržos augimas lemia didesnes valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Užsienio bankų skyrių skaičius turi neigiamą poveikį valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų augimui. Užsienio bankų skyrių skaičiaus padidėjimas lemia mažesnes valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Taip pat, nustatyta, kad valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų poveikis, po vieno ketvirčio, išlieka neigiamas ir vidutiniškai per ketvirtį sumažėja 0,33 proc.. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų ADL modelis vidutiniškai aprašo 42 proc. duomenų kitimo. Tai rodo vidutinį modelio suderinamumą su duomenimis.

13 lentelėje pateikiami sudaryti modeliai, kada bankinio sektoriaus veiklos rodikliai veikia investicines išlaidas.

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis investicinėms išlaidoms

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	<i>Statistinio reikšmingumo lygmuo</i>
Const	0,08	0,16	0,49	0,627	
Klientams suteiktos paskolos	-0,004	2,77	-0,001	0,999	
Indėliai	6,24	4,24	1,47	0,151	
Skolos vertybiniai popieriai	-2,88	1,42	-2,03	0,051	*
Realioji palūkanų marža	3,43	1,44	2,38	0,024	**
Komerciniai bankai	5,54	4,17	1,33	0,194	
Užsienio bankų skyriai	-1,48	0,88	-1,68	0,102	
Investicijų išlaidos (-1)	-0,29	0,14	-2,09	0,045	**

 $R^2 = 0,39$

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Sudaryto modelio rezultatai rodo, kad skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos bei investicinių išlaidų, po vieno ketvirčio, rodikliai turi statistiškai reikšmingą poveikį investicinėms išlaidoms. Galima teigti, kad didžiausią neigiamą poveikį investicinių išlaidų augimui turi skolos vertybinių popierių augimas. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes investicines išlaidas. Didžiausią teigiamą poveikį investicijų išlaidų augimui turi realiosios palūkanų maržos augimas. Realiosios palūkanų maržos augimas lemia didesnes investicines išlaidas. Kaip ir ankstesniems modeliams, nustatytas neigiamas ir reikšmingas priklausomojo kintamojo, po vieno ketvirčio, poveikis (vidutiniškai per ketvirtį sumažėjo 0,29 proc.). Investicinių išlaidų ADL modelis vidutiniškai aprašo 39 proc. duomenų kitimo. Tai rodo vidutinį modelio suderinamumą su duomenimis.

Sekančioje lentelėje pateikiami modeliai, nustatant bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikį eksportui (žr. 14 lentelę).

Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių poveikis eksportui

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	<i>Statistinio reikšmingumo lygmuo</i>
Const	0,09	0,15	0,63	0,534	
Klientams suteiktos paskolos	-0,37	2,50	-0,14	0,883	
Indėliai	6,11	3,81	1,60	0,120	
Skolos vertybiniai popieriai	-2,64	1,28	-2,06	0,047	**
Realioji palūkanų marža	2,61	1,30	2,00	0,055	*
Komerciniai bankai	4,33	3,77	1,15	0,260	
Užsienio bankų skyriai	-1,62	0,79	-2,05	0,049	**
Eksportas (-1)	-0,31	0,14	-2,21	0,035	**

 $R^2 = 0,40$

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Sudaryto modelio rezultatai rodo, kad skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos, užsienio bankų skyrių bei eksporto, po vieno ketvirčio, rodikliai turi statistiškai reikšmingą poveikį eksportui. Didžiausią neigiamą poveikį eksporto augimui turi skolos vertybinių popierių augimas. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes eksporto apimtis. Didžiausią teigiamą poveikį eksporto apimčių augimui turi realiosios palūkanų maržos augimas. Realiosios palūkanų maržos augimas lemia didesnes eksporto apimtis. Užsienio bankų skyrių skaičius turi neigiamą poveikį eksporto augimui. Užsienio bankų skyrių skaičiaus padidėjimas lemia mažesnes eksporto apimtis. Kaip ir ankstesniems modeliams, nustatytas neigiamas ir reikšmingas priklausomojo kintamojo poveikis po vieno ketvirčio, ir vidutiniškai per ketvirtį sumažėja 0,31 proc.. Eksporto apimčių ADL modelis vidutiniškai aprašo 40 proc. duomenų kitimo. Tai rodo vidutinį modelio suderinamumą su duomenimis.

Apibendrinus modelių rezultatus galima teigti, kad namų ūkių vartojimo išlaidos jautriausiai reaguoja į bankinio sektoriaus investicijų į skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos ir užsienio bankų skyrių kitimą. Didėjantis bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis ir užsienio bankų skyrių skaičius lemia mažesnes namų ūkių vartojimo išlaidas. Kaip ir tikėtasi, realioji palūkanų marža turi teigiamą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidoms. Kuo didesnė realioji palūkanų marža, tuo namų ūkių vartojimo išlaidos didesnės. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas labiausiai įtakoja bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis, realioji palūkanų marža, užsienio bankų skyrių skaičius. Skolos vertybinių popierių ir užsienio bankų skyrių skaičiaus didėjimas mažina valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Realioji palūkanų marža teigiamai veikia valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Didėjanti realioji palūkanų marža lemia valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų didėjimą. Investicinių išlaidų kitimą labiausiai veikia bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelio ir realiosios palūkanų maržos kitimas. Didėjančios bankinio sektoriaus investicijos į skolos vertybinius popierius mažina investicines išlaidas. Realioji palūkanų marža teigiamai veikia investicines išlaidas. Realioji palūkanų maržos didėjimas įtakoja investicinių išlaidų didėjimą. Prekių ir paslaugų eksporto lygio kitimui labiausiai įtakos turi skolos vertybinių popierių portfelis, realioji palūkanų marža ir užsienio bankų skyrių skaičius. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes eksporto apimtis. Realioji palūkanų marža teigiamai veikia prekių ir paslaugų eksporto lygį. Realioji palūkanų maržos didėjimas lemia eksporto apimčių didėjimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išanalizavus skirtingų autorių darbus apie bankinio sektoriaus sampratą, vaidmenį ir funkcijas, apibendrintai galima teigti, kad beveik visi autoriai bankinį sektorių apibūdina kaip grupę finansinių institucijų, turinčių licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę. Makroekonominiu požiūriu bankai atlieka finansinio tarpininko funkciją. Jie dalyvauja pinigų perskirstymo procese ir vykdydami savo funkcijas užima ypatingą bei svarbią vietą šalies ir spartėjant globalizacijos procesams, pasaulio ekonominiame gyvenime.

Remiantis įvairių autorių empiriniais ir teoriniais tyrimais, atlikta bankinio sektoriaus ir ekonomikos sąryšio analizė duoda pagrindą teigti, kad ekonomiką labiausiai veikia bankinio sektoriaus klientams suteiktos paskolos, indėliai, realioji palūkanų marža, investicijos. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad bankinio sektoriaus dydis ir išsivystymo lygis, dominuojanti padėtis finansų sistemoje, efektyvumas, bei jo atliekamos funkcijos įrodo savo svarbą šalies ekonomikai ir visai finansų sistemai.

Lietuvos bankinio sektoriaus struktūriniai pokyčiai, reikšmingesnę įtaką padarė klientams suteiktų paskolų ir trumpalaikiam indėlių apimčių mažėjimui, kai 2011 metais buvo atšaukta vieno iš jos didžiausių dalyvių banko AB „Snoras“ veiklos licencija. Bankiniame sektoriuje, privačių įmonių: paskolos sudarė 56,5 proc., indėliai – 34,5 proc., o fizinių asmenų: paskolos – 38,5 proc., indėliai – 58,4 proc.. Analizuojamu laikotarpiu pastebima privačių įmonių mažėjanti, o fizinių asmenų didėjanti skolinimosi tendencija. Lietuvos bankinio sektoriaus indėliai analizuojamu laikotarpiu reikšmingai nekito. Bankinio sektoriaus veiklos rodiklių kitimui įtakos turėjo ateities lūkesčiai ir banko AB „Snoras“ veiklos sustabdymas. Klientams suteiktų paskolų augimą lėmė auganti vidaus paklausa bei žemos palūkanų normos, o mažėjimą – bankų sugriežtintos skolinimo sąlygos, o spartus ekonomikos nuosmukis mažino įmonių ir namų ūkių skolinimosi poreikį. Indėlių apimčių didėjimui įtakos turėjo didinamos indėlių palūkanų normos, euro įvedimas. Pagrindinius veiksnius, lėmusius bankinio sektoriaus investicijų pokyčius į skolos vertybinius popierius, galima įvardinti spartų šalies ekonomikos vystymąsi, dėl globalios finansų krizės pasaulio finansų rinkose kilę neramumai ir euro zonos skolų krizė, dėl pakankamai sukaupto likvidaus turto ar jo trūkumo, kylančios abejonės dėl užsienio šalių finansinio stabilumo. Realiosios palūkanų maržos didėjimą labiausiai įtakoja mažėjančios indėlių ir kitų bankų įsipareigojimų palūkanų normos, nustojęs mažėti palūkanas uždirbančio turto pajamingumas, paskolų palūkanų spartesnis kilimas negu palūkanų už indėlius, o mažėjimą – didėjanti finansinių išteklių kaina.

2004 – 2014 metais namų ūkių vartojimo išlaidos vidutiniškai sudarė 64 proc., investicijų išlaidos – 22 proc., valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos – 18,3 proc., prekių ir paslaugų eksportas – 64 proc. visų ekonomikos sektorių padarytų išlaidų. Ekonomikos sektorių padarytų išlaidų kitimą įtakojo skolinimosi sąlygos, tarpinis vartojimas prekėms ir paslaugoms, bendroji paklausa. Namų ūkių vartojimo išlaidų kitimą labiausiai įtakoja darbo užmokestis, infliacija, ateities lūkesčiai, einamieji pervedimai iš užsienio, užimtumas arba nedarbo lygis, gyventojų skolinimasis, aktyvi gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto rinka, padidėjusios energijos išteklių ir maisto produktų kainos. Investicijų kitimas sietinas su didėjančiomis ar mažėjančiomis investicijomis į mašinas ir įrenginius, gamybos ir transporto priemones, nekilnojamąjį turtą, statybų sektorių, prekybos veiklas, ES struktūrinių fondų parama bei efektyvesniu jų panaudojimu, gera įmonių finansine padėtimi, bankų kreditavimu įmonėms, valstybinio sektoriaus investicijomis, TUI sumažėjimu, mažėjančiu investicijų mastu dėl apdirbamosios pramonės veiklos blogėjančių rezultatų, menkai panaudojamais gamybos pajėgumais, didele koncentracija į procikliškus sektorius ir į negamybines veiklas, pertekliniu gamybos kapitalu. Valdžios sektoriaus išlaidos kito dėl šių priežasčių: valstybės biudžeto lėšų perskirstymo, socialinių mokėjimų, didėjančių socialinių programų finansavimo apimčių ir efektyvumo, privataus vartojimo didėjimo, darbo užmokesčio, kompensacijos dirbantiesiems, investicijų, einamųjų ir kapitalo pervedimų, priimtų administracinių sprendimų išlaidoms mažinti. Eksporto kitimą lėmė

maisto pramonės, žemės ūkio produkcijos, mašinų ir įrenginių, antžeminių transporto priemonių, pramonės įrenginių, medienos ir jos gaminių, kelionių paslaugų, mineralinių produktų, metalų, chemijos ir plastiko sektorių pagamintos produkcijos, cheminių medžiagų, naftos produktų, gumos gaminių eksportas, prekybos partnerių nominaliosios valiutos kursų stiprėjimas ar nuvertėjimas, transporto priemonių reeksportas, mašinų ir įrenginių reeksportas, sulėtėjęs augalininkystės produkcijos augimas, padėtis pasaulinėje trąšų ir rinkoje bei nemažos kai kurių importuojamųjų žaliavų kainos, Rusijos paskelbtas kai kurių maisto produktų embargas.

Atlikus Granger priežastinguo testą, nustatyta, kad klientams suteiktos paskolos yra valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų Granger priežastis. Tai reiškia, kad klientams suteiktos paskolos lemia valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų pokyčius.

Patikrinus sąryšį tarp bankinio sektoriaus veiklos rodiklių ir ekonomikos sektorių padarytų išlaidų nustatyta, kad namų ūkių vartojimo išlaidos jautriausiai reaguoja į bankinio sektoriaus investicijų į skolos vertybinių popierių, realios palūkanų maržos ir užsienio bankų skyrių kitimą. Didėjantis bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis ir užsienio bankų skyrių skaičius lemia mažesnes namų ūkių vartojimo išlaidas. Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas labiausiai įtakoja bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelis, realioji palūkanų marža, užsienio bankų skyrių

skaičius. Skolos vertybinių popierių ir užsienio bankų skyrių skaičiaus didėjimas mažina valdžios sektoriaus vartojimo išlaidas. Investicinių išlaidų kitimą labiausiai veikia bankinio sektoriaus skolos vertybinių popierių portfelio ir realiosios palūkanų maržos kitimas. Didėjančios bankinio sektoriaus investicijos į skolas vertybinius popierius mažina investicines išlaidas. Prekių ir paslaugų eksporto lygio kitimui labiausiai įtakos turi skolos vertybinių popierių portfelis, realioji palūkanų marža ir užsienio bankų skyrių skaičius. Skolos vertybinių popierių padidėjimas lemia mažesnes eksporto apimtis. Kaip ir tikėtasi, realioji palūkanų marža turi teigiamą poveikį namų ūkių vartojimo išlaidoms. Kuo didesnė realioji palūkanų marža, tuo namų ūkių vartojimo išlaidos didesnės. Todėl galima patvirtinti išsikeltą hipotezę, kad didėjančios bankinio sektoriaus investicijos į skolas vertybinius popierius lemia mažesnes ekonomikos išlaidas.

Bankinio sektoriaus turimo skolos vertybinių popierių portfelio didelę koncentraciją sudarė likvidūs Vyriausybės skolos vertybiniai popieriai. Tačiau tokio skolos vertybinių popierių portfelio diversifikavimo negalima vertinti vienareikšmiškai. Kol Lietuvos finansinė padėtis rinkose vertinama kaip stabili, tai yra patikimos ir stabilios investicijos. Kita vertus, didelė Vyriausybės skolos vertybinių popierių koncentracija lemia didelį jautrumą krizinėms situacijoms ir galėtų lemti reikšmingus nuostolius padidėjus Lietuvos skolinimosi kainai. Taip pat sisteminės likvidumo krizės atveju, bankiniam sektoriui būtų sunku greitai parduoti turimą Vyriausybės skolos vertybinių popierių portfelį rinkoje. Todėl bankiniam sektoriui rekomenduojama daugiau dėmesio skirti investicinei veiklai ir vertybinių popierių diversifikavimui.

Bankiniam sektoriui daugiau skolinant didesnę pridėtinę vertę kuriančioms ekonominėms veikloms, nukreiptoms į užsienio prekybą, taip pat smulkiajam ar vidutiniam verslui plėtoti, jų indėlis į ekonomikos plėtrą būtų reikšmingesnis. Žinoma tokiai kreditavimo politikai yra reikalingas didesnis rizikos valdymas, tačiau šiuo metu dalies bankų pasiektas itin aukštas kapitalo pakankamumo lygis būtų su ja suderinamas. Be to, bankinis sektorius galėtų pasiūlyti daugiau alternatyvių indėliams taupymo priemonių, kurios sudarytų galimybes klientams indėlius investuoti į kitą finansinį turtą. Privačiam sektoriui didesnę grąžą teikiančios investicijos turėtų būti patrauklesnės negu indėliai, o bankams jos leistų sumažinti palūkanų išlaidas (nereikėtų mokėti indėlių draudimo įmokų) ir padidinti komisinių pajamas. Tokiu būdu bankinis sektorius turėtų didesnę grąžą ir ilguoju laikotarpiu aktyvesnis paskolų teikimas spartintų ūkio augimą, gerintų skolininkų finansinę būklę.

Tyrimo rezultatai gali būti naudingi siekiant atlikti bankinio sektoriaus poveikio šalies ekonomikai prognozę.

LITERATŪRA

1. Ayadi R., Arbak E., Ben-Naceur S., De Groen W. P. (2013). *Financial Development, Bank Efficiency and Economic Growth across the Mediterranean*. MEDPRO Technical Report, Nr. 30
2. Aleknavičienė V. (2009). *Įmonių finansų valdymas*. Kaunas: Technologija
3. Allen F., Carletti E. (2008). *The Roles of Banks in Financial Systems*. Oxford Handbook of Banking
4. Bagdžiūnienė V. (2005). *Finansinių ataskaitų analizė. Esmė ir verslo situacijos*. Vilnius
5. Balkevičius A. (2012). *Finansų sektoriaus raidos įtaka ūkio plėtrai*. Business systems and Economics, Nr. 2 (2)
6. Beck T., Demirgüç – Kunt A., Levine R. (1999). *A New Database on Financial Development and Structure*. Financial Sector Discussion Paper, Nr. 2
7. Beck T., Levine R., ir Loayza N. (2000). *Finance and the sources of growth*. Journal of Financial Economics, Nr. 58
8. Blanchard O. (2007). *Makroekonomika*. Vilnius
9. Buckiūnienė O., Meidūnas V., Puzinauskas P. (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Vilnius. Teisinės informacijos centras.
10. Business dictionary. Definition. Prieiga per internetą: 2015-11-08 < <http://www.businessdictionary.com/definition/banking-system.html> >
11. Buškevičiūtė E., Navickaitė E., Arlauskienė I. (2004). *Theoretical and Practical Aspects in Managing Financial Assets of a Commercial Bank*. Economics of engineering decisions, Nr. 1 (36)
12. Calderón C., Liu L. (2002). *The direction of causality between financial development and economic growth*. Working Papers of the Central Bank of Chile
13. Carlson M., King T., Lewis K. (2008). *Distress in the Financial Sector and Economic Activity*. Finance and Economics Discussion Series
14. Claus I., Grimes A. (2003). *Asymmetric Information, Financial Intermediation and the Monetary Transmission Mechanism: A Critical Review*. New Zealand Treasury Working Paper, Nr. 3 (19)
15. Cojocaru L., Falaris E. M., Hoffman S. D., Miller J. B. (2015). *Financial System Development and Economic Growth in Transition Economies: New Empirical Evidence from the CEE and CIS Countries*.

16. Cojocaru L., Hoffman S. D., Miller J. B. (2012). *Financial Development and Economic Growth in Transition Economies: Empirical Evidence from the CEE and CIS Countries*. Alfred Lerner College of Business & Economics Working paper, Nr. 2011-22
17. Čiegis R. (2012). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilnius universiteto leidykla
18. Deksnytė I. (2010). *Finansų sistemos stabilumo vertinimas šalyje: Lietuvos atvejis*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 1 (17).
19. Dudzevičiūtė G. (2006). *Bankininkystės sektoriaus poveikis ekonomikos augimui: teoriniai ir praktiniai aspektai*. *Verslas: teorija ir praktika*, Nr. 2
20. Eichler M., Grass M., Torti A., Künemann M. (2013). *The financial sector and the economy: a pillar or a burden?* *Strukturberichterstattung*, Nr. 50/1
21. Festić M., Bekő J. (2008). *The Banking Sector and Macroeconomic Indicators: Some Evidence for Hungary and Poland*. *NG*, Nr. 5–6.
22. Freitakas E. (2010). *The impact of the banking system on the economic growth*. *Tiltai*, Nr. 2
23. Gaytan A., Raciere R. (2001). *Liquidity, financial intermediation and growth*. New York: New York University.
24. Garbaravičius T., Kuodis R. (2002). *Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas*. *Pinigų studijos*, Nr. 1
25. Ginevičius R. (2005). *Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas
26. Gurley J., Shaw E. (1969). *Financial structure and economic development*. *Economic Development and Cultural Change*
27. Harrison P., Sussman O., Zeira J. (1999). *Finance and growth: Theory and new evidence*. *Federal Reserve Board Discussion Paper*
28. Hassan M. K., Sanchez B., Yu J. S. (2011). *Financial development and economic growth: New evidence from panel data*. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Nr. 51
29. Ivaškevičius D., Sakalas A. (1997). *Bankų vadyba*. Kaunas. Technologija.
30. Jasevičienė F., Valiulienė V. (2013). *Main risks in the Lithuanian banking sector: analysis and evaluation*. *Ekonomika*, Nr. 92(1)
31. Jasienė M., Staroselskaja J., Sobianina N. (2006). *Komerčiniai bankai Lietuvoje: patikimumas ir veiklos tobulinimas*. *Bankininkystės vadyba*, Nr. 6
32. Jung W.S. (1986). *Financial development and economic growth: International evidence*. *Economic Development and Cultural Change*

33. Jurevičienė D., Dofartaitė D. (2013). *Commercial banks' activity dependence on macroeconomic indicators*. European Scientific Journal, Nr. 31
34. Jurgutis V. (1940). *Bankai*. Kaunas
35. Katkus V. (2000). *Šiuolaikinės bankininkystės principai*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
36. Kendall J. (2009). *Local Financial Development and Growth*. Policy Research Working Paper 4838
37. Koivu T. (2002). *Do efficient banking sectors accelerate economic growth in transition countries?* BOFIT Discussion Papers, Nr. 14
38. Kropas S., Čiapas L., Šidlauskas G., Vengraitis D. (2013). *Banko finansų valdymas: krizės pamokos ir reguliavimo priemonių poveikis*. Vilnius: Vilnius universiteto leidykla
39. Lakštutienė A. (2008). *Bankų sektoriaus rodiklių ir bendrojo vidaus produkto priklausomybės tendencijų vertinimas*. Ekonomika ir vadyba, Nr. 13
40. Lakštutienė A. (2008). *Correlation of the Indicators of the Financial system and Gross Domestic Product in European Union Countries*. Economic of engineering decisions, Nr. 3
41. Lakštutienė A., Vasiliauskaitė A., Leitonienė Š. (2006). *Dependence of the Financial Structure and Efficiency of the Bank Sector on Economic Growth*. Engineering economics, Nr. 3 (48)
42. Levine R., Zervos S. (1998). *Stock Markets, Banks, and Economic Growth*. The American Economic Review, Nr. 3
43. Liang H., Reichert A. (2006). *The relationship between economic growth and banking sector development*. Banks and Bank Systems, Nr. 2
44. Liang H., Reichert A. (2007). *Economic growth and financial sector development*. The International Journal of Business and Finance Research, Nr. 1
45. LR seimas. *LR bankų įstatymas*. Prieiga per internetą: 2015-09-14 < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=479209&p_tr2=2 >
46. Luintel K. B., Khan M. (1999). *A quantitative reassessment of the finance-growth nexus: Evidence from a multivariate VAR*. Journal of Development Economics
47. Mackevičius J., Molienė O. (2009). *Bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui analizės metodika*. Ekonomikos teorija ir praktika. Pinigu studijos, Nr. 1
48. Mayer T., Duesenberry S. J., Aliber Z. R. (1995). *Pinigai, bankai ir ekonomika*. Vilnius. Alma littera.
49. Martinkus B., Žilinskas V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas. Technologija.

50. Miller R. L., Pulsnelli R. W. (1994). *Modern money and banking*. New York
51. Odedokun M. O. (1996). *Alternative econometric approaches for analyzing the role of the financial sector in economic growth: time-series evidence from LDCs*. Journal of Development Economies, Nr. 1
52. Paliulytė R. (2004). *Makroekonomika. Paskaitų ciklas*. Vilnius. Vilniaus vadybos kolegija.
53. Patrick H. T. (1966). *Financial development and economic growth in underdeveloped countries*. Economic Development and Cultural Change
54. Peetz D., Genreith H. (2011). *The financial sector and the real economy*. Real-world economics review, Nr. 57
55. Rachdi H., Ben Mbark H. (2011). *The Causality between Financial Development and Economic Growth: Panel Data Cointegration and GMM System Approaches*. International Journal of Economics and Finance
56. Ramanauskas T. (2005). *Bankų kredito didėjimas makroekonominiu požiūriu*. Pinigų studijos, Nr. 3
57. Ramanauskas T. (2011). *A macroeconometric model with the financial sector for the case of the Lithuanian economy*. Pinigų studijos, Nr. 1
58. Ramonas K. (2002). *Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje*. Pinigų studijos, Nr. 3
59. Robinson J. (1952). *The generalization of the general theory*. In *The Rate of Interest, and Other Essays*. London: Macmillan
60. Scholtens B., Wensveen D. (2003). *The Theory of Financial Intermediation: An Essay on What it Does (Not) Explain*. SUERF Studies, Nr. 2003/1.
61. Schumpeter J. A., (1911). *The theory of economic development*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
62. Skominas V. (2006). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
63. Snieška V. ir Čiburienė J. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas. Technologija.
64. Šadžius L. (2005). *Lietuvos komercinių bankų raida ir integracija į Europos Sąjungos finansų sistemą (1988-2004 m.)*. Monografija. Vilnius.
65. Thomas L. B. (2006). *Money, banking and financial markets*. Kansas State University.
66. Tvaronavičienė M., Tvaronavičius V. (2006). *Kai kurie Lietuvos ekonominio augimo aspektai*. Verslas: teorija ir praktika, Nr. 4
67. Vainienė R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius

68. Vaškelaitis V. (2003). *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas: teorija ir praktika*. Monografija.
69. Williams F., Monge P. (2006). *Statistika. Kaip suprasti kiekybinius tyrimus*. Vilnius
70. Zsolt B., Ping W. (2000). *The financial development and growth*. New York: FRB

PRIEDAI

Lietuvos bankinio sektoriaus struktūra 2004 – 2014 metais

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013	2014
Komeriniai bankai:	10	10	9	9	9	9	9	8	8	7	7
AB „SEB“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „Finasta“					×	×	×	×	×	×	×
AB „Citadele“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „DNB“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „Šiaulių bankas“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „Swedbank“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „Medicinos bankas“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
AB „Ūkio bankas“	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
AB „Snoras“	×	×	×	×	×	×	×				
AB „SEB VB būsto bankas“	×	×									
AB „Sampo“ **	×	×	×	×							
Užsienio bankų skyriai:	2	2	2	4	7	8	11	12	9	8	8
AS „Danske Bank“**					×	×	×	×	×	×	×
AB „Nordea Bank“	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Bayerische Hypo – und Vereinsbank AG	×	×	×								
AS „BIGBANK“				×	×	×	×	×	×	×	×
AS „UniCredit Bank“				×	×	×	×	×	×		
MP Investment Bank hf				×	×	×	×	×			
Allied Irish Banks, p.l.c.					×	×	×	×			
AB „Skandinaviska Enskilda Banken „					×	×	×	×	×	×	×
AB „Svenska Handelsbanken“						×	×	×	×	×	×
Pohjola Bank plc							×	×	×	×	×
Scania Finans Aktiebolag							×	×	×	×	×
AS „Meridian Trade Bank“								×	×	×	×
EA fjarfestingarfelag hf.							×	×			

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

* 2012 m. AB „Ūkio bankas“ duomenys eliminuojami, nes banko ataskaitos neatspindi realios padėties.

** AB „Sampo“ bankas iki 2007 metų veikė kaip komercinis bankas, o nuo 2008 metų pakeitė pavadinimą į AS „Danske Bank“ ir veikia kaip užsienio banko skyrius.

Klientams suteiktų paskolų ir indėlių struktūra

	Klientams suteiktos paskolos, mln. lt			Indėliai, mln. lt		
	Privačioms įmonėms	Fiziniam asmeniui	Kt. paskolos	Privačių įmonių	Fizinių asmenų	Kt. indėliai
2004	12.824,1	4.448,5	1.385,3	6.419,5	9.811,9	1.628,1
2005	19.848,3	8.539,2	1.796,6	9.610,9	13.757,5	1.765,0
Pokytis, mln. lt	7.024,2	4.090,7	411,3	3.191,4	3.945,6	136,9
Pokytis, %	35,4	47,9	22,9	33,2	28,7	7,8
2006	25.427,7	14.712,9	1.621,2	10.509,3	17.879,1	1.909,5
Pokytis, mln. lt	5.579,4	6.173,7	-175,4	898,4	4.121,6	144,5
Pokytis, %	21,9	42,0	-10,8	8,5	23,1	7,6
2007	34.120,3	23.562,6	2.340,5	12.344,5	22.678,4	2.129,5
Pokytis, mln. lt	8.692,6	8.849,7	719,3	1.835,2	4.799,3	220
Pokytis, %	25,5	37,6	30,7	14,9	21,2	10,3
2008	41.233,1	28.601,6	1.606,2	11.833,2	24.138,6	2.259,5
Pokytis, mln. lt	7.112,8	5.039,0	-734,3	-511,3	1.460,2	130
Pokytis, %	17,3	17,6	-45,7	-4,3	6,0	5,8
2009	33.042,0	26.939,7	1.575,8	12.996,3	24.746,3	3.329,9
Pokytis, mln. lt	-8.191,1	-1.661,9	-30,4	1.163,1	607,7	1.070,4
Pokytis, %	-24,8	-6,2	-1,9	8,9	2,5	32,1
2010	30.735,3	25.035,9	2.566,9	14.636,8	26.081,8	4.724,2
Pokytis, mln. lt	-2.306,7	-1.903,8	991,1	1.640,5	1.335,5	1.394,3
Pokytis, %	-7,5	-7,6	38,6	11,2	5,1	29,5
2011	27.267,5	23.499,1	3.242,8	15.509,5	25.128,6	2.536,0
Pokytis, mln. lt	-3.467,8	-1.536,8	675,9	872,7	-953,2	-2.188,2
Pokytis, %	-12,7	-6,5	20,8	5,6	-3,8	-86,3
2012	26.844,6	22.775,1	3.250,4	15.909,1	24.379,9	3.324,6
Pokytis, mln. lt	-422,9	-724	7,6	399,6	-748,7	788,6
Pokytis, %	-1,6	-3,2	0,2	2,5	-3,1	23,7
2013	2.4056,0	22.802,0	4.157,9	16.865,7	28.038,4	2.700,4
Pokytis, mln. lt	-2.788,6	26,9	907,5	956,6	3.658,5	-624,2
Pokytis, %	-11,6	0,1	21,8	5,7	13,0	-23,1

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko duomenimis

Augmented Dickey-Fuller (ADF) kriterijaus rezultatai (tau(1), p-reikšmė)

	I(0)		I(1)	
	tau(1)	p reikšmė	tau(1)	p reikšmė
Namų ūkių vartojimo išlaidos	-3,845	0,014	-7,617	0,000
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos	-3,248	0,075	-7,35	0,000
Investicijų išlaidos	-3,258	0,073	-7,556	0,000
Eksportas	-2,466	0,345	-7,556	0,000
Klientams suteiktos paskolos	-1,884	0,663	-7,582	0,000
Indėliai	-3,042	0,134	-2,027	0,041
Skolos vertybiniai popieriai	-2,589	0,287	-5,134	0,001
Realioji palūkanų marža	-1,158	0,905	-4,948	0,001
Komerciniai bankai	-1,871	0,65	-6,458	0,000
Užsienio bankų skyriai	-1,652	0,772	-6,75	0,000

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės